

קיצוד

הלכות שבת

במנהגי הספרדים והאשכנזים

בית מדרש מקוון להלכה

ליקט וערך:
הרב ירון אליה

קיצור הלכות שבת

לפי מנהגי הספרדים והאשכנזים

יו"ל ע"י

בית מדרש מקוון להלכה

itim-latoria.org

לצפייה והאזנה לשיעורים בהלכות שבת:

סדרת שיעורים קצרים למעשה

סדרת שיעורים מהמקורות ועד

ההלכה

**בכל פרק מופיעים שני ברקודים: הימני הוא שיעור מורחב מהגמרות והראשונים
על נושא הפרק, והשמאלי שיעור מתומצת למעשה**

רוצים ללמוד נושאים נוספים בהלכה ובאמונה?

שיעורים מוקלטים בנושאים מגוונים ✓

דפי מקורות וסיכומים הלכתיים ✓

סביבת לימוד אישית לכל לומד ✓

סרקו והתחילו לקבוע עיתים לתורה ללא תשלום!

צריכים סיוע על מנת ללמוד בהתמדה?

הירשמו לסייען ההתמדה ללא תשלום!

הלימוד לעילוי נשמת

יוסף בן אהרן

חביבה בת חנניה

ברוריה בת מסעודה

תוכן העניינים

6	כבוד ועונג השבת.....
6	הדלקת נרות שבת
9	קידוש
11	הבדלה
14	סעודות שבת
15	דיבור חול בשבת
16	איסורי הכנה משבת לחול
19	איסורי קריאה בשבת
22	הלכות מוקצה.....
22	מבוא להלכות מוקצה
23	מוקצה מחמת גופו
25	מוקצה מחמת חסרון כיס
27	כלי שמלאכתו לאיסור
29	בסיס לדבר האסור
31	מבטל כלי מהיכנו
33	בישול שהייה והטמנה בשבת.....
33	יסודות בישול בשבת
35	בישול בעירוי, כלי שני וכלי שלישי
38	בישול אחר בישול ואחר אפיה וצליה
41	איסור שהייה בערב שבת
43	איסור הטמנה בערב שבת ובשבת
46	חזרה ונתינה בשבת
49	הנאה ממעשה שבת.....
49	אמירה לנכרי והנאה ממעשיו
54	מעשה שבת של ישראל
56	איסור אמירה לקטן והנאה ממעשיו
58	מלאכות שבת.....

58		ניקוי בגדים בשבת (מלאכת מלבן)
60		סחיטת בדים וחומרים בשבת (מלאכת מלבן, דש)
62		בנין במחובר לקרקע בשבת (מלאכת בונה)
64		בניין בכלים בשבת (מלאכת בונה)
66		סתירה בכלים בשבת (מלאכת בונה)
69		אוהל ומחיצת ארעי בשבת (מלאכת בונה)
72		צידת בעלי חיים ומזיקים בשבת (מלאכת צד)
74		קשירת קשרים והתרתם בשבת (מלאכת הקושר והמתיר)
76		ברירה באוכלים ובכלים בשבת (מלאכת בורר)
80		סחיטת פירות וירקות בשבת (מלאכת מפרק, דש)
82		טחינה וחיתוך של מאכלים בשבת (מלאכת טוחן)
84		לישה וערבוב של מאכלים וחומרים בשבת (מלאכת לש)
89		תיקון מאכלים בשבת: צביעה, מליחה ומירוח
92		תפירה, הדבקה וקריעה בשבת (מלאכת תופר, קורע)
94		כתיבה ומחיקה בשבת (מלאכת כותב, מוחק)
96		צביעה ואיפור בשבת (מלאכת צובע)
98		שיוף, גירוד ומריחה בשבת (מלאכת ממחק, ממרח)
100		עציץ ואגרטל בשבת (מלאכת קוצר וזורע)
102		שימוש באילן בשבת
103		רפואה בשבת
103		איסור עשיית רפואה בשבת
105		פיקוח נפש - חולה שיש בו סכנה בשבת
108		חולה שאין בו סכנה וקטן בשבת
110		ראשי תיבות וקיצורים
110		ראשי תיבות של ספרי מקור
112		ראשי תיבות לשמות פוסקים
113		קיצורי לשון

כבוד ועונג השבת

הדלקת נרות שבת

זמן ומקום ההדלקה

חיוב הדלקה – חייבים להדליק נר שבת משני טעמים. הראשון מצד עונג שבת שיהיה אור וילך בנוחות ובבטיחות בביתו. והשני לעשות מעשה הדלקה לכבוד שבת.

זמן הדלקה – מצווה להוסיף מחול על קודש (שו"ע רסא ב). אמנם על מנת שיהיה ניכר שההדלקה נעשית לכבוד שבת, יש לכתחילה להדליק נרות בסמוך לכניסת השבת ולכן זמן ההדלקה לכתחילה הוא כמופיע בלוחות שהוא כ-20 דקות לפני כניסת השבת. ויש ערים שבהם מדליקים קודם.

הדלקה מפלג המנחה – אפשר להדליק נרות מפלג המנחה ובלבד שתקבל עליה את השבת כבר אז ולא תתנה שאינה רוצה לקבל שבת (שו"ע רסג ג). ואם הדליקה קודם פלג המנחה חייבת לכבות ולהדליק שוב בברכה (שש"כ מג יב).

הדלקה מאוחרת – בשעת הדחק ניתן לדחות קצת את הדלקת הנרות. ובלבד שיסיימו את הדלקת הנרות ודאי קודם זמן שקיעת החמה המפורסם בלוחות וכן קודם שקבלו שבת בבית הכנסת הסמוך לביתם, כיוון שמשעה זו מקבלים שבת בכל אופן (שו"ע רסג יב).

מקום ההדלקה – עיקר חיוב הדלקה הוא במקום סעודה (שו"ע רסג ט) ובשעת צורך במקום שעושים בו צרכי סעודה כמו מטבח (משנ"ב שם מא) ובשעת הדחק שמצטער הרבה לאכול במקום הנרות, ידליק הנרות בכל מקום שעושים בו שימוש (שו"ע רעג ז. משנ"ב לב) ויש מי שאומר שאם לא מדליק במקום אכילה צריך שיהיה שם קצת חשיכה שאז ההדלקה נצרכת מצד עונג שבת (משנ"ב רסג מא).

ובכל אופן יש חיוב להשאיר תאורה קלה בכל מקום מחדרי הבית ששוהים בו משום עונג שבת שלא יכשל (משנ"ב רסג לא). וחיוב זה ניתן לעשות בכל סוג של תאורה.

הדלקת כמה נשים במקום אחד – למנהג הספרדים לא ניתן לברך על הדלקת נרות שבת במקום שכבר הדליקה אשה אחרת. ולמנהג האשכנזים ניתן להקל בזה (שו"ע ורמ"א רסג ח).

הדלקה בלובי המלון – הדלקת נרות בלובי המלון אינה לכתחילה. הן מצד שהלובי אינו מקום סעודה והן מצד שנשים רבות מדליקות במקום אחד. ובשעת הדחק שחייבים להדליק שם, למנהג האשכנזים יברכו ולמנהג הספרדים לא יברכו אלא ישתדלו לשמוע ברכה

מאשה הנוהגת לברך ולהדליק בסמוך. ולכל המנהגים ידאגו לאכול שם פרוסת עוגה (מאמ"ר יב לו) ויעשו זאת לאחר הקידוש והטעימה במקום הקידוש. אך הנכון ביותר שידליקו פנס בחדר השינה באופן המובא להלן.

סדר ההדלקה

קבלת שבת בהדלקה – נחלקו הפוסקים מתי האשה המדליקה את הנרות מקבלת עליה את השבת. שלמנהג חלק מהספרדים וכלל האשכנזים אשה מקבלת שבת כבר בברכה על הדלקת הנרות וכל שכן בסיום הדלקת הנרות עצמם (אול"צ יח ג. בא"ח ב' נח ח. כה"ח רסג לד וכן רמ"א רסג ה). ויש מהספרדים שסוברים שאין אשה מקבלת שבת אפילו בהדלקת הנרות עצמם (חזו"ע שבת א קסה).

שאר בני הבית לא מקבלים שבת בהדלקת האם. וכן איש שמדליק אינו מקבל שבת בהדלקה לכל השיטות (משנ"ב מב).

סדר ההדלקה – ברכת ההדלקה היא 'ברוך... אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של שבת'. למנהג חלק מהספרדים וכל האשכנזים כיוון שחוששים שהאשה מקבלת שבת כבר בברכה, תחילה מדליקה ואז עוצמת את עיניה, מברכת ופותחת אותן ליהנות מאור הנרות (רוה"פ לעיל). ויש מהספרדים שבארץ שינו ממנהגם הקודם ומברכים עתה קודם ההדלקה כיוון שכל המצוות מברך עליהן ועובר לעשייתן (חזו"ע שם).

ובכל אופן איש שמדליק נרות שבת מברך קודם ההדלקה לכל הדעות.

תנאי שלא לקבל שבת – אשה שלא רוצה לקבל שבת בהדלקה תעשה תנאי על כך קודם ההדלקה ויכולה גם להתנות בהרהור (רמ"א רסג י). וכן אשה הנוהגת כסוברים שאין מקבלים שבת בהדלקה, נכון שתתנה שאין כוונתה לקבל שבת לצאת מחשש איסור (ילקו"י רסג נב).

גדרים לתנאי – נכון שלא להתנות על קבלת השבת בהדלקה אלא בשעת צורך (משנ"ב רסג מד). כגון להתפלל מנחה (מאמ"ר יד כז), לעשות מלאכות לצורך השבת (שש"כ מג כד), לטבילת מצווה (מאמ"ר שם י) או לנסוע לכותל (מאמ"ר יא כא. צי"א י יט). ויש אוסרים בנסיעה לכותל (הגרשז"א בשש"כ מג הע' קלז).

כינוי האור – המנהג הרווח שלא מכבים את אור החשמל בשעת הדלקת הנרות כיוון שחיוב מעשה ההדלקה קיים בכל אופן (מאמ"ר יב ד. ילקו"י רסג ח. תשובות והנהגות א רעב). ויש אומרים שטוב להחמיר ולכבות (חזו"ע שבת א עמ' רטו. ומדברי הילקו"י משמע שבכיוון לא נהגו כך. שש"כ מג לד).

הדלקת נרות בחשמל – נכון שלא לצאת ידי חובת נרות שבת בהדלקת אור המחובר לרשת החשמל שכן לרוה"פ לא יוצאים בזה ידי חובה (מאמ"ר טו יג. אול"צ ב יח יב). ובשעת צורך תדליק

פנס שעובד עם סוללות ונורת להט ותברך עליו (מאמ"ר שם). או לכל הפחות סוללות עם נורת לד (אול"צ שם). ויש אומרים שמהדין יכולה להדליק גם בחשמל אמנם במציאות של ימינו שיש חילול שבת באספקת החשמל לא יכולה לברך על הדלקה זו (יבי"א ב יז).

הדלקת נרות לאורחים

משפחה שמתארחת לשבת – משפחה שמתארחת כולה ויש להם חדר נפרד חייבים בהדלקה. ויכולים להדליק בחדר או במטבח (מאמ"ר שבת א, יב כז). ולמנהג האשכנזים גם במקום האכילה שם הדליקה בעלת הבית (רמ"א רסג ח). ואם אין להם חדר מיוחד ישתתפו בפרוטת עם בעה"ב (שו"ע רסג ז).

משפחה שמתארחת לסעודה – משפחה שיוצאת קודם חשיכה וחוזרת לביתה לישון, תדליק בביתם נרות שבת ארוכים באופן שיהנו מהם כשחוזרים לביתם (שש"כ מה ח). או שישאירו אור חשמל בביתם וידליקו נרות בבית המארח (מאמ"ר יב כט).

מתארח לבד – אדם נשוי שמתארח לבדו לשבת אחת יוצא בהדלקת אשתו שבבית (שו"ע רסג ז), ומתחייב בהדלקה רק אם חדרו חשוך (שו"ע שם ו. משנ"ב ז) והוא הדין לרווק שמתארח שיוצא בהדלקת הוריו.

תלמיד ישיבה – למנהג הספרדים תלמיד ישיבה יוצא בהדלקת הוריו בחיוב הדלקה מכבוד השבת, אמנם אם חדרו חשוך ידליק בו ויברך מפני עונג השבת שלא יתקל (אול"צ ב יח ד. וכן משמעות הערות בחזו"ע א רב). ולמנהג האשכנזים גם כשיש אור בחדר יכול אחד מחברי החדר לברך עבור כולם (שש"כ מה יא).

יולדת – מהדין אשה יולדת הנמצאת בבית החולים יוצאת בהדלקה שנעשית בביתה כל שחדרה מואר. ורבים נוהגים שמכוונת שלא לצאת בהדלקתם, ומדליקה במקום אכילתה או סמוך למיטתה (שש"כ מה ו). וטוב שתקדים להדליק קודם בני ביתה.

הדלקה בבית מלון – משפחה שמתארחת בבית מלון כיוון שלא ניתן להדליק נרות בחדרי השינה ובחדר האוכל ידליקו פנס בחדרים וטוב שיהיה עם חוט להט. ואם רוצות להדליק בלובי צריכות לעשות שם תשמיש חשוב. ולכתחילה יאכלו שם משהו או לפחות ישבו לשוחח ליד הנרות.

גדרי חיוב הקידוש

חיוב קידוש – חייב מהתורה לקדש את השבת בכניסתו שנאמר 'זכור את יום השבת לקדשו' וחיוב זה הוא בדברים. ודי שאומר 'ברוך אתה השם מקדש השבת' או שמכוין לצאת ידי חובת קידוש בתפילה.

ומדברבנן חייב גם לקדש על היין (משנ"ב רעא א. הליכות עולם ג בראשית ז. שש"כ נא יב).

אכילה ושתייה – אין לאכול קודם קידוש כלל ואפילו לשתות מים אסור (שו"ע רעא ד) ואפילו בדיעבד אם טעם חייב להפסיק ולקדש (שו"ע שם ז) ואפילו אם נזכר רק בלילה לאחר האכילה חייב לקדש (משנ"ב לו) וכן למחרת ביום (שו"ע שם ח) ויאכל במקום הקידוש (משנ"ב לה).

חייל – שמנוע מלהתפלל ולעשות קידוש, יגיד 'ברוך אתה השם מקדש השבת', ודי לו בזה לצאת ידי חובת קידוש מהתורה.

נשים – חייבות בקידוש מהתורה. ויכול הבעל לעשות להן קידוש למרות שהתפלל (משנ"ב רעא ה. חזו"ע שבת כ כד. אול"צ ב כ א). ויש מחמירים שתאמר 'ברוך אתה השם מקדש השבת'.

נשים שלא מתפללות בבוקר – מתחייבות בקידוש כבר בשעת הקימה. ולכן נשים שמתקשות לעשות קידוש לעצמן, יקבלו על עצמן לומר ברכות השחר לאחר האכילה ויהיו מותרות באכילה קודם התפילה (מאמ"ר טז צב ע"פ כה"ח רפו ל).

קטן – אינו יכול להוציא גדולים ידי חובה, ואפילו התפללו (מאמ"ר טז לב. חזו"ע לה. וגם למשנ"ב אינו לכתחילה).

בר מצווה – כיוון שיש ספק אם הביא שתי שערות לא יכול להוציא בקידוש הלילה (משנ"ב שם, בא"ח שניה בראשית יב, כה"ח ט). ויש מקלים (חזו"ע עמ' מז). ויש לסמוך עליהם בנערים מפותחים גופנית או בקידוש היום. ואם המסובים התפללו יש מתירים גם בלילה (משנ"ב שם) ויש אוסרים (בא"ח ב בראשית יב. בהבנת הגרמ"א מאמ"ר טז לב).

אופן עשיית הקידוש

היין – ממלא כוס שלמה ביין, מרימה בשתי ידיו ומעבירה לימינו ומקדש.

שתיית היין למקדש – לכתחילה ישתה המקדש מלוא לוגמיו (כחצי מנפח הפה בד"כ כ-40 סמ"ק. שו"ע שם יג), אם המקדש אינו יכול לשתות כשיעור, יטעם מעט ויתן לאדם אחר לשתות

מלוא לוגמיו, ואם אין מי שישתה מלוא לוגמיו בדיעבד ישתו מספר מסובים באופן שיצטרף לשיעור (שו"ע שם יד. משנ"ב עב).

שתיית היין לשומעים – גם כשהמקדש שותה כשיעור, מצווה מן המובחר שיטעמו כולם לחיבוך המצווה (שו"ע שם יד). וכן על מנת לפטור מברכה את שאר המשקים (משנ"ב קד ג).

המתנה לשתיית המקדש – אם יש למסובים כוסות יין משל עצמם הכשרים לקידוש יכולים לטעום בסיום הקידוש ואפילו קודם שטעם המקדש. אבל אם קודם שהמקדש שותה הוא מוזג לכוסותיהם צריכים לחכות לו שיסיים למזוג ויטעם קודם ששותים הם (שו"ע שם טז).

הפסק – אין להפסיק בדיבור בין הברכה לשתיית היין. ואם הפסיק המקדש בדבר שאינו מעניין הברכה, חוזר על ברכת היין. וכן אם דברו המסובים קודם טעימת המקדש. ואם הפסיקו המסובים בדיבור לאחר טעימת המקדש – יש אומרים שיכולים לטעום ללא ברכה חוזרת מחשש שכבר יצאו בטעימת המקדש (רמ"א קס"ז ו. בא"ח א אמור טז. הליכ"ע א עמ' שמו) ויש אומרים שכיוון שהפסיקו קודם שטעמו בעצמם צריכים לחזור על הברכה (ב"י שם. משנ"ב מג בשם 'כמעט כל האחרונים'. כה"ח נח) ולצאת מספק טוב שלא יטעמו מן היין (מאמ"ר ט"ז עא).

דגשים בעשיית הקידוש

זריזות – כשנכנס לביתו יעשה מיד קידוש כדי שיהיה הקידוש סמוך ככל שניתן לכניסת השבת. וכן יסעד מיד כדי לסמוך את הסעודה לקידוש (שו"ע רע"א א. משנ"ב א). ואם יש צורך להתעכב יקדש ויטעם בזית מזונות או רביעית יין ואז ימתין. ובדיעבד עד 72 דקות בין הקידוש לסעודה לא יקדש שוב.

קידוש במקום סעודה – יקדש בחדר שבו הוא מתכוין לאכול את סעודתו (שו"ע רע"א א). ובדיעבד אם מקום האכילה נראה ממקום הקידוש או שנתכוין לעבור מתחילה, לא יקדש שוב (משנ"ב רע"א ז. מאמ"ר עמ' שמג. חזו"ע עמ' קכז).

גדר סעודה – לענין קידוש במקום סעודה די בכזית מזונות (משנ"ב רע"א כה-כו) ויש מקלים ברביעית יין של הקידוש (שו"ע רע"א ה) ומוסכם להקל כזה בקידוש היום בנוסף לשתייה של חובת הקידוש (משנ"ב שם). ויש מי שמחמיר דווקא בפת (גר"א הובא בבית"ל רע"א ה' 'כתבו').

סוכה שבחצר הבית – נחלקו הפוסקים אם נחשבת כבית. ולכן אם חושש לגשמים יכוין בקידוש שאם יורדים גשמים יאכל בבית. וכן לכתחילה אם נאלץ לצאת מהסוכה ישתה רביעית יין קודם יציאתו.

קידוש לאחרים – יכול אדם לקדש לאחרים אע"פ שיצא כבר ידי חובת קידוש או שלא רוצה לצאת בעצמו (שו"ע רע"א ד) אמנם אם יודעים לקדש בעצמם יקדשו לעצמם (שו"ע שם. כה"ח

לה. ערוה"ש ו. משנ"ב כ לכתחילה). ויש מקלים בשעת צורך לקדש גם לבקיא (משנ"ב שם בשם הפר"ח) ובקידוש היום שהוא רק ברכת הגפן יקדש להם וישתה.

הבדלה

גדרי החיוב

חיוב הבדלה – חייב אדם להבדיל בתפילה וכן על היין במוצאי שבת. ואין לעשות מלאכה קודם הבדלה, ואם הבדיל בתפילה או שאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' מותר בעשיית מלאכה.

זמן ההבדלה – מעיקר הדין יכול להבדיל מפלג המנחה (שו"ע רצנג) אמנם אין נוהגים כן כיוון שחוששים שיעשו מלאכה (משנ"ב ט).

חיוב נשים בהבדלה – נחלקו הפוסקים בחיוב נשים בהבדלה. ולכן לכתחילה אדם לא יצא ידי חובה בבית הכנסת כדי שיוכל להוציא את אשתו. בדיעבד שכבר יצא בבית הכנסת לכתחילה תבדיל לעצמה. ובדיעבד יכול הבעל להבדיל לאשה (משנ"ב רצו לו. מאמ"ר מג מג. יביע אומר ד, כד).

חיוב נשים בנר – למנהג ספרד נשים מברכות על הנר, וכן תנהג כשבעלה שיצא ידי חובה מבדיל עבורה שתברך על הבשמים ועל הנר (כה"ח רצו נה. יבי"א ד כד).

ולמנהג אשכנז יש שחשו שברכת הנר היא מצוות עשה שהזמן גרמא שלא קשורה לשבת (ביה"ל רצו ח 'לא יבדילו'. שש"כ נח טז) אמנם למעשה רבים מפוסקי אשכנז כתבו שתברך על הנר כיוון שתקנת הברכות הכללית אינה תלויה בזמן (אג"מ חו"מ ב מז, ב); או כיוון שיכולה להמשיך חיוב על עצמה. וסוברים שכן כוונת המשנ"ב (ציץ אליעזר יד מג).

אדם שלא הבדיל – למנהג הספרדים יכול להבדיל בשם ומלכות רק עד יום ראשון ובתנאי שלא אכל (כה"ח כו, בא"ח ויצא כג, מאמ"ר מג קה, חזו"ע ב תטו). ולמנהג האשכנזים עד יום שלישי ואפילו אכל (רמ"א רצט ו).

איסור אכילה קודם הבדלה

אכילה – אסור לאכול משעת חשיכה ועד שיבדיל על היין (שו"ע רצט א). ולעניין אכילה לא מועיל שיגיד 'ברוך המבדיל'.

גדרי אכילה האסורה – אין לאכול קודם הבדלה וכן אין לשתות שכר ומיץ. אמנם לשתות מים מותר מעיקר הדין (שו"ע שם). ויש שחששו ע"פ הסוד שלא לשתות בבין השמשות של מוצאי שבת מצד סכנה (כה"ח רצא ב) אמנם מצאת הכוכבים אין צורך להימנע (מאמ"ר מג ב).

אין לו יין – אדם שלא יכול להשיג יין או שכר מדינה להבדיל עליו, אינו צריך להתענות ויכול לאכול לאחר שהבדיל בתפילה. ויבדיל למחרת כשישיג יין (מאמ"ר מג כו).

תחילת סעודה שלישית – סעודה שלישית יש להתחיל לכתחילה כחצי שעה קודם צאת הכוכבים מפני חיוב תפילת ערבית, שהם 5-12 דקות קודם השקיעה (שו"ע רלה ב). ובדיעבד מי שלא יצא ידי חובת המצווה יתחיל תוך 13.5 דקות לאחר השקיעה (ערוה"ש א. חזו"ע שבת ב שצ. אול"צ ב, כא, ח) ויש אוסרים (בא"ח. ח. הבנת הרב אלישיב במשנ"ב).

סיום סעודה שלישית שהתחילה בזמנה – האוכל פת בסעודה שלישית שהתחילה חצי שעה קודם צאת הכוכבים יכול להמשיכה ככל שנדרש (שו"ע רצ"ט א).

אך מי שאינו אוכל פת אלא מזונות וכל שכן האוכל פירות או שותה משקאות בסעודה שלישית ללא פת צריך לסיים אכילתו עם השקיעה (משמעות משנ"ב ב. ערוה"ש רצט ה. מאמ"ר מג ז. חזו"ע שבת ב שצח. שש"כ נט, יג). ויש מקלים גם במזונות (אול"צ ב, כב ח).

סיום סעודה שלישית שהתחילה לאחר זמנה – מי שהתחיל בסעודה שלישית לאחר מחצית השעה קודם צאת הכוכבים. יש אומרים שחייב להפסיקה מיד בשקיעה (בא"ח ב ויצא יח, שש"כ נט יד). יש אומרים שיכול להמשיך עד כביצה פת (אול"צ ב כא ח) ויש אומרים שיכול לסיימה כרצונו (חזו"ע שבת ב' עמ' שצג).

כוס של ברכת המזון – אדם הרגיל לברך על כוס בברכת המזון, יכול לברך ולשתות ממנה גם בסעודה שלישית לאחר צאת הכוכבים (בא"ח ויצא כ, משנ"ב רצט יד).

כוס של שבע ברכות – בסעודת שבע ברכות כיוון שתמיד מקפידים על ברכת היין, מותר לשתות אותה גם לאחר צאת הכוכבים (חזו"ע ב שצח. שש"כ נט יז) ויש שמותרים את הכוס להבדלה (שש"כ שם).

סדר ההבדלה

כוס הבדלה – יש לקחת כוס שלמה לברכה, לשטוף אותה מבפנים ומבחוץ ולמלא אותה ביין או מיץ ענבים. בהבדלה לא נוהגים להוסיף לכוס טיפות מים. נוטל את הכוס בשתי ידיים קודם הברכה ומעביר אותה לימינו ומגביה טפח (שו"ע קפג א – ד).

ברכות ההבדלה – בהבדלה ארבע ברכות, ולכתחילה יברכם בסדר הזה. ובדיעבד שהחליף בסדר אינו חוזר ומברך (משנ"ב רט ו).

- ברכת הגפן על היין.
- ברכת הבשמים במוצאי שבת להקל על קושי יציאת הנשמה היתירה.
- ברכת האש כיוון שנברא במוצאי שבת וכיוון שיש חידוש בהנאה בו שנאסרה כל השבת.
- ברכת המבדיל כיוון שאנו מחויבים לזכור את השבת בדברים בכניסתה וביציאתה.

יין ושכר מדינה – לכתחילה יש להבדיל על יין. ואם לא יכול להשיג יכול להבדיל על שכר מדינה שהוא משקה אלכוהולי. ויש מתירין במשקה חשוב כלשהו כגון מיץ פירות סחוט טבעי (מאמ"ר מד יט. שש"כ ס ה) ויש מי שמתיר בשעת הדחק בקולה (מאמ"ר שם) או בקפה (שם ושש"כ שם ו).

ישיבה ועמידה – מנהג הספרדים לשבת בהבדלה על מנת שתהיה קביעות ויוציאו זה את זה ידי חובה. ומנהג האשכנזים לעמוד כאדם שملווה את המלך. וסוברים שדי בכוננתם לצאת ידי חובה כדי ליצור קביעות יחד (שו"ע ורמ"א רצו ו ומשנ"ב כז).

ברכת הבשמים – מנהג הספרדים לברך על הבשמים כברכתם כל השבוע. ומנהג האשכנזים בהבדלה לברך על הבשמים בורא מיני בשמים כדי שלא יטעו. אך לכתחילה טוב שיקחו סוג בושם שברכתו בשמים מן הדין (משנ"ב רצו א).

אחיזת הבשמים והיין – כשמברך על הבשמים יאחזו אותם ביד ימין ואת היין ימשיך לאחוז ביד שמאל (שו"ע רצו ו) כיוון שכל ברכות ההבדלה צריכות להיעשות על הכוס (משנ"ב ל) ולאחר שיברך על האש יחזיר היין לימינו.

אבוקה – מצווה מן המובחר לברך ברכת האש על אבוקה (שו"ע רח"צ ב) וגדר אבוקה הוא שהשלהבות נוגעות זה בזה או שהשעוות קלועות או דבוקות זה בזה (משנ"ב ח. כה"ח טז).

נר שנועד להארה – ברכת האש נאמרת דווקא על נר שהודלק להארה ולא על נר שהודלק לכבוד המת או לכבוד חתן (שו"ע רח"צ יב. משנ"ב לג).

ברכה על האש – על מנת לברך על הנר צריך שיראה את השלהבת ללא מחיצה עליה וגם שיגיע אליו מהארתה ויהנה מאורה (שו"ע רח"צ טו) ויש להקפיד על עניין זה בהבדלה שנעשית בציבור. נוהגים לכפוף את האצבעות לתוך היד שיראה את הצפרנים עם כף היד בבת אחת ולהאירם בנר (רמ"א רח"צ ג) ויש נוהגין לפשוט אח"כ את האצבעות ולראות מאחריהם על הצפרנים (משנ"ב שם יא).

שתיית היין – מן הדין די בשתיית מלוא לוגמיו בכוס של ברכה, אך למעשה ישתה רביעית יין (שהוא 81-86 סמ"ק) לצאת מספק חיוב בברכה אחרונה (שו"ע קצ ג).

שלש סעודות – חייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה סועד שלש סעודות (רמב"ם שבת ל ט. שו"ע רצא א) וכן הדין לנשים (שו"ע שם ו) ורק אם האכילה מזיקה לאדם, לא יכוף עצמו לאכול (שו"ע רפח ב). ובזוהר הקדוש הרבה לדבר בשבח המקפיד על סעודות השבת ועל השכר הצפוי לו (זוהר יתרו דף פח).

זמני הסעודה – זמן סעודה ראשונה בלילה כשחוזר מתפילת ערבית. זמן סעודה שניה בבוקר כשחוזר מתפילת שחרית ולכתחילה קודם חצות (אול"צ ב כא ד). וזמן סעודה שלישית כחצי שעה לאחר חצות (שו"ע רצא ב) ולכתחילה לאחר שהתפלל מנחה (רמ"א שם ג).

אכילת פת – בכל שלש סעודות השבת יש לאכול כביצה פת ואפילו בסעודה השלישית (שו"ע רעד ד. רצא א). ויש לברך ולבצוע על שתי ככרות (שו"ע רצא ד) אמנם בסעודה שלישית אם הוא שבע ביותר יכול לצאת בעוגות וכד' ואם אינו יכול, יאכל בשר ודגים ואם אינו יכול גם בזה יאכל פירות (שו"ע רצא ה).

התענגות בסעודות – טוב להרבות בתבשילים בסעודת השבת ויוסיף בשבת על כמות התבשילים שרגיל לאכול בחול (כה"ח רמב ט) וכן באיכות ושבח התבשילים. וטוב שיאכל דגים בכל הסעודות אם עריבים לו (משנ"ב רמב ב).

זמירות ודברי תורה – נוהגים להרבות בזמירות בסעודות השבת ולומר דברי תורה (משנ"ב רפט ה).

דיבור חול בשבת

איסורי דיבור בשבת

דיבור בענייני מלאכה עתידיים – אסור לדבר בשבת על פעולות האסורות בעשיה בשבת ומתכוין לעשותן בחול (שו"ע שו"א). ולכן:

- אסור לומר מחר אגזום את הגינה, כיוון שהגיוזום אסור בשבת.
- אסור לומר מחר אביא אבנים מהגינה, כיוון שטלטול מוקצה אסור בשבת (משנ"ב שו"ד).

- אסור לומר בשבת מחר ארכוש חפץ פלוני.

דיבור בענייני מלאכה בעבר – מותר לספר על מלאכה שעשה בעבר רק אם אין לה משמעות לגבי מלאכה עתידית עבורו או עבור חבריו (משנ"ב שו"כ). ולכן:

- אסור אפילו לספר שבעבר רכשתי חפץ פלוני במחיר מסוים אם שותפו לשיחה מתכוון לרכוש חפץ דומה.
- אסור לומר את הסכום ששילם לבעל מלאכה ולחשב את יתרת התשלום שנותרה (שו"ע שו"ו).

דיבור בשמועות וחדושים של חולין – יש למעט בשבת בדיבור בענייני חולין (שו"ע שם) ואם יש לו הנאה באמירתם או צער בהימנעות מאמירתם, מותר. אבל לספר להנאת אחרים אסור (שו"ע ורמ"א שם).

הרהור בדברי חולין – הרהור בעסקיו, מותר. ומ"מ משום עונג שבת, מצווה שלא יחשוב בהם כלל ויהא בעיניו כאילו כל מלאכתו עשויה (שו"ע שו"ח).

היתרים באיסור דיבור

כשקיימת דרך עשיה בהיתר – אם לשונו לא מכריחה מעשה איסור אלא שהאיסור רק משתמע ממנה מותר לדבר כך בשבת. ולכן:

- מותר לומר מחר אלך לעיר רחוקה, אע"פ שכוונתו היא לנסוע לשם וזו הדרך המקובלת.
- מותר לומר 'נדבר מחר' למרות שהכוונה לשוחח בטלפון.

כשאין לאמירה השלכות מעשיות – אם לשותפים בשיחה אין השלכות מעשיות מהאמירה, מותר לדבר בהם בשבת ולכן:

- מותר לומר שהמדינה השקיעה מספר מיליארדי דולרים במלחמה.
- וכן מותר לאנשים שאינם עשירים לומר על מכונית מסוימת שעולה מיליון שקל כיוון שלא שייך שהשותפים בשיחה ירכשו כמותה.
- אמירה לצורך מצווה – לא נאסרה אמירה בשבת כשהיא נצרכת לצורך מצווה. ולכן:**
- מותר לדבר עם מלמד על אפשרות שילמד ילד ספר או מקצוע. אמנם אסור לסכם על השכירות וכן אסור לדבר על עלויות (שו"ע שו"ו).
- מותר לסכם על שידוך (שו"ע שם). ובכלל זה כמה יתן כל צד להצלחת השידוך (מאמר סט מ. ונראה שכאן יש חסד בעצם נתינת הכסף ושונה מתשלום למלמד).
- אדם שחושש שלא יקיים מצווה, מותר לומר בשבת שמתכוין לעשותה בשביל לזרז עצמו, אמנם בלאו הכי נכון להימנע כיוון שאין תועלת בדיבור זה (בא"ח ב ושלח א).

איסורי הכנה משבת לחול

הכנה בשבת למלאכה שתעשה בחול

איסור ממצוא חפצך – אין לעשות בשבת פעולה, אפילו שאין בה מלאכה, אם כוונתו בה להיערך לעשייה של פעולה אחרת במוצאי שבת, כאשר פעולה עתידית זו אסורה להיעשות בשבת וניכר מעשייתו שכוונתו להיערך אליה (שו"ע שו"ט) וכמבואר להלן.

הכנה הניכרת – אין לשבת בתחנת אוטובוס קודם יציאת השבת אם כוונתו לנסוע באוטובוס הראשון, כיוון שניכר שמתכוון לנסיעה. וכן אין ללכת לבית כנסת מרוחק הסמוך למקום התחנה עם מזוודה, כיוון שניכר שכוונתו לנסוע משם.

הכנה שאינה ניכרת – הליכה לכיוון תחנת האוטובוס בתוך העיר במקום המרוחק מהתחנה אינה אסורה אפילו שמתכוין לנסוע משם במוצאי שבת, כיוון שלא ניכרת כוונתו, שרבים הולכים ברחובות. וכן הגעה ללא תיק לבית כנסת סמוך למקום התחנה מותרת, כיוון שרק מזמין עצמו שם שיהיה מוכן למוצאי שבת (כה"ח שו"ב).

כשאין כוונה למלאכה – מותר לשבת בתחנת אוטובוס מפני הגשם או למנוחה בסמוך ליציאת השבת כיוון שאין כוונתו למלאכה כלל ואפילו אם הרואים עשויים לחשוב שמתכוין לנסוע (משנ"ב שו"מ).

הכנה שמשלימה הפציו בשבת – במקרה שהושלמה כוונתו אך אין היא ניכרת לרואים, מעיקר הדין מותר לעשות בשבת. ונכון להקל בדין זה דווקא כשיש לו הנאה נוספת מההליכה והיא עיקר כוונתו (מאמ"ר ס"ו). ולכן:

- **סיוור תכנון בגינה הביתית** – מן הדין מותר לצאת לגינתו כדי להחליט מה נדרש לעשות בה כיוון שאין ניכרת כוונתו (מג"א א. משנ"ב מ) ויש אוסרים כיוון שאינה רק הכנה אלא השלמת כוונתו להחליט על מלאכה (חיי אדם ס) ולמעשה אם גם נהנה מהיציאה לגינה יש להקל.

- **הסתכלות בחלונות ראויה** – במקום שמקובל להסתכל בחנויות ראויה להנאה ללא מטרת קניה, כך שלא ניכר שיש הכנה בהסתכלות, למקלים בסעיף הקודם מותר יהיה גם להסתכל בהם למטרת רכישה ובתנאי שלא יסתכל במחירים (מפני שטרי הדיוטות) ויש אוסרים כיוון שבכך הושלמה כוונתו.

הכנה ניכרת לצורך מצווה – אדם שצריך לנסוע במוצאי שבת לחתונה מוקדמת או חייל לחזור לבסיסו מותר בכל ההכנות שאין בהם מלאכה כיוון שעושה לצורך מצווה (שו"ע שו"ג. משנ"ב ח).

הכנה בשבת עבור הנאה שתתרחש בחול

הדחת כלים בשבת

הדחת כלי אכילה – אין מדיחים כלים בשבת אלא

אם יש בהם צורך בשבת עצמה לסעודה נוספת (שו"ע ש"כ ו), ואז מותר גם מספר כלים מאותו סוג, כיוון שההיתר חל על כל אחד מהם בנפרד (משנ"ב כו). וכן אם מסתפק אם יצטרך מותר (מאמ"ר שבת ק"ג ח).

הדחת כלי שתיה – מותר גם לאחר סעודה שלישית כיוון שאין לשתיה זמנים קבועים (שו"ע שם), אלא אם ברור לו כבר שלא יצטרך להם (משנ"ב כט). וכן צלחות המשמשות לאכילה פירות וממתקים וכדו', הואיל ואין זמן קבוע לשימוש בהן (ש"כ י"ב א).

כשיש לו כלים אחרים – אדם שיש לו מספיק כלים לצורך אכילות השבת גם ללא הדחת נכון שלא ידיח כלים אפילו לשימוש בהם בשבת כיוון שהיא טרחה שלא לצורך (לר"ת ח"ע ע"ג) (ק"ג) ויש שהסתפקו בזה (משנה הלכות ג מא. שבת הלוי' ה ל"ג).

חוסר נעימות – ערימת כלים שנצטברה בכיור ומפריעה לבני הבית לאווירת השבת מותר להדיחם כיוון שהוא צורך שבת והוא הדין אם היא מביאה זכוכים או חרקים (מאמ"ר קג יג-יד. צ"ן אליעזר יד לז).

שריית כלים במים – אדם שמעוניין לשרות כלים במים באופן שהלכלוך טרם נתייבש ונדבק ורק על מנת למנוע הדבקה עתידית, יש מתירים למלא בהם מים בשבת (חזו"ע שבת ו קב. שש"כ יב, ג) ויש אוסרים גם בזה (אול"צ ב לד א). ולכן נכון למלא באופן ששוטף ידיו בכיור והכלי מתמלא בדרך אגב כדי שלא יהיה ניכר שעושה לחול (מאמ"ר שם טז) אמנם לכלוך שכבר התקשה אין לתת אותו במים בשבת על מנת שיתרכך.

הנחת כלים במדיח – אדם שכל השבוע משתמש במדיח כמקום אחסון לכלים המלוכלכים עד שמתמלא ומדיחם, מותר לו לעשות זאת גם בשבת (שש"כ יב לח. מאמ"ר קג יט) ויש אומרים שמותר להניחם אבל אין לסדרם שם משום הכנה (חזו"ע יו עמ' קד) ויקפיד לא למיין את הכלים מדין בורר.

הכנות נוספות שנאסרו

הקפאת מאכלים בשבת – יש אוסרים הקפאת מאכל בשבת כיוון שניכר שמכין אותו ליום אחר (מאמ"ר קג ב) ויש מקלים כיוון שעיקר כוונתו שלא יתקלקל האוכל (מנח"י ח יד) ואם אין מקום במקרר נראה פשוט להתיר לשים במקפיא (ארח"ש כב. הע' רעד).

מברשת שיניים – מברשת ששוב לא ישתמש בה באותה שבת אין לרוחצה לאחר השימוש כיוון שבכך מכין אותה לשימוש בחול (מאמ"ר שם כב, יבי"א ד אור"ח ל) ויש מי שמתיר כיוון שזו פעולה קלה שרגילים לעשותה מבלי לחשוב על הצורך (תורה מציון קלב).

סידור או החלפת המצעים בשבת – אסור להחליף מצעים או לסדרם אלא אם מפריע לו חוסר הסדר או הלכלוך בהם ביום השבת עצמו. או שיהנה מהסידור בשבת עצמה.

קיפול טלית – כשמקפל את הטלית יש לקפלה דווקא שלא כסדר קיפולה הקודם ואפילו אם מקפלה לשימוש באותה השבת כיוון שקיפול בגד מותר בשבת רק בכגד חדש ולכן ואין לו בגד אחר. ואפילו לטלית לבנה חדשה ויחידה ההיתר הוא רק לצורך אותו היום כיוון שדין הכנה משבת לשבת כדין הכנה לחול (בא"ח ויחי יג. שש"כ טו מז ובח"ע קנה). אמנם אם נפגם הידור הטלית כשמקפלה שלא כסדרה והיא מיוחדת לשבתות ניתן להקל (כה"ח שב לב) ואסור לגלגל הטלית בכיס שלה בחוסר כבוד.

גלילת ספר תורה – אסור בשבת לגלול ספר תורה לצורך יום חול (מג"א תרסו ג. משנ"ב ה) ואם לאחר הגלילה קוראים קצת בספר בשבת יש להתיר (ערוה"ש שם ב).

הכנה בדיבור – גם כשעושה פעולה המותרת, אסור לומר שעושה כן לצורך יום חול. ולכן ההולך לישון בשבת לא יאמר שעושה כן כדי שיהיה לו כוח במוצאי שבת (משנ"ב רצד).

מקרים שלא נאסר משום הכנה

הכנות שנעשות כלאחר יד – פעולה שנעשית ללא כוונה ומחשבה לתכליתן כגון החזרת ספר לארון, הכנסת אוכל למקרר, יציאה מהבית עם משקפיים וכד' אין בהם איסור הכנה אפילו שפעמים נמצא שנהנה מהמעשה בחול (מנח"ש לו).

הכנה מיו"ט לסעודת שבת או יום טוב – בשעת צורך שלא ניתן להיעשות במוצאי החג, מותר לעשות מעשים שאין בהם מלאכה לצורך מוצאי החג כמו הכנסת שתיה למקרר או הוצאת תבשילים מהמקפיא ובתנאי שעושים זאת בשעות המוקדמות של צהרי היום כדי שלא יהיה ניכר שמכינים ליום אחר. וכן דווקא כשעושה לצורך מצווה כגון סעודת ליל שני של ראש השנה (משנ"ב תרסז ה, שש"כ כה פא, ארחות שבת כב קעד. ונראה שכן כוונת חזו"ע שבת ב עמ' תמו שהצביע לחיי אדם).

איסורי קריאה בשבת

דברים האסורים בקריאה בשבת

קריאה הקשורה לכספים – חז"ל אסרו לקרוא ב'שטרי הדיוטות' בשבת (שו"ע שו"ג). ובכלל זה כל כתב הקשור לענייני כספים ומסחר. כגון: שטרי חוב, חשבוניות של העיריה והחשמל, דפי חשבון מהבנק, חוזה שכירות, פרסומות מסחריות הנמצאות בעיתונים, ואפילו שלא מתכוין לקנות (ארחות שבת עמ' קכח). תוויות מחיר בחלון ראוה (ארח"ש כב קלא, חזו"ע עמ' סא). ואפילו גבאי בית הכנסת לא יחלק קבלות אלא בשעת הדחק (מאמ"ר ע כו. ילקו"י שז כ. שהרי קורא בשמות).

עיון בעניינים – איסור קריאה בענייני מסחר קיים אפילו שעיין מבלי לקרוא בשפתיו (שו"ע שז יב).

איסורי קריאה נוספים – חז"ל אסרו לקרוא בדברים נוספים מחשש שאם יקרא בהם יבוא לקרוא גם בנושאים כספיים או שמא יעשה מלאכה. ובכלל זה:

- **רשימת מוזמנים או מנות** – אין לקרוא ברשימת מוזמנים או מנות שכתב לסעודה (שו"ע שז יב. מאמ"ר ע יט. ילקו"י שז ו. שש"כ כט נא).

- **תיאורים שתחת תמונות** – אין לקרוא תיאורים שתחת הציורים ואפילו סיפורי התנ"ך (שו"ע שו"ט). באלבום תמונות עם כיתוב הסבר על התמונות יש אוסרים בכל אופן (מאמ"ר ע"ז) ויש מתירים אם מתואר שם האיש ולא מעשיו (חזו"ע סח ושם בשם הרב אלישיב).

אגרות שלום – אסור לקרוא אפילו במכתבים סתם שאינם עסקיים. אמנם אם לא יודע את תוכנם וחושש שיש בהם דבר נצרך וגם מעיין בעיניים ללא קריאה יש להתיר. **מסמכים בעברית** – לעניין איסור זה איסור הקריאה קיים גם במסמכים הכתובים בעברית (משנ"ב שו"ט סד שפסק שלא כרמ"א) וכל שכן בארץ ישראל כיוון שאין צורך בקריאה זו לידיעת עברית (דרשו 69).

ספרי היסטוריה – אין לקרוא בשבת בספרי היסטוריה של העמים.

דברי תורה בעיתוני חול – יש אוסרים לקרוא בעיתון חול אפילו את דברי התורה שבו, כיוון שאי אפשר שלא יקרא מדברי החולין (משנ"ב שו"ט סד. מאמ"ר ע"לא) ויש מתירים מעיקר הדין ולא חוששים שיקרא בענייני המו"מ שבהם (חזו"ע ע"ב בהערות, שש"כ כ"ט מח) אמנם ראוי לכל ירא שמים להחמיר ולא לקרוא בכלל בעיתון בשבת וביו"ט (שש"כ ש"ס). ובנוסף יש לחוש שעלון שרובו פרסומות הוא מוקצה בשבת (מאמ"ר ע"לד).

ספרי חכמות ומדע – לדעת השו"ע אסור לקרוא בשבת בספרי חכמות ומדע (שו"ע שו"ט מאמ"ר ע, ו. אול"צ ב"ב כה ו. הערות איש מצליח שו. וראה חזו"ע ע"עמ' עב) ולמנהג האשכנזים מהדין מותר לקרוא בדברי חכמות (משנ"ב סה) ובתנאי שאינו בתחום עיסוקו של הקורא כיוון שהוא כעין מעיין בנכסיו (שש"כ כ"ט מט) וגם להם ראוי להחמיר (שש"כ ש"ס).

שלטי שמות הרחובות – רבים מתירים לקרוא בעיניים בשמות הרחובות שבשלטים (ילקו"י ז, ארח"ש כ"ב קמו) ויש מתירים רק בשעת הדחק ובהרהור (אול"צ ש"ס).

ספרי קריאה להנאה – יש מתירים לקרוא בשבת רק בספרים מחנכים שמוסיפים יראת שמים (אול"צ ב"ב כה ו, דרשו 66 בשם הגר"ק) ויש מתירים גם באחרים כיוון שנהנה בשבת מקריאתם ואפשר שלא גזרו בספרים אלו (חזו"ע ע"עמ' סט, אשרי האיש שבת קנז).

קריאה לצורך מצווה

רשימת עולים – גם קריאה לצורך מצווה אסורה אם בה חשש מלאכה ולכן גבאי או בעל שמחה שהכין בעצמו קודם השבת רשימת עולים אין לקרוא בה בשבת בינו לבין עצמו מחשש שיעשה בה שינוי (מאמ"ר ע"כה) אמנם ברשימת מתפללים כללית מותר (ילקו"י שו"ה).

כשארין חשש מלאכה – מותר לקרוא בשבת לצורך מצווה כשארין חשש מלאכה ולכן מותר לקרוא לצורך מצווה במקרים הבאים:

- כשקורא כתב שכתב אדם אחר ואינו מוסמך לשנות אותו (ב"ח משנ"ב מז) ולכן מותר לשליח לקרוא ברשימת המוזמנים לסעודת שבת (משנ"ב מז), וכן לגבאי לקרוא רשימת עולים שכתב בעל השמחה.
- כשקורא יחד עם אדם נוסף או בציבור. ולכן מותר לדרשן לקרוא גם מכתב ידו מול הציבור (מאמ"ר ע יב).
- כשקורא דבר שכבר קרא פעמים רבות ויודע שאין בו מה לתקן (מאמ"ר ע כג).

קריאה המותרת בשבת

הדברים הבאים מותרים בקריאה בשבת, ואין בהם חשש לשטרי הדיעות:

ספרי קודש – מותר לקרוא בכל ספרי הקודש ומצווה לעסוק בהם בשבת.

ספרי היסטוריה של ישראל – מותר לקרוא בספרי היסטוריה של עם ישראל כיוון שמהם לומדים הנהגת הקב"ה על עמו.

מודעות שאינן מסחריות – מודעות מודפסות שאינן מסחריות וגם אין בהם כיתוב המתייחס לתמונה (מאמ"ר ע טו)

המלצות בריאותיות אישיות – יש מתירים לקרוא המלצות בריאותיות שהם צורך הגוף שנוגע לאדם כגון המלצות לתזונה נכונה עבורו או שאר הנהגות הנוגעות לבריאותו (ארח"ש כב קמא) ולמנהג הספרדים נכון שיעיין בעיניו מבלי לקרוא.

הצצה בתפריט – יש מי שכתב שרשימת התפריטים שאשה הכינה לשבת יתכן ומותר להציץ בה (שש"כ כט הערה קלג) ובשעת הצורך נכון שיקרא בה אדם אחר.

הלכות מוקצה

מבוא להלכות מוקצה

איסור מוקצה – מוקצה הוא דבר שאין דרך לעשות בו שימוש בשבת, כפי שיפורט להלן ולכן חז"ל אסרו לטלטל אותו. מספר טעמים נאמרו בזה: שמא יטלטל אותו מרשות לרשות, שמא יהיה טורח בשבת ולא מקיים את תכליתה, שמא מתוך שמטלטל יעשה מלאכה וכן כדי ליצור שינוי ניכר נוסף שאינו מלאכה באווירת יום השבת מאווירת ימי החול.

כלי שמלאכתו להיתר

כלי שמלאכתו להיתר – כלי שמלאכתו אינו מוקצה ומותר בטלטול גם לצורך עצמו. אמנם גם כלי שמלאכתו להיתר אין לטלטל שלא לצורך כלל (שו"ע שח ד).

כתבי הקדש ואוכלים – כתבי הקדש ואוכלים אינם אסורים בטלטול כלל אפילו שלא לצורך (שם).

כלים ששימושם תדיר – למנהג הספרדים אין להקל לטלטל ללא צורך גם כלים ששימושם תדיר. ולמנהג האשכנזים יש אומרים שכלים ששימושם תדיר כגון כלי סעודה – כוסות, קערות, צלחות וסכו"ם מותרים בטלטול (משנ"ב שח כג) ויש אומרים שהוא הדין בבגדים ותכשיטים (שש"כ כ פג) ויש אומרים שהוא הדין במשקפיים ושעון יד (ארח"ש ב עמ' מא).

סוגי טלטול

נגיעה במוקצה – אין לגעת במוקצה כאשר גורם לו תזוזה כגון בביצה. וכשלא מזיזו נחלקו הפוסקים. יש מתירים רק כאשר הנגיעה נעשית לצורך דבר המותר אבל לא לצורך המוקצה (כה"ח שח ל, מאמ"ר פא יא) ויש מתירים בכל אופן (משנ"ב שי כב. ילקו"י שח ז).

טלטול בגופו – טלטול האסור הוא דווקא כשמטלטל בידיו אמנם כשמזיז מוקצה בעזרת שאר חלקי גופו אינו אסור (שו"ע שיא ח ומשנ"ב שם) ויש מי שמחמיר (חזו"א מז יב).

טלטול מן הצד – מותר לטלטל מוקצה 'מן הצד' באופן שאוחז בהיתר ומזיז עמו את המוקצה, אם עושה זאת לצורך דבר המותר. כגון מנער הקליפות מהמפה. וכן יכול לגרור

המוקצה לתוך הפח עם סכין לצורך שימוש בשולחן (משנ"ב שח קטו. ילקו"י שח יז) ויש אוסרים בגרירה זו (חזו"א מז יד. שו"ע הרב שח ס).

מוקצה מחמת גופו

גדר מוקצה מחמת גופו – כל דבר שאינו כלי ולא מאכל אדם ולא מאכל בהמה הוא מוקצה מחמת גופו ואסור בטלטול אפילו לצורך גופו, כלומר אפילו לעשות בו שימוש שאין בו מלאכה אסור. וכן אסור בטלטול לצורך מקומו כלומר אסור להזיזו כדי להשתמש במקום שבו הוא היה (ב"י שח. שו"ע שח ז).

דוגמאות למוקצה – אבנים, מטבעות, ענפי עצים, עפר וחול, מת, בעלי חיים (שם).

אוכלים לא ראויים – אוכלים שאינם ראויים עדיין לאכילה במצבם אם מצד שצריכים בישול ואפיה כגון שעועית יבשה או קמח. ואם בגלל שחל עליהם איסור כגון חמץ בפסח או טבל, הינם מוקצה מחמת גופו ואסורים בטלטול.

כדור – כדור שהיה בימי חז"ל שנעשה מכלויים אין עליו תורת כלי והוא מוקצה (שו"ע שח מה) אבל כדורים שבזמננו המיוצרים לשם משחק מותרים לטלטול לצורך קטנים. ולגדולים אין לשחק בהם מפני כבוד השבת (שש"כ טז ו, א. חזו"ע ג צט. מאמ"ר פב הע' 30) וגם לקטנים נכון להחמיר שלא ישחקו במסגרת מאורגנת מפני כבוד השבת (מאמ"ר פב).

קליפות גלעינים ועצמות – במקום שמצויים חיה ועוף שאוכלים אותם, אין דין הקליפות והעצמות כמוקצה ומותרים בטלטול בשבת (שו"ע שח כט. אמנם ביו"ט דינם חמור יותר) אך במקום שנמצאים רק כלבים שאין אוכלין עצמות, נחשב שאין כלבים מצויים (משנ"ב קכב. כה"ח קצו) ואם דבוק בגלעין מגוף הפרי או בשר על העצמות, אין דינם מוקצה בכל מקום אע"פ שאין בכוונת האדם לאכול מהם (מאמ"ר עז).

הוצאת גלעין מתמר וכד' – מותר להוציא גלעין מפרי סמוך לאכילתו על מנת לאפשר את אכילת הפרי, כיוון שזהו דרך הכנת התמר לאכילה. ואחרי שמניחו חוזר להיות מוקצה (שש"כ ג יח ע"פ חזו"א מז יד. ויש מחמירים בזה (שו"ע הרב שח טז).

עטיפות מאכלים – עטיפות מאכלים שאין להם צורת כלי ושאינן הדרך להשתמש בהם שימוש חוזר כגון עטיפה של סוכריה, נעשים מוקצה לאחר פתיחתם ואסורים בטלטול

לאחר שהניחם (שש"כ כב נג. חוט שני ג עמ' קה) ומכל מקום מותר להסירם מן השולחן בגמר השימוש אם אין נוכחותם נעימה ככל גרף של רעי.

כלים חד פעמיים – כלים חד פעמיים וכן קופסאות של גבינה וכד' שראויות לשימוש נוסף ולא נשברו או ניקבו אמנם אין דרך להשתמש בהם שוב, יש אומרים שהם מוקצים (שש"כ שם בשם הגרשו"א וכן במכתב בספר מאור השבת) ויש שלא חוששים לכך כיוון שהם כלי שלם ולא הורע מעמדם ואפילו זרקום לאשפה בשבת (חוט שני עמ' קו. הלכות שבת בשבת ב' עמ' רכד בשם הגרשו"א). ולכן המקל יש לו על מה לסמוך.

יחוד מוקצה לתשמיש היתר

יחוד מוקצה לשימוש ככלי כשדרכו בכך – מוקצה שדרך לעשות בו שימוש לתשמיש מסוים באותו מקום כגון במקום שדרך להשתמש באבנים לעצור את דלתות הבתים, מועיל ליחדו במחשבה מערב שבת לעשות בו את השימוש המותר בשבת זו. וכן מועיל לעשות בו שימוש בערב שבת כעין מלאכת ההיתר וכל שכן שמועיל לעשות בגופו שינוי להתאים אותו לשימוש החדש (שו"ע שח כ).

יחוד מוקצה לשימוש ככלי כשאין דרכו בכך – מוקצה שרוצים לעשות בו בשבת שימוש ואין דרכו בכך כגון שרוצה להשתמש באבן בשבת לייצב שולחן שרגלו קצרה, אין די שמייחדו לשבת אחת אלא צריך לייחדו במחשבתו מערב שבת לתשמיש זה לקביעות (שו"ע שח כב. שש"כ כ מו). ויש אומרים שצריך לייחדו בפיו (בא"ח ב ויגש א). וכן מועיל לעשות בגופו תיקון מהותי שיתאים אותו לתשמישו החדש.

יחוד חול לשימוש – חול שהביא אותו בערב שבת על מנת להשתמש בו שימוש המותר, או שהיה שם כבר וחשב עליו לשם כך, מותר בשימוש בשבת כיוון שלא שייך בגופו הכנה נוספת. ובלבד שיהיה בערימה ולא מפוזר על גבי קרקע באופן שבטל לה (שו"ע שח לח) ויש אומרים שהוא הדין לכל דבר שעומד לשימוש חד פעמי (שש"כ כ מו).

בעלי חיים

בעלי חיים מוקצים בשבת ואסורים בטלטול (שו"ע שח לט).

למניעת צער לחיה – במציאות של צער לחיה מותר לדדות אותה, כלומר לטלטל איבר אחד שלה, באופן שהיא עדיין הולכת בכח עצמה. אמנם לטלטל את כולה אסור (שו"ע שח מ).

גרידת כלב ברצועה – אם הטיול הכרחי לצרכו מותר למשוך אותו באופן שעל ידי שמושך ראשו מעט הולך הכלב בעצמו. אבל לגרור אותו כך שכולו זז מכח האדם אסור אפילו במקום צר לחיה (על פי הסעיף הקודם).

טלטול חיות מחמד – גם חיות מחמד שנועדה לשעשוע ורגילים בטלטול שלה אסורה בטלטול בשבת כיוון שלא חלקו חכמים בגזרותיהם (חזו"ע ג קטו, מאמ"ר עו. שש"כ כו כה. ארחות שבת יט קכד) ויש מתירים (אג"מ ה כב כא).

טלטול אקווריום או כלוב – כשם שאסור לטלטל בעל חיים לבדו כן אסור לטלטלו יחד עם הכלוב או האקווריום שלו (חזו"ע וארחות שבת שם). ויש מסתפקים להתיר בתוך כלוב או אקווריום כיוון שדינם כתמונה העשויה לנוי (הגרשו"א בשולחן שלמה שח לט עד).

ליטוף בעלי חיים – יש שהסתפקו להתיר הזזת שיער בעל חיים כשאינו מזיז מגופו כלל כגון שמלטף את שערות זנב הסוס (ביה"ל שב יא) אמנם אם מלטף את פרוותו מזיז גם את בשרו ואסור.

מוקצה מחמת חסרון כיס

כלי שמלאכתו לאיסור שמקפיד על תשמישו –

כלי שמלאכתו לאיסור שמקפיד שלא לעשות בו תשמיש אחר דינו כמוקצה מחמת חסרון כיס. שהרי אין בדעתו לעשות בו כל שימוש בשבת. ולכן סכין של מילה ושל שחיטה הם מוקצים בשבת (שו"ע שח א) וכן מכשירים אלקטרוניים יקרים, ניירות כתיבה מיוחדים, שיקים, כרטיסי אשראי, ניירות ערך, קבלות שמיועדות לזיכוי מס וכד' (שש"כ כ יט ב).

טלטול לצורך – מוקצה מחמת חסרון כיס אסור בטלטול לגמרי ואפילו לצורך גופו או מקומו (שו"ע שם) ומותר רק בטלטול מהצד לצורך דבר המותר (ראה לעיל במבוא להלכות מוקצה).

אדם שלא מקפיד – דין זה של מוקצה מחמת חסרון כיס תלוי בדעת האדם, ואדם שדרכו שלא להקפיד ונוהג להשתמש בכלים אלו תשמישים אחרים, אין דינם כמוקצה מחמת חסרון כיס עבורו (משנ"ב שח ו).

יחוד לתשמיש המותר – כלי שמקפיד עליו וחל עליו דין מוקצה מחמת חסרון כיס יכול מערב שבת לייחד אותו במחשבה לשימוש בשבת ויהיה מותר בשימוש (שו"ע הרב שח ד. מאמ"ר עה ג. חזו"ע עמ' צ בהערה).

כלים שעומדים לסחורה או השכרה – כלי אכילה שעומדים לסחורה ומקפיד על תשמישם
הינם מוקצים (רמ"א שח"א ע"פ ב"י שם. חזו"ע ג' עמ' צד) ואפילו אין ערכם גבוה (שש"כ כ' כ' ע"פ שו"ע
הרב) אמנם כלים שעומדים להשאלה או השכרה מותרים בטלטול שהרי לא מקפיד על
תשמישם (כה"ח טז).

כלי שמלאכתו להיתר בעל ערך שקובע לו מקום – דינו כמוקצה מחמת חסרון כיס (שש"כ
כ' כב, אול"צ כו ב. הגרמ"א להלן) ולכן תמונות יקרות הקבועות בקיר וכן שעון קיר יקר דינם
כמוקצה. ויש אומרים שאינם מוקצה כיוון שאין מוקצה בכלי שמלאכתו להיתר (חזו"ע ג' עמ'
אז).

כלים פשוטים שקובע להם מקום ונמנע מלטלטלם – כלי שאינו בעל ערך רב אך קובע
לו מקום, כגון שעון קיר פשוט, לרוב הפוסקים אינו מוקצה ומותר לטלטלו כיוון שאינם
בעלי ערך גבוה (שש"כ כ' כב, אול"צ כו ב) או כיוון שאין מוקצה בכלי שמלאכתו להיתר (חזו"ע
שם) ויש אומרים שדינם כמוקצה מחמת חסרון כיס כיוון שסוף סוף מקצה דעתו מלטלטלם
(חזו"ע א' מג יז. הגרמ"א מפי בנו הרב יוסף אליהו שליט"א).

תעודות זהות ודרכון – תעודות ואישורים חשובים הם מוקצים בשבת במציאות שאין
רגילות לעשות בהם שימוש בשבת כיוון שאז דינם כמטבע. ולחלק מהפוסקים גם מצד
שמייחדים להם מקום לשומרם ונזהרים בהם והם מוקצה מחמת חסרון כיס. ובכל אופן אם
מערב שבת חשב עליהם לטלטלם על מנת להציגם בשבת לאיזה צורך, הרי יחדם בזה
לשימוש המותר ויכול לטלטלם. וכל שכן אם רגיל לעשות זאת תמיד.

פמוטות יקרים – פמוטות יקרים שלא הדליקו בהם בשבת יש אומרים שדינם כמוקצה
מחמת חסרון כיס כיוון שמקפיד עליהם (שש"כ כ' יט) ונטיית פוסקי ספרד שדינם ככלי
שמלאכתו להיתר כיוון שלא נעשה מלאכה בהם אלא עליהם, ובכלי שמלאכתו להיתר לא
שייך מוקצה מחמת חסרון כיס ומותרים בטלטול (חזו"ע שם עמ' צ. וכן משמעות האול"צ יח כא שהתיר
טלטול פמוטות לאחר תנאי גם לצרכם. וגם במאמ"ר עט מח לא חילק בתכלית הטלטול אך לא כתב בהדיא להיתר לצרכם).

כלי פסח – כלים המיועדים לפסח ומקפיד עליהם שלא לעשות בהם שימוש יש אומרים
שדינם כמוקצה מחמת חסרון כיס (מאמ"ר עה טז. שש"כ כ' כב) ויש מתירים (חזו"ע ג' עמ' ח. שולחן שלמה
שח"ג ב) ובכלים פשוטים שניתן בקלות לקנות אחרים כגון כוסות רבו המתירים (שש"כ שם
הערה עז).

מצות שמורות – מצות שאדם שומר למצווה ומקפיד שלא לתת מהם לילדים, אין לטלטל
אותם בערב פסח שחל בשבת (ילקו"י שח"ב. מאמ"ר עה יד. שש"כ כ' כב).

כלי שמלאכתו לאיסור

כלי שמלאכתו לאיסור – הוא החפץ המשמש לעשיית מלאכה אסורה. ובכלל זה גם החפץ העומד לשימוש שאינו אסור אלא מדרבנן, כגון כלי נגינה (ש"כ ה א).

כלי שמלאכתו לאיסור והיתר – כלי שעושים בו תשמישי איסור ותשמישי היתר נקבע דינו על פי רוב תשמישו (משנ"ב שח י).

לצורך גופו – מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור על מנת להשתמש בגופו לפעולת היתר כגון להשתמש בפטיש המיועד למסמרים לשבור אגוז קוקוס (שו"ע שח ג).

ואם יש לו אפשרות לעשות גם בכלי היתר, אם יש לו עדיפות לשימוש בכלי האיסור מותר להשתמש בו (מאמ"ר עו הע' ה. חזו"ע עמ' מט) ויש אוסרים (משנ"ב שח יב. שש"כ ח).

לצורך חברו – מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור על מנת לתת לחברו שרוצה לעשות בו שימוש לצורך גופו וכן לצורך בהמה (שש"כ שם ט).

לצורך מקומו – מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור על מנת להשתמש במקום שבו הוא נמצא כרגע (שו"ע שח ג).

טלטול בשל אי נעימות – אסור לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור בגלל אי נעימות מצד אורחים וכד' כשלא צריך ממש למקומו (מאמ"ר עו ט. שש"כ כ י. ובהערה הביא מי שמתיר) כיוון שאין הכלי עצמו מפריע אלא מחשבתם של האורחים.

כשמפריע את השימוש בחדר – מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור כאשר אינו מאפשר שימוש במקום כגון טלפון שמרעיש ורוצה לישון או ללמוד (שש"כ כ ח. לד. ארח"ש יט כו) או תפילין הנמצאים בחדר שינה ורוצה לטלטלם לצורך צניעות (שש"כ כ הע' כה) כיוון שכעת הכלי עצמו מפריע להשתמש במקום. ויש אוסרים (שו"ת הרשל"צ א כח).

תפילין – נחלקו הפוסקים בדינם של התפילין, ולמעשה יש להחמיר שדינם ככלי שמלאכתו לאיסור (משנ"ב שח כד) ובחשש לכבודם מותר לטלטלם (שדעת הרמ"א שח ד ומשמעות הב"י שהם כלי שמלאכתו להיתר) וכן מותר להוציאם משקית הטלית אם שכח להוציאם ורוצה להשתמש בה בשבת.

המשך טלטול – כלי שמלאכתו לאיסור שנטל אותו בהיתר לצורך גופו או מקומו יכול להמשיך לטלטלו ולהניחו בכל מקום שירצה (שו"ע שח ג) אבל אסור לתת אותו לחבירו (חזו"ע ג נט) ואם הגיע לידו באיסור נחלקו בזה הפוסקים, והמחמיר תבוא עליו ברכה (חזו"ע ג קצא).

לצורך הכלי – אין לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך עצמו כגון שלא יפסד בחמה או בגשמים.

טלטול בהנחת מאכל היתר – מאכל המיוחד לכלי שנמצא בו, כגון אוכל שנמצא בתוך סיר, מותר לטלטל את הכלי מכח המאכל (משנ"ב שח כו. ואם לא מיוחד אסור) ואם לא מיוחד לו, יש להקל רק במקום הפסד מרובה כגון להניח ככר על כלי עבודה יקר מאד ולטלטלם יחד על מנת שלא יגנב או יפסד (שו"ע הרב שח כב. אול"צ ב כו ד. ובחזו"ע ג עמ' נד התיר גם בהפסד מועט).

הערמה בטלטול – מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור ולהשתמש בו שימוש מותר כלשהו, אף שעיקר כוונתו לצורך הכלי והעברתו למקום שמור ולא לשימוש בו (משנ"ב שח טז. שש"כ כ יב) ונראה שהוא הדין כשמערים לצורך מקומו (מתנת אברהם ב קמז).

כלים שראויים למעשה היתר אך אין דרך להשתמש בהם לכך – כגון אדם שמעולם לא השתמש במכרז לשימוש אחר וכעת רוצה לקחת אותו לגרד בגב. דינם ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו (שש"כ כ טו. וכן משמעות אול"צ וחזו"ע) ויש אומרים שדינו כמוקצה גמור (מאמ"ר עו ו וכן העלה בחזו"א).

כלים שלא ראויים למלאכת היתר – כלים שלא ראויים למלאכת היתר יש אוסרים להשתמש בהם גם לצורך מקומם (פמ"ג א"א שח יב וכן הובא בשם הרב אלישיב) ויש מקלים (שבט הלוי י נט).

נר, גפרורים וכד' – נר וגפרורים דינם ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר בטלטול לצורך גופו ומקומו (משנ"ב שח לד, שש"כ טז. ילקו"י שח ג) ויש מחמירים.

אבקת כביסה וכד' – ראוי להחמיר שאין להם דין כלי ואסורים בטלטול לכל צורך (שש"כ כ הע' מד).

מכשירי חשמל שאין בהם חוט להט – יש אומרים שאם עיקר תשמישם להיתר כגון מאוורר דינם ככלי שמלאכתו להיתר ודווקא כשמחובר ככר לחשמל ופועל (אג"מ ה כג. מנח"ש א ט. ילקו"י שח ג טז) ויש אומרים שדינם ככלי שמלאכתו לאיסור (שש"כ כ טו).

הגדרת בסיס לדבר האסור – כלי היתר שהניחו

עליו קודם השבת מוקצה מתוך כוונה שישהה עליו בבין השמשות של ערב שבת, מקבל כלי ההיתר את דין המוקצה ואסור בטלטול בשבת. ואפילו אם במהלך השבת הוסר המוקצה מעל הכלי על ידי קטן או נכרי, הכלי נשאר מוקצה ואסור בטלטול (רמ"א ש"ט ד). אמנם אם הניח את המוקצה על מנת להסירו קודם השבת ושכח אותו שם, אין הכלי נעשה מוקצה בעצמו.

זהות המניח – על מנת שהבסיס יעשה מוקצה צריך שההנחה של המוקצה עליו תעשה על ידי הבעלים או בשליחותו או לטובתו ולכן ילד שהניח אבן על כלי קודם השבת אין הכלי נעשה מוקצה. ולגבי אשה שהניחה מוקצה על חפץ של בעלה, יש אומרים שנאסר בטלטול (חזו"ע ג קלז) ויש מתירים אם הוא כלי שמיוחד לתשמיש הבעל (ארחות שבת יט הע' קצה).

תפקיד הבסיס – על מנת שהבסיס יהפך למוקצה צריך שהוא ישמש את המוקצה, אמנם אם המוקצה משמש את הבסיס כגון אבן ששם על ניירות על מנת שלא יעופו, אין הניירות נעשים מוקצה (ש"כ כ נד).

הנחה אקראית – במקום הצורך יש להקל שכאשר הניח דברים רבים במגירה ואחד עלה על השני, אין הבסיס נעשה מוקצה כיוון שאין כאן כוונה לתשמיש (משנ"ב ש"ט יח, חזו"ע ג קלג) והוא הדין בבשר מוקצה שמונח על חלה או גלידה במקפיא מחוסר מקום אחר (מאמ"ר עט כג).

הנחה על מפה – מוקצה שהונח על מפת שולחן אינו הופך את המפה למוקצה כיוון שאין המוקצה צריך את המפה אלא את השולחן (משנ"ב שם, ש"כ סב עא) ויש מחמירים בזה או לפחות בחלק המפה שעליו מונח המוקצה (ראה שעה"צ ש"ט כד. ש"כ סב).

בסיס בדבר מאכל – דבר מאכל שהניחו עליו מוקצה יש אומרים שהמאכל נעשה מוקצה ככל בסיס (ש"כ פא ע"פ משנ"ב שיא כט) ויש אומרים שבמאכלים אפשר להקל במקום צורך שאין באוכלין בסיס לדבר האסור (חזו"ע ג קלט ע"פ רמ"א).

מוקצה שערכו קטן – יש אומרים שאם השאיר כמה פרוטות על השולחן או על הבגד אין הם נעשים מוקצה (משנ"ב שי"ל. ש"כ כ נו) ונראה שהיתר זה הוא דווקא אם אין המוקצה חשוב בעיניו כלל ולא די שאינו חשוב ביחס לבסיס (נ"א סז ג).

טלטול הבסיס כשלא נעשה מוקצה – כשלא נעשה הבסיס מוקצה כגון שרק שכח את המוקצה שם ולא התכוין שישאר על הכלי בשבת, אם צריך לטלטל את המוקצה לצורך דבר המותר כגון שצריך את הכלי או שצריך את מקומם, מותר לטלטל את המוקצה שעליו בטלטול מהצד. אלא שאם אפשר יטה את הבסיס במקומו על מנת להסיר את המוקצה ממנו. ואם חושש לנזק למוקצה או לענין אחר, או שצריך את אותו המקום, או שלא מעוניין שיתלכלך אותו מקום, יכול להרים את הבסיס ולהוליך את המוקצה למקום אחר ולנער שם (שו"ע שט ד).

בסיס לדבר האסור והמותר – אם בערב שבת היה על הבסיס בנוסף למוקצה גם דבר המותר שחשוב יותר מהדבר האסור אין הבסיס נעשה מוקצה (שו"ע סי ח) והחשיבות נמדדת לפי הצורך לשבת ולא לפי השווי הכספי ולכן חלות שבת או משקפיים חשובים יותר משטרי כסף (שש"כ כ כ הע' רלא. מאמ"ר שם לג).

מכנסיים שהשאירו בהם כסף – אם הניחו כסף בכיס מכנסיים במטרה שיהיו בהם בשבת וגם מבנה הכיס הוא כזה שמשמש בדופן המכנס ואין תפור לו רק בשפת הכיס, נעשים המכנסיים בסיס ואסור לטלטלם בשבת ואפילו אם ניער מהם את המוקצה (רמ"א סי ז).

אמנם אם שכח שם את המעות או שמדובר בכיס המצוי במכנסיים אלגנטיים שאין להם דופן משותפת עם המכנס רק שהכיס תפור בפיו למכנסיים, אין המכנסיים נעשים בסיס אלא הכיס בלבד. אך לכתחילה ינער מהם המוקצה קודם שלובש אותם. ולא יכניס ידיו לכיס כיוון שהוא מוקצה.

מכנסיים שנעשו בסיס – מכנסיים שנעשו מוקצה כמתואר בסעיף הקודם והבחין בכך כשהיה מחוץ לביתו, רשאי להמשיך ללכת בהם עד שיגיע למקום שנח לו ולהחליפם בצניעות (מאמ"ר עט ל. חזו"ע ג קלו).

נרות שבת שעל השולחן – נרות שבת שהונחו על השולחן, נעשה השולחן בסיס לנרות ונאסר בטלטול, ואם היו על השולחן גם חלות אין השולחן נעשה מוקצה ומותר בטלטול. אמנם הפמוטות עצמם נעשו בסיס לשלהבת ונאסרו בטלטול כל השבת. ואפשר להזיזם בטלטול מהצד לצורך דבר המותר כמבואר לעיל.

בסיס המיוחד למוקצה – מה שכתבנו שהשולחן נעשה בסיס לדבר האסור והמותר כשיש עליו חלות ונרות, הוא כיוון שהשולחן לא מיוחד לנרות, אמנם מגש המיוחד לנרות שבת לא יועיל להניח עליו גם לחם, וכיוון שהוא מיוחד לנרות ייעשה מוקצה בכל אופן (שש"כ כ כ סד. ילקו"י סי ו) וכן בכל בסיס המיוחד למוקצה.

מבטל כלי מהיכנו

הנחת מוקצה על היתר – כל דבר שאסור לטלטלו,
אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאוסר הכלי בטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו (שו"ע סי' 1) וכל שכן שאסור להניחו בידיים אם אירע ונמצא המוקצה בידו.
ולכן:

- אין לתת בשבת כלי תחת הנר על מנת לקבל את השמן הנוסף מהנר (שו"ע רס"ג).
 - אין לתת בשבת כלי תחת התרנגולות שיקבל את הביצים (שש"כ כ"ב ע"פ גמ' שבת מב ב).
 - וכן אין לתת בשבת כלי תחת צינור המזגן כיוון שהמים מוקצים משום נולד (שש"כ כ"ב כ"ו. מאמ"ר ע"ט ע"ח. ילקו"י שח קכט).
- מקדים להניח היתר בכלי – אם מניח היתר בכלי קודם שבא לתוכו האיסור,** אינו נאסר (משנ"ב רס"ה 1). ולכן מותר לתת פרי שלם בכלי ואז לשים אותו תחת המזגן לקבל המים (מאמ"ר ע"ט) ויש אומרים שיכול גם לתת בו קודם מעט מים ראויים לשתייה (ילקו"י שם).
- שכח להניח היתר – הניח מוקצה בכלי היתר בשבת ושכח לתת בו דבר היתר ורוצה כעת לטלטלו,** מותר לתת בו עתה דבר היתר ולטלטלם יחד (משנ"ב סי' לו. ילקו"י שח קצו) ויש מתירים זאת רק בשעת הדחק (מאמ"ר ע"ט סב).

ביטול לזמן מועט – האיסור לבטל כלי מהיכנו הוא אפילו אם המוקצה נח עליו לזמן מועט בלבד, אלא אם הוא מקום הפסד מרובה שיש מקום להקל בהנחה לזמן מועט כגון להניח כרית תחת מוקצה יקר שנשמט שלא ישבר בנפילתו ולאחר מכן לשמוט אותו ממנו (משנ"ב רס"ו כז).

יכול לסלקו מיד – מוקצה שערכו מועט כך שלא שייך בו הפסד ואין לו ענין שינוח על ההיתר אפילו לזמן מועט יש מתירים להניחו על ההיתר. ולכן מתירים לתת כלי תחת נר לקבל השעווה (משנ"ב רס"ה ה) ויש שאינם מחלקים בין ביטול לזמן מועט לסילוק מיד ואוסרים גם בזה (משמעות הב"י שם. בא"ח מקץ טז. שש"כ כ"ב כז).

מוקצה שבטל מאליו מיד – מותר לתת כלי תחת הנר לקבל ניצוצות של אש שנופלים ממנו כיוון שאין בהם ממשות וכבים עם נפילתם מעצמם (שו"ע רס"ה ד. משנ"ב יד).

הנחת קליפות בצלחת – יש אוסרים להניח קליפות של ביצים וכדומה בצלחת ריקה כיוון שהן מוקצה ובהנחתן מבטל כלי מהיכנו (בא"ח מקץ טז). אמנם יש אומרים שזוהי חומרא, ומהדין מותר כיוון שיכול לסלקם מיד (משנ"ב רס"ה ה) או כיוון שמניחם לזמן מועט וגם אין חשיבות בקליפות לאסור את הכלי (חזו"ע ג עמ' ריב וכעין זה בשש"כ כב הע' נא) ולכן נכון לכתחילה להניח דבר היתר בצלחת קודם שמניחים בה את האיסור (שש"כ כב כט).

כלים המיועדים לפסולת – כלי שכל תפקידו לשמש לקבלת פסולת ולזריקתה כגון משולש שבכור, שקית אשפה וצלחת חד פעמית שיעדה לכך אין בהם דין ביטול כלי מהיכנו ומותר להניח בהם פסולת (ילקו"י שח כללים צב, שש"כ כב כט).

לכלוך בגד עד שנמאס ללבישה – יש אוסרים להשתמש בשבת בבגד המיועד ללבישה כסמרטוט כיוון שבכך מבטלים אותו מתשמישו (ארח"ש יט שכט) ויש שמסתפקים בזה (שש"כ כב הע' נד) ובהרטבת בגד עד שהופך להיות אסור בטלטול מחשש סחיטה ודאי יש להחמיר (רמב"ם כה כו) אך בדברים המיועדים לכך כגון סמרטוט או נייר חד פעמי מותר (ארח"ש שם).

בישול שהייה והטמנה בשבת

יסודות בישול בשבת

גדרי איסור בישול

איסור בישול – אסור מן התורה לבשל בשבת. ובכלל האיסור כל דרכי הכנת האוכל בחום, כגון אפיה, צליה וטיגון שאסורים משום מבשל.

בישול בחומרים שאינם מאכל – בישול שייך בכל חומר אפילו שאינו מאכל כאשר הוא מתקשה או מתרכך על ידי החימום. ולכן אסור לייבש עצים או להמיס שעווה בחום וכד' (משנ"ב שיח א).

מתי שייך איסור בישול – איסור בישול שייך בכל מאכל קודם שהגיע למצב שהוא מבושל כל צרכו, ואפילו לאחר שהגיע למצב שניתן להיאכל על ידי הדחק עדיין יש איסור להמשיך ולחממו. ומשהגיע למבושל כל צרכו אין בו איסור בישול (שו"ע שיח ד).

גדר בישול בנוזל – בישול בנוזל הוא הגעה לרמת חום שהיד סולדת בו. שהיא לחומרא בין 40 ל-70 מעלות. ולכן אין לתת דבר שאינו מבושל במים כשחום המים גבוה מארבעים מעלות. וכן לחמם מים אפילו כשהם כבר חמים בחום שנמוך משבעים מעלות.

הפגת צינה ממאכל – אסור חז"ל להניח מאכל ששייך בו איסור בישול, במקום שיכול להגיע לידי בישול. אפילו אם בכוונתו רק להפיג צינתו ולהסיר אותו מיד לאחר מכן קודם שיתבשל שמא ישכח ולא יסיר (שו"ע שיח יד). ולכן אין להניח מים צוננים על הפלטה אפילו לזמן מועט ואפילו שמתכוין להסירם מיד.

הפגת צינה לצורך תינוק – לצורך תינוק מותר להניח בקבוק סמוך למקור חום על מנת להפשיר צינתו אם מקפיד להסירו קודם שמגיע לחום של 40 מעלות. כיוון שדין התינוק כחולה שאין בו סכנה. והוא הדין לזקן או חולה (שש"כ א טז. ילקו"י שיח יח).

בישול באש, בחמה ובתולדות שלהם

בישול באור ובתולדותיו – אסור מהתורה לבשל באש או בתולדות האש. ובכלל בישול באש גם כיריים ותנור חשמליים. ובכלל תולדות האור גם רדיאטור ביתי שהנוזל שבו התחמם מגוף החימום, אין לבשל עליו. וכן מאכל שנתחמם על ידי האש ויכולים לחמם

בתוכו לחום שהיד סולדת בו כגון סיר רותח שהיה על האש. ואיסור הבישול בסיר זה קיים גם כשהסיר אינו על האש וכגון שהוגש לשולחן. שעדיין אין לתת תוכו דברים שלא נתבשל.

דוד חשמל ביתי – דוד חשמל ביתי שנותרו בו מים חמים מערב שבת, אין להשתמש במים החמים בשבת אפילו כשהדוד כבוי. כיוון שהוצאת מים חמים תגרום לכניסת מים קרים לדוד ולחימום על ידי המים הקיימים בו. שזהו בישול בתולדות האור שאיסורו מהתורה. ואיסור זה קיים גם כשאינו צריך את המים שיתחממו.

וכן מיחם חשמלי מוסדי ללא אישור שבת המחובר למקור מים, אין להשתמש בשבת אפילו במים שהוחמו בו קודם השבת, כיוון שהוצאת המים החמים מכניסה מים קרים שמתבשלים במיחם.

בישול בחמה – מותר לבשל בחמה כיוון שאין זה דרך בישול. ולכן מותר לתת ביצה באופן שיש עליה קרני שמש ישירות אפילו שתבשל על ידי חום השמש (שו"ע שיח יד).

בישול בתולדות חמה – אסור לבשל בתולדות חמה מדרבנן. ולכן אסור לתת ביצה שאינה מבושלת על חול שהתחמם מחום השמש (שם).

דוד שמש – המקל להוציא מים מדוד שהמים שבו הוחמו על ידי החמה בלבד לשטיפת ידיים או כלים וכד' יש לו על מה לסמוך (ציץ אליעזר ז, יט. הר צבי או"ח קפח. אול"צ ב ב ל, ב. יבי"א ד, לד). ויש אוסרים להשתמש במים החמים מדוד שמש בשבת כיוון שנחשב בישול בתולדות חמה שאיסורו מדרבנן (מנחת יצחק ד, מד. או נדברו א, לד) או כיוון שיש כאן חשש הטמנה (מאמ"ר נב כו).

דוד שמש עם מחליף חום – בניינים שיש בהם מחליף חום במערכת הסולרית, דינו כתולדות חמה לכל הדעות, שכן כל המים שבדוד מתחממים בתולדות חמה. ולכן אין להשתמש בו בשבת גם למקלים בדוד שמש רגיל.

הגסה והוצאת תבשיל מסיר רותח

הגסה והוצאת מאכל בתבשיל העומד על האש – תבשיל העומד על האש או מקור חום אין מגיסים בו כלל (כלומר לא מערבבים את תכולתו) וכן לכתחילה אין מוציאים ממנו מאכל בכף אפילו כשהוא מבושל כל צרכו משום מראית עין. אלא מסירים קודם את הסיר מהחימום ומוציאים ממנו (שו"ע שיח יח. ואם מחזיר יש להקפיד על תנאי החזרה).

היתרים בהוצאת מאכל על האש – בקדירה מבושלת כל צרכה, אם יש צורך מיוחד בהוצאה ממנה כשהיא על האש כגון שרוצה להשאיר את הסיר על האש לצורך מצווה

לסעודה שלישית, או לצורך אורח שצריך להגיע אליו מאוחר יותר, יש להקל במבושל כל צרכו להוציא ממנה מאכל בכף כשהיא על גבי האש (אול"צ ב ל טו. ילקו"י שיח מו) וכן אם רוצה להקדים ולהוציא קודם הסעודה לצורך עני (ר"פ ג מד) או קטן (הגרמ"א כא). וכן כשהאש לא מכוסה ואם יסיר ממנה לא יוכל יותר להחזיר (שש"כ א לח).

מאכלים שלא שייך בהם הגסה – פשטידות יבשות וכן מיחם מים אין איסור להוציא מהם לאכילה כשהם על גבי האש כי אין שיפור במעבר החום כתוצאה מכך. ובמרק צח יש מתירים ויש אוסרים (ארח"ש א צו צז).

אינו מבושל כל צרכו והוסר מהאש – תבשיל רותח שאינו מבושל כל צרכו, אפילו הוסר מהאש אין להוציא ממנו מאכל בכף. וכל שכן שאין להגיס בו וכן אין לכסותו במכסה כל עוד הוא נמצא בכלי ראשון והיד סולדת בו. שכל הפעולות הללו מזרזות את הבישול. אלא יש לערות בנחת לכלי אחר או להמתין שיצטנן (שש"כ א לו).

מבושל כל צרכו והוסר מהאש – תבשיל המבושל כל צרכו שהוסר מהאש כגון שהוגש לשולחן למנהג הספרדים מותר להגיס בו וכל שכן להוציא ממנו בכף (ילקו"י שיח מו) ולמנהג אשכנז מותר להוציא ממנו בכף אך נכון להחמיר בהגסה (משנ"ב שיח קיו).

בישול בעירוי, כלי שני וכלי שלישי

בישול בעירוי

עירוי מכלי ראשון – כאשר שופכים נוזל מהכלי שבו הוא חומם ישירות על מאכל, זהו עירוי. ולהלכה הוא מבשל את המעטפת החיצונית של המאכל 'כדי קליפה'. ולכן אין לערות ממיחם ישירות על מאכל שלא מבושל כל צרכו כגון עלי תה או נענע (שו"ע שיח י. שש"כ א נב).

עירוי על כוס רטובה משטיפה – אין לערות מים מכלי ראשון כגון מיחם על כוס רטובה ממי השטיפה כאשר ניכרים בה המים. אלא יש לנער את המים תחילה מהכוס (אול"צ ב ל י. מאמ"ר נב סו. שש"כ נב והצריך שתהיה יבשה לגמרי) אמנם מותר שתהיה לחה ממי השטיפה (מאמ"ר נב שם, צי"א יג מ. וראה הליכות עולם ד נו).

עירוי על כוס עם מים מועטים מבושלים – אם המים שבכוס הורתחו כבר והצטננו כגון בכוס שנמצאת ליד המיחם להעביר ממנה לכוס שממנה שותים ויש בה מעט מים שאינם

בכמות משמעותית. מותר לתת בה מים ישירות מהמיחם כיוון שאין לו תועלת בחימום מים אלו ועוד שהם מבושלים כבר (אג"מ א צח. אול"צ שם).

עירוי על תמצית קרה מועטה – אין לערות מהמיחם מים חמים על מעט תמצית שיש בכוס כיוון שריבוי החמים מחממים את מיעוט הקרים ונח לו בחימום זה. ובדיעבד אם עשה כך אין לאסור (ביאור הלכה יב 'והוא'. ילקו"י מג. שש"כ שם) ולכן יש לערות על התמצית מכלי שני.

עירוי על מים צוננים מרובים – מותר לערות מכלי ראשון על כוס שיש בה מים צוננים באופן שאין בכמות המים שמערים כעת בכדי להביא את המים הקיימים לחום של יד סולדת.

עירוי על סוכר – כיוון שהסוכר מבושל ויבש מותר לערות עליו מכלי ראשון כיוון ששוב לא שייך בו בישול. ויש אומרים שטוב להחמיר בזה (שש"כ א נה).

בישול בכלי שני

כלי שני – כלי שני הוא הכלי שלתוכו עירו מן הכלי שבו נרתחו הנוזלים. כגון כוס שעירו אליה מן המיחם. כוח הבישול של כלי שני תלוי בסוג המאכל. כך שלגבי מאכלים מסוימים אין לו יכולת לבשל ולגבי אחרים הוא מבשל. כמפורט להלן.

מים ושמן – מותר לתת בכלי שני שמימי מים חמים מים צוננים וכן מותר לתת בו שמן, כיוון שלגביהם מוסכם שכלי שני אינו מבשל.

תבלין – מותר לתת תבלין בכלי שני. אמנם נסתפקו מה נקרא תבלין לענין היתר זה. יש אומרים שדווקא תבלינים עבים וקשים אינם מתבשלים בכלי שני כגון קינמון וזנגביל. אבל תבלינים שחוקים או תבלינים רכים ודקים כגון עלי נענע מתבשלים בכלי שני (שש"כ א הערה קעד בשם הגרשו"א) וכן נטיית פוסקי אשכנז. ויש אומרים שכל התבלינים בכלל ההיתר לרבות עלי נענע ורק נוהגים להחמיר בעלי תה. וכן נטיית פוסקי ספרד (אול"צ ב ל ה. חזו"ע ד עמ' של). ולמעשה המחמיר לתת כל תבלין רך ודק בכלי שלישי תבוא עליו ברכה (ילקו"י שיה נב).

ביצה ודג עדין – ביצה וכן דג מליח שמוכשר בשטיפה בחמים וכן דג בשם קוליים מתבשלים גם בכלי שני (שו"ע שיה ד) ואפשר שגם לחם רך (שו"ע שם ח) ולכן אין לתתם אפילו בכלי שני.

חריף בכלי שני – גם המקלים מהדין בבישול תבלין בכלי שני, נכון להחמיר בדבר חריף כגון לימון או בצל שלא לתתם בכלי שני (רמ"א יו"ד סט ט. ש"ך שם לח. ילקו"י נג). ויש מקלים בזה (חזו"ע שם).

שאר מאכלים בכלי שני – גם שאר מאכלים נכון להימנע מלתתם בכלי שני אפילו אם כפועל אינם מתבשלים כיוון שחששו חכמים שבכלי שני נראה כמבשל (משנ"ב לד. מאמ"ר נג י) או שיש לחוש שגם הם מקלי הבישול (מאמ"ר קד. אול"צ שם ג, ד). ויש מקלים (חזו"ע שם הע' ט).

גוש בכלי שני ושלישי – למנהג האשכנזים דבר יבש הבא בגושים, כגון תפוח אדמה, נתח בשר או שעועית שלמה, והוא חם כדי שהיד סולדת בו, יש להחמיר בו גם לאחר שהונח בצלחת כאילו היה בכלי ראשון ואפילו לאחר שניתן בכלי שלישי, מכיוון שהוא אוצר בתוכו את החום. ולכן למנהג האשכנזים אין לתת תבלין או מרק צונן על גוש המונח בצלחת (שש"כ סד).

ולמנהג הספרדים מרגע שהונח גוש מאכל בכלי שני דינו ככלי שני ומותר לתת עליו תבלין או מרק צונן (אול"צ ב ל טו, חזו"ע שסז. מאמ"ר נד) וטוב להיזהר בתבלין חריף שלא מבושל כגון פלפל כמובא לעיל (מאמ"ר שם כתב שיש להיזהר לכתחילה).

מצקת – אם הוציא מרק במצקת בכלי רותח שהיה על האש, דין המצקת ככלי ראשון ואין לערות ממנה על מאכל שלא בושל. ואם הוציא מהסיר כשהיה על השולחן ואין הנוזלים שבו מעלים רתיחות דין המצקת ככלי שני (אול"צ ב ל יז. הליכות עולם ד נג. חזו"א קכב ג. וכן משמע משנ"ב מה. אמנם באות פז הסתפק) ויש מחמירים אם לא בצירוף ספק נוסף (מאמ"ר נב נו. שש"כ נד) ולמעשה נכון להחמיר במצקת כזו שלא לתת לתוכה דבר לא מבושל אך להקל לערות ממנה על דבר שאינו מבושל (זבחי צדק יו"ד קה כג).

כלי שלישי

כלי שלישי – כלי שלישי, שהוא הכלי שעירו לתוכו מים מהכלי שקיבל אותם מהמיחם הרתח, אינו מבשל. למרות שהמים שבו חמים בחום שהיד סולדת בהם. ולכן מעיקר הדין מותר לתת בכלי שלישי מאכלין שאינם מבושלים, למעט ביצה, דג מליח ודג קוליים שידוע בהם שהם מקלי הבישול. אך בשאר דברים אין להחמיר. וכן מותר לעשות תה בכלי שלישי אע"פ שמחמירים בו בכלי שני (אג"מ ד עד. אול"צ שם ג בהערה. חזו"ע שם). וכל שכן שמותר בשעת צורך לעשות מנה חמה בכלי שלישי כל שאין בה חשש של לישא.

דעת המחמירים – יש מחמירים שעלי תה וכן נענע וכד' שהם רכים ודקים יש להימנע מלתתם גם בכלי שלישי אם היד סולדת בו (שש"כ שם סג). ויש מי שמחמיר גם בקינמון ולימון וכן במאכלים קשים שהשריה במים החמים מתקנת אותם לאכילה (מאמ"ר נב צו - קג) ולדעה זו האחרונה לא ניתן להכין מנה חמה בשבת.

בישול אחר בישול

מבושל יבש – מאכל יבש שנתבשל כל צרכו קודם השבת, לא שייך בו איסור בישול בשבת. (אמנם פעמים מדרבנן יהיה אסור לחממו במקומות מסוימים משום 'מחזי כמבשל'. ראה פרק 'חזרה ונתינה לכתחילה').

מבושל נוזלי – מאכל לח כגון מרק וכדומה, אפילו אם נתבשל קודם השבת שייך בו שוב איסור בישול בשבת ולכן אסור לחממו בשבת.

מבושל שנוטר חם – למנהג הספרדים נוזל שנצטנן מעט באופן שכבר אין היד סולדת בו שייך בו בישול ואסור לחממו בשבת (שו"ע ש"ח ו). למנהג האשכנזים אפילו אם נצטנן יותר, כל שנשאר בו מעט חמימות במידה כזו שאדם שמבקש לאכול חם יאכל אותו כך, לא שייך בו עדיין איסור בישול (רמ"א ש"ח טו ע"פ האג"מ ד עד).

מצטמק ורע לו – גם בדבר לח שתוספת הבישול מזיקה לו שייך איסור בישול אחר בישול (משנ"ב סב) וכן נראה דעת השו"ע שלא חילק בזה (כה"ח נו) ולכן מים שהיו על הפלטה והצטננו כתוצאה מתקלה ואין היד סולדת בהם, למנהג הספרדים אין להעבירם לפלטה של השכנים. וי"א בדעת השו"ע שאם ברור שהחימום מזיק למאכל מותר (כה"ח נו, קג) ולכן המקל לחמם קפה שהצטנן יש לו על מה לסמוך (כרכ"י ה' בשם כנה"ג. יבי"א ז מב ח).

מיעוט רוטב בדבר יבש – דבר שרובו יבש אך מגיע עם מעט רוטב המצורף לו כגון קציצות או דגים ברוטב, אם אין דעתו להשתמש ברוטב בנפרד אלא שהם טפלים לקציצות או לדגים מותר לחמם בשבת.

דבר יבש שנעשה לח בחימום – מאכל מוצק מבושל שכתוצאה מהחימום שלו יעשה נוזלי כגון שומן שנקרש, דינו כדבר יבש שלא שייך בו בישול אחר בישול (משנ"ב ש"ח ק).

ולמנהג האשכנזים אע"פ שאין בו בישול אסור מדרבנן מדין 'נולד' שהופך מצב צבירה ממוצק לנוזל אם לבסוף הנוזלים ניכרים מצד עצמם (רמ"א ש"ח טז) ובמקום צורך מיוחד, כגון שזה מאכלו לשבת, יש להקל גם למנהג אשכנז (שם).

מיחם שיש בו מדיד – מדיד המחובר למיחם כך שמי המדיד מצטננים וחוזרים להתבשל עם הוצאת המים מהמיחם מותר להוציא מים מהמיחם כיוון^א שהמים הורתחו כבר קודם

שבת, ² ואין כוונתו לבישולם. ואפשר שכיוון שעדיין ³ חמים קצת לא שייך בהם בישול כרמ"א (חזו"ע ד תיד. ארחות שבת א ל).

מצקת שהוציאו איתה מרק מהסיר – כאשר מוציאים מרק מהסיר יש לוודא שלא מחזירים את המצקת לסיר עם כמות חשובה של מרק שיש לחוש שכבר הצטנן ושוב מתבשל בכלי ראשון. ולמנהג הספרדים יש יותר להיזהר בזה כיוון שמצוי שיוורד מחום של יד סולדת במצקת בעוד הסיר עדיין רותח. אמנם מעט לחות שנותרת במצקת אינה אוסרת (משנה הלכות ו סז).

מכסה של סיר שהורם ונתעבו עליו טיפות – טיפות מים שנתעבו על מכסה סיר, נכון לנער אותם קודם שמכסים בו את הסיר מחדש מחשש לבישול הטיפות, אמנם אין צורך לגנבם לגמרי (מאמ"ר נג ה. שש"כ א (קח)) ויש מקלים בזה (מאור השבת ב' בשם הרב פישר. וכן נראה דעת האג"מ אורח א צו. והחזו"ע שהתיר לערות על כוס רטובה).

הוספת מים רותחים לחמין – למנהג הספרדים נכון להימנע מעירוי ממיחם רותח לתוך החמין שהם בכלי ראשון (יחו"ד ד כב. אול"צ יז ח) והמקל בשעת צורך בעירוי ממיחם לסיר יש לו על מה לסמוך (אול"צ שם).

ולמנהג האשכנזים מותר בעירוי מכלי ראשון לכלי ראשון (משנ"ב רנג פד) וכן בהעברה מכלי ראשון ע"י מצקת (שש"כ א יז). ובשעת הדחק גם המקל בהעברה של מים חמים בכלי שני יש לו על מה לסמוך (שש"כ שם הערה מט).

בישול אחר אפיה וצליה

בישול אחר אפיה – איסור בישול קיים גם למאכלים שכבר נאפו קודם, ואיסור זה לרוה"פ הוא בין לדעת השו"ע ובין לדעת הרמ"א (משנ"ב מא, כה"ח עה, בא"ח ב בא ו). וכן יש בישול אחר צליה ואחר טיגון וקליה. וכן להיפך, יש אפיה, צליה או טיגון וקליה אחר בישול (משנ"ב מא. כה"ח קמט). ויש מי שמקל מזהדין אך כתב שטוב להחמיר (חזו"ע ד שו). ובכל מקום שהדבר אסור יש לאסור בזה גם כשעדיין רותח מבישולו הקודם.

עירוי על קפה – אין לערות מהמיחם ישירות על אבקת קפה שחור אע"פ שהוא כבר קלוי. ובנתינת האבקה בכלי שני יש מקלים (כה"ח סה) ויש אוסרים (רמ"א שם, מאמ"ר נו). אמנם קפה נמס לסוגיו מותר לערות עליו כיון שהוא כבר מבושל.

פת בצלחת מרק – מותר לתת פת בצלחת מרק שעירו לתוכה על ידי מצקת. ודין זה אף למנהג האשכנזים שמחמירים בכלי שני כיוון שלענין זה הצלחת נחשבת כלי שלישי (שש"כ סה) ויש מי שסובר שלכתחילה ראוי להחמיר בזה (מאמ"ר מז).

חימום עוף – עוף שבושל בתוך מרק למנהג האשכנזים אין להוציא אותו מתוך המרק ולחמם אותו אפילו על סיר שעל הפלטה משום צליה אחר בישול (משנ"ב שיח מא. שש"כ א סט). ולמנהג הספרדים אין להחמיר בזה כיוון שאין דרך צליה בכך (מאמ"ר נג). אמנם באופן שנותן אותו בתוך סיר אחר אפילו שאין בו רוטב יש להקל גם למחמירים (כה"ח עח. חזו"א לו יד. ובשש"כ הביא סברא זו רק בהערה).

שקדי מרק וקרוטונים – שקדי מרק שנעשו בטיגון כנהוג מותר לתת אותם במרק חם כיוון שדינם כמבושלים. ואם נעשו באפיה דינם כפת שלרוב הפוסקים מותר לתת אותם בצלחת המרק הפרטית שעירו אליה על ידי מצקת אבל לא בצלחת ששפכו אליה ישירות מהסיר.

הצנמת פת – יש מקלים לעשות צנימים בשבת כיוון שאין אפיה אחר אפיה ומה שהוא משביח אין בזה איסור כדין מצטמק ויפה לו ביבש (יחו"ד ג כב. חוט שני ב קצא) ויש אוסרים להצנים פת בשבת כיוון שצורת החימום שונה מדרך האפיה הראשונה (כלומר שהיא כעין צליה אחר אפיה). וכן כיוון שנהנה מטעם ותוצאה חדשה ונחשב למלאכה (כה"ח עח, אול"צ לו. שש"כ עא. מאמ"ר מט).

בישול אחר אפיה בדיעבד – מי שבישל אחר אפיה או צליה בדיעבד אין המאכל נאסר באכילה (משנ"ב שיח מו, מאמ"ר לט).

יסודות דיני שהייה

איסור שהייה – אסור חז"ל להניח תבשיל לחימום על כירה מערב שבת מחשש 'שמא יחתה בגחלים' ואיסור זה קיים רק בהצטבר תנאים הנוגעים למצב הכירה ולמצב התבשיל (שו"ע רנ"א).

מצב הכירה – כירה שהיא גרופה וקטומה אינה בכלל איסור שהייה בערב שבת כיוון שהגריפה לא מאפשרת חיתוי והקטימה יש בה היכר לכך שלא יבוא לחתות. ובכירה גרופה או קטומה מותר להשהות כל מאכל (שם). ויש מי שאומר שקטימה צריכה גם למעט חום.

מצב התבשיל – לדעת השו"ע אין להשהות בשבת אפילו מאכל שמבושל כל צרכו, כל עוד החימום ממשיך להועיל לו. אמנם המנהג להקל בערב שבת שכל שיכול להיאכל על ידי הדחק, אין בו כבר איסור שהייה ואפילו בכירה שאינה גרופה וקטומה. וכך נהגו הספרדים והאשכנזים (רמ"א רנ"א. כה"ח כג. אול"צ י"ז ה) והמחמיר להשהות רק כשהתבשל כל צרכו תבוא עליו ברכה (ביה"ל רנ"א ו' ונהגו').

הזמן הקובע – הזמן שבו התבשיל צריך להיות ראוי לאכילה על מנת שלא יהיה בו איסור שהייה על כל כירה הוא זמן שקיעת החמה (מנחת שלמה ב י"ב ד).

מאכל חי – אם השהה מאכל שזמן בישולו ממושך (שו"ע רנ"ד ח) כגון בשר או קטנית, אין בזה איסור שהייה, שמסתמא מתכוין למחר ויהיה מוכן גם בלא חיתוי (שו"ע רנ"א. מג"א ד) ודווקא שהשהה סמוך להדלקת נרות ממש (משנ"ב י').

תבשיל שהושהה באיסור – אדם שהשהה בערב שבת מאכלים באופן האסור כלומר שלא הגיעו לרמת בישול שנאכל על ידי הדחק וגם נתן אותו במקום שאין דינו כגרופה וקטום, התבשיל אסור לאכילה בשבת. ובמוצאי שבת יהיה מותר רק לאחר פרק הזמן שנדרש עבורו בד"כ להתבשל (שו"ע רנ"ד ח). ואם היה התבשיל מיועד לאכילה ביום השבת, יש להתיר בדיעבד לאכלו בשבת (ביה"ל רנ"א ו' להשהותו').

שהייה למעשה בערב שבת

הערה חשובה – ההלכות המובאות בסעיף זה נוגעות להנחה על מקור חום בערב שבת. אמנם הנחה בשבת עצמה חמורה יותר וידון להלן בדין נתינה והחזרה בשבת.

שהייה על פלטה מערב שבת – בערב שבת מותר להניח תבשילים ישירות על פלטה. כיוון שאין בה אפשרות לשנות את רמת החום אין בה איסור שהייה. ויש מחמירים להניח משהו להפרדה בין הפלטה לסיר.

שהייה על מנגל גחלים או כיריים גז בערב שבת – על מנת להשהות על אש יש להניח על הלהבה כיסוי פח שאין דרך להשתמש בו בשאר הימים להיכר¹. ולגבי הכפתורים בכיריים גז מעיקר הדין אין חובה לכסותם (ארה"ש א ב ט בשם הגרשו"א והגר"ש"א) אך טוב להחמיר לכסותם גם (אג"מ א צג).

שהייה על כיריים חשמליות – כיריים חשמליות כיוון שניתן לכוין בהם את רמת החום יש בהם איסור שהייה. ולכן יש לכסות את הפלטות בפח כדין כיריים גז על מנת להשהות עליהם בערב שבת. ויש מתירים גם כאן בנייר כסף שדי בהיכר (אול"צ יז א בהערה).

שהייה בתנור חשמלי – על מנת להתיר שהייה בתנור חשמלי מערב שבת, יש לתת לוחות פח נוספים בין גופי החימום הפועלים לבין המאכל וכגון שמפעיל את גוף החימום התחתון ונותן עליו תבנית ריקה הפוכה ועליה את הסיר (אור לציון ב יז ד) ולענין פתיחת הדלת להוצאת התבשיל ממנו בשבת יש לשים שעון שבת שיכבה את התנור קודם הפתיחה. ואם לא הניח יקפיד שבזמן הפתיחה גופי החימום יהיו כבר דולקים, שלא ידלקו בפתיחת הדלת (שש"כ א לה).

ניטרול כפתורים במקום קטימה – מותר לעקור את כפתורי התנור או הגז באופן שאי אפשר כבר לשנות דרגת החום על מנת להתיר להשתמש בהם בערב שבת (יבי"א י כו. שמש ומגן ב סב. הגר"ש וזנר בארחות שבת ב הערה כז) ויש מקלים אפילו בהדבקה נייר על הכפתורים של התנור (ארחות שבת ב טו) ויש אוסרים לכסות את הכפתורים כחלופה לכיסוי האש (אול"צ יז ב). ובתבשיל שמבושל כל צרכו ודאי ניתן להקל בכל זה.

¹ ולדעת החזו"א לא מועיל כיסוי בבלך אלא יש לכסות את האש בדבר שממעט את החום ממש כגון קדרה ריקנית הפוכה (הוב"ד שבש"ח הלוי א צא אך הוא אינו סובר כמותו).

מיחם מים חשמלי – מיחם מים חשמלי דינו ככירה שאינה גרופה וקטומה שכן יש בו רמות חום שונות. ולכן יש להקפיד לשים בו מים מבעוד יום כך שיגיעו לחום של יד סולדת בהם קודם כניסת השבת (שש"כ א מו. ארח"ש ב עמ' עה).

איסור הטמנה בערב שבת ובשבת

איסור הטמנה מערב שבת – אסור להטמין מערב שבת בדבר המוסיף הבל שמא יטמין באפר שיש בו גחלים ויחתה בהם (שו"ע רנו א) ואפילו מאכל שמבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו אסור להטמין אע"פ שבשהייה מותר (שו"ע שם ז).

איסור הטמנה בשבת – אסור להטמין בשבת עצמה אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, כגון לעטוף במגבת סיר חם, מחשש שירתיח את הסיר קודם ההטמנה. וראה סעיף הבא.

תנאים לאיסור הטמנה – איסור הטמנה בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל הוא דווקא בהצטבר שלשה תנאים: א' שהתבשיל חם בזמן ההטמנה (שו"ע רנו ו) ב' שהתבשיל נמצא בכלי ראשון (שם ה) ג' שכוונתו בהטמנה לשמור חום התבשיל ולא לעניין אחר כגון לשמירה ממזיקים (שם ב).

הנאה ממאכל שהוטמן – מאכל שהוטמן באיסור, אסור ליהנות ממנו עד מוצאי שבת. אלא אם הוטמן בדבר א' שאינו מוסיף הבל או ב' שהוא תבשיל שמצטמק ורע לו (שו"ע רנו א) ולשיטת הרמ"א יש להתיר גם כשהטמין ב' בשוגג או ג' הטמין מערב שבת לצורך יום המחר ואין דרכו בכך (שם).

שיעור הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל – בדבר שאינו מוסיף הבל אין הטמנה במקצת ואיסור הטמנה הוא דווקא אם רובו מוטמן. ואם יש ברוב היקף הקדירה מקום שאינו מוטמן וניכר כלפי חוץ והעדר הכיסוי באותו מקום גורם הפסד חום משמעותי לקדירה אין זה נקרא הטמנה (שש"כ א הע' רלג. וביתר פירוט ארח"ש ב עט בשם הגרשו"א). ויש אומרים שההיתר דווקא אם החלק שאינו מוטמן הוא כנגד המקום שיש תבשיל בתוכו (אג"מ ד עד. ובארוחת שבת שם אינו סובר כך).

שיעור ההטמנה בדבר המוסיף הבל – לדעת השו"ע בדבר המוסיף הבל נאסרה גם הטמנה במקצת ואפילו אם רק תחתית הסיר נוגעת בגחלים אסור משום טומן (שו"ע רנג א) ולרמ"א

גם במוסיף הבל אינו אסור אלא כשרוב הקדירה מוטמנת. ונחלקו בדעתו בקדירה שמוטמנת בהיקפה ולא מוטמנת בכיסויה (ראה להלן סיר בישול איטי).

שימוש בארגז פח – מותר לתת קדרות בארגז פח ששומר את חום הפלטה ואין בזה משום הטמנה כיוון שאין דפנות הארגז נוגעות בקדרות (ש"כ א עט).

כיסוי הסירים בערב שבת על פלטה – נהגו הספרדים לתת כיסוי על גבי סירים המושהים על חצובה בכירה מערב שבת ואין בזה הטמנה בדבר המוסיף הבל כיוון שהשמיכות אינן מוסיפות הבל והקדירה רחוקה מהגחלים. ולפי זה התירו גם לתת שמיכות על סירים המונחים על הפלטה כיוון שגופי החימום מורחקים ממשטח ההנחה ע"י חרס (אול"צ ז י, חזו"ע א עמ' נו). אמנם כיוון שדעת השו"ע (רנו ח) להחמיר בזה, ירא שמים יתן תבנית רחבה על הסירים ועליה יניח את השמיכות (חזו"ע א עמ' נט. אול"צ שם ובמאמ' ר נ יב כתב שיש לנהוג כך מהדין).

ומנהג האשכנזים להחמיר כשו"ע שכיסי בשמיכות של סיר שמונח על הפלטה דינו כהטמנה בדבר המוסיף הבל שאסור בערב שבת. ולכן יתנו תבנית רחבה על הסירים ואותה יכסו בשמיכות. או יטמינו בכיסוי חלקי המותר לשיטת הרמ"א כדלעיל (ש"כ א עה).

כיסוי סירים בשבת על הפלטה – מה שנהגו הספרדים להתיר הוא דווקא בערב שבת, אך ביום השבת אין מנהג להתיר. ולכן למעשה אין לכסות בשבת עצמה את הסירים שעל הפלטה בשמיכות, אם לא כוסו מערב שבת. ואסור שהשמיכות יגעו בסיר כלל ואפילו מעליו (אול"צ שם. מאמ' ר נ יב שהתיר למעלה רק בערב שבת. מנ"א ג כ. חזו"א לו יב) אם לא שיש הפסק לוח בין הכיסוי לקדירה כדלעיל (בית יוסף רנו ח) שאז אין הבגדים נוגעים בקדירה (שו"ע רנו ח).

הטמנה במקצת בפלטה – גם לשיטת השו"ע שאסור להניח סיר על גחלים, מותר להניח סיר על פלטה או כיסוי שעל האש ולא שייך בהם איסור הטמנה. וטעם הדבר א' שאין אפשרות ודרך להטמין בתוך הפלטה. וכן כיוון ב' שבהנחה עליה לא מתכסה מקצת מצדדי הסיר כגחלים (אול"צ ב יז א). ולדעת הגרמ"א (מאמ' ר שבת, ג, נ, ו) יש לחוש גם בזה להטמנה ולהגביה את הקדירה כסנטימטר או שניים שלא יהיה מגע עם מקור החום.

החזרת כיסוי לקדירה בשבת – קדירה שהוטמנה בערב שבת בדבר שאינו מוסיף הבל, והיא כבר מבושלת בשבת כל צרכה, מותר בשבת להסיר ממנה הכיסוי ולשוב לכסותה אפילו בכיסוי עבה יותר וכן מותר להוסיף עליה כיסוי נוסף (שו"ע רנו ד) והוא הדין למנהג הספרדים, אם כיסה מערב שבת סיר שנמצא על הפלטה ויודע שמבושלת כל צרכה שמותר להחזיר את הכיסוי או השמיכות בשבת וכן להוסיף עליו (אול"צ ב יז ט. ילקו"י רנו ד).

סיר בישול איטי – נחלקו האחרונים בשימוש בסיר בישול איטי בשבת כיוון שיש בו לפחות הטמנה במקצת ואפשר שאף הטמנה מלאה. ובאופן שנותן משהו בתוך הסיר הפנימי כך שיווצר מרווח בינו לסיר החיצון מותר לכו"ע (מאמ"ר נ"ז).

הטמנת מאכל ללא כלי – איסור הטמנה שייך גם כשעוטף מאכל שאינו נתון בכלי בדבר שדרך להטמין בו לשמור החום. ולכן אין לתת בשבת מאכל ישירות תחת השמיכות שעל הקדירה (משנ"ב רנ"ג פח) וכן אין לעטוף מאכל בנייר כסף ולתיתו להתחמם בשבת על סיר שעל הפלטה כשכוונתו להסתייע בנייר לשמור חום המאכל (שש"כ א"ע. מאמ"ר נ"ז כו"ט) וכל שכן שאין לתיתו עטוף על הפלטה. ולגבי ערב שבת ראה לעיל בדין כיסוי סירים שעל הפלטה.

הטמנת מאכל בתוך מאכל – מאכל שאינו נתון בכלי מותר לתיתו בתוך מאכל חם אחר באופן שאין חשש בישול (שו"ע סי' ד).

הטמנת כלי בתוך מאכל – מאכל שנתון בכלי אסור לטומנו בתוך תבשיל (שש"כ א"פ. ערוה"ש רנ"ג ג. שבט הלוי ג' מז) ויש מי שמתיר (חזו"א לו"ב).

הטמנת שקית חיטה בחמין – חיטה מבושלת כל צרכה שנתונה בשקית מותר לתתה בסיר החמין בערב שבת כדי שתתחמם לסעודת היום כיוון שאין מטרת השקית לשמור החום אלא למנוע פיזור החיטה ונחשב שמתחממים יחד בסיר (אול"צ י"ז יג. מאמ"ר נ"ז כג. חזו"ע א"סא. שש"כ א"ע' פז. ובצירוף שבכל אחד מאלו יש מי שסובר שאין בו איסור הטמנה). ויש אומרים שצריך לנקב את השקית כדי שישתלכו הטעמים (בהערה שם בשם הגר"י פ"ש).

חימום בקבוק בכלי שני – הרוצה להטמין בקבוק בכלי שני לחממו יניח באופן שלא כל הבקבוק מכוסה במים כדין הטמנה בדבר המוסיף הבל (ט"ז רנ"א א. משנ"ב שם ב. כה"ח שם ב. מאמ"ר נ"ז). וכן מותר לתתו בכלי שני כשמטרתו רק להפיג צינתו ולא לחממו (שעה"צ רנ"א ז). ויש מקלים אף אם מטמין כולו ורוצה בחימומו כיוון שכלי שני דינו כדבר שלא מוסיף הבל ומותר לטמון בו צונן (א"ר רנ"ג ג. חזו"א לו"ב. חזו"ע א"סא). ולכן המקל בכל זה לצורך תינוק יש לו על מה לסמוך.

מילוי טרמוס – מותר למלא טרמוס בשבת אע"פ שעושה כן לשמור על חומו ואין בזה חשש הטמנה כיוון שאין הטמנה של מאכל בכלי שני (חזו"ע שבת א"ע. שש"כ א"פג).

גדרי חזרה ונתינה – המושג 'נתינה' מתייחס

להנחת מאכל שלא היה על גבי מקור חום בשבת ונתינתו על מקור חום. כגון הוצאת מאכל מהמקרר והנחתו על הפלטה. והמושג 'חזרה' מתייחס להסרה של מאכל מעל מקור חום והחזרתו זמן קצר מאוחר יותר. לגבי שתי הפעולות הללו יש מגבלות על דרך היתרם בשבת כפי שיפורט בפרק זה.

נתינת קדירה על כירה – חז"ל אסרו לתת לכתחילה בשבת קדירה על גבי כירה ואפילו אם הכירה גרופה או קטומה, משום שנראה שכוונתו לבשל. ואיסור זה שייך גם במאכל יבש ומבושל כל צרכו שכבר אין בו איסור בישול (שעה"צ שיה פג).

נתינת קדירה על פלטה – כיוון שחום הפלטה המיוצרת היום גדול ויש לה יכולת לבשל, ועוד שרבים נוהגים לבשל עליה בפועל בכך שמניחים עליה חמין שאינו מבושל כל צרכו והולך ומתבשל כל השבת. שייך בהנחה עליה ישירות איסור של 'נראה כמבשל'. ולכן על מנת לתת עליה קדירה בשבת של מאכל יבש, יש להניח עליה תחילה הגבהה שתמעט מחום הפלטה שמגיע לסיר ולהראות בזה שאין כוונתו לבישול. כגון צלחת הפוכה, סכו"ם או רשת תנור וכד' (שש"כ א הע' כו. הרב מאוזו ירחון אור תורה טבת תשמג. מאמ"ר נא טו). ויש מחמירים יותר להניח הקדירה רק על סיר מלא ששהה על הפלטה כבר מערב שבת (אול"צ ב ל. ארחות שבת ב סד ע"פ שו"ע שיה) ויש מי שהתיר להניח על הפלטה עצמה (חזו"ע ד שד"מ) ואפשר שבפלטה של היום שחומה רב אף הוא היה אוסר.

נתינת חלה על גבי פלטה – לרוה"פ לעיל שסוברים שיש איסור נתינה על פלטה חשמלית בשבת כיוון שיש בכוחה לבשל, אסור לתת עליה ישירות בשבת גם מאכל ללא כיסוי כגון חלה או שניצל על מנת להתחמם אלא יש להניח אותה על דבר המגביה. ואף על פי שאין דרך לאפות חלה על פלטה, לדעת השו"ע אסור לעשות כן בשבת (מג"א רנג לא).

הכנסת מאכל לסיר – מאכל שלא היה בסיר אין לתת אותו בשבת לתוך סיר שעל הפלטה כיוון שנראה כמבשל (שש"כ א כ בסופו. מאמ"ר נא ט) אמנם לתת בסיר שהוסר מהאש ואין כוונה להחזירו, מותר לתת דבר יבש ומבושל כל צרכו.

הכנסת סיר לתנור – אסור לתת לתוך תנור מאכל בשבת ואפילו כשיש לו מצב שבת, ואפילו שמניח על תבנית הפוכה שבתחתיתו ונקראת גרופה וקטומה. משום שבהכנסת הסיר לתנור נראה כמבשל (שש"כ א יט. אג"מ ד עד כו).

החזרה על גבי פלטה – קדירה ששהתה בהיתר על פלטה מערב שבת (ראה פרק 'איסור שהייה') והיה צורך להסירה בשבת, מותר להחזיר אותה למקומה על הפלטה בשבת רק בהתקיים מספר תנאים:

למנהג הספרדים (אול"צ ב יז ו):

- המאכל מבושל כל צרכו.
- עדיין היד סולדת בתבשיל אם הוא לח.
- לא הניחה על גבי קרקע.

ולמנהג האשכנזים (שש"כ א כ):

- המאכל מבושל כל צרכו.
- התבשיל חם קצת אם הוא לח.
- לא הניחה אותה על גבי קרקע כלל.
- אם הניח על גבי שולחן או ספסל תמיד אחז בה בידו.
- בזמן ההסרה היה בדעתו להחזירה.

ובשעת הדחק ניתן להקל בקיום של תנאי ד' או תנאי ה'. ובמציאות שלא יהיה לו מאכל חם בשבת ניתן להקל ללא תנאים ד' וה' אך טוב יותר שיניח על גבי קדירה (שם כב ובהערה).

החזיר או נתן בשבת באופן האסור – אדם שהחזיר או נתן לכתחילה בשבת קדירה לחימום באופן האסור, אסור לו ליהנות מקדירה זו בשבת אפילו עשה בשוגג שלא ידע שאסור. ואפילו אם היה כבר מבושל כל צרכו, כל שהועיל החימום לקדירה אסור בהנאה (רמ"א רנג א. משנ"ב רנג לה). ולאחרים מותר ליהנות מהמאכל אם היה מבושל כל צרכו ונתן בשוגג (שם). ואם החימום מזיק לתבשיל, גם השוגג עצמו מותר באכילה (רמ"א שם).

העברה לכירה חמה יותר – למנהג האשכנזים מותר להעביר סיר מבושל כל צרכו ששהה והוא עדיין חם קצת למקום חם יותר (רמ"א רנג ב. משנ"ב רנג סב. שש"כ כד). ובתנאי שדין שני המקומות ככירה גרופה או קטומה. אמנם אם מקום השהיה הוא רק 'כנגד האש', כגון על קדירה אחרת, אין להעבירו בשבת למקום שדינו כגרוף וקטום כלומר על הכיסוי של האש או על פלטה (שש"כ שם כו) ולמנהג הספרדים היתר זה דווקא בקדירה בחום שיד סולדת בה

(אול"צ שם ז, חזו"ע עמ' צ בהערה ע"פ רמב"ם ג יא). ויש מחמירים בכל תוספת חום (כה"ח רנג מו. מאמ"ר נא ה ו).

פלטת שכבתה מאליה – פלטה שכבתה בשבת ורוצים להעביר הקדירות לפלטה של השכנים, למנהג הספרדים כל שהתבשיל עדיין יד סולדת בו או שהוא יבש מותר להעבירו למקור חום מכוסה אחר. אמנם למנהג האשכנזים שחזרה תלויה בדעתו להחזירה, יש להסתפק אם דין הכיבוי כהיסח הדעת שמונע החזרה וממילא יהיה אסור להעביר את הקדירות לפלטה של השכנים. ולכן לכתחילה יתנה שם ע"ג קדירה אחרת ובדיעבד אם אין אפשרות יחזירה לכירה גרופה או קטומה ודווקא בתבשיל שחם קצת או יבש. (שש"כ שם כז כח).

נתינת תבשיל על פלטה עם שעון שבת – אסור לתת תבשיל לח על פלטה בשבת קודם שהודלקה על ידי השעון אפילו אם מניח על הפסק בין הפלטה והקדירה מחשש איסור מבשל (אול"צ ב ל יח. מאמ"ר נא יז – יט. שש"כ שם לב). ויש מי שמתיר (חזו"ע א עמ' צ. וגם לשיטה זו בילקו"י רנג יב כתב שהמחמיר תבוא עליו ברכה).

הנאה ממעשה שבת

אמירה לנכרי והנאה ממעשיו

איסור אמירה והנאה ממעשה נכרי

איסור אמירה לנכרי – אסור לומר לנכרי לעשות עבורו מלאכה בשבת, ואפילו מלאכות דרבנן. וכן אסור לומר קודם השבת שיעשה מלאכה בשבת. וכן לומר לנכרי בשבת שיעשה מלאכה לאחר השבת אסור (שו"ע שז ב) מגזרת חכמים שלא תהיה השבת קלה ויבואו ישראל לעשות בעצמם (רמב"ם שבת ו, א) וכשאומר לו בשבת אפשר שעובר גם על איסור 'ודבר דבר' (רש"י ע"ז טו, א 'כיוון דזבנה'. וכ"כ בחזו"ע כ עמ' תכג).

איסור אמירה לאמירה – כשם שאסור לומר לנכרי לעשות מלאכה כך אסור לומר לנכרי לומר לנכרי אחר לעשות מלאכה עבור יהודי בשבת. אמנם כיוון שיש מקלים בזה שנחשב שבות דשבות, יש מקום לסמוך עליהם באיסורי דרבנן או במקום הפסד מרובה או כשיש צדדי ספק נוספים (משנ"ב שז כד. חזו"ע ג עמ' תנד). והוא הדין באמירה לנכרי לעשות בשינוי (אשרי האיש ח ו).

איסור רמיזה לנכרי – אסור לרמוז לנכרי בשבת בדרך ציווי לעשות מלאכה עבור ישראל. והכוונה 'בדרך ציווי' שמדבר על פעולת המלאכה "אשמח אם היה משהו שיעשה פעולה זו" אמנם מותר לרמוז לו בדרך ציווי בערב שבת לעשות מלאכה בשבת כגון "מדוע בשבת שעברה לא עשית פעולה זו" (שו"ע שז ב) ודווקא במקום שאין איסור הנאה מהמלאכה (משנ"ב יא. ויבואר להלן) וכן מותר לרמוז לו בשבת לעשות מלאכה למוצאי שבת (שו"ע שז ז).

חיוב מחאה – כאשר הנכרי עושה עבור ישראל בבית ישראל באותם מקומות שלא הותרה ההנאה, ואפילו מדעת עצמו, חייב הישראל למחות בו שיפסיק (משנ"ב רמג ה, ילקו"י שז כא. שש"כ ל לו). ובכל אופן אם מיחה בו ולא הפסיק נחשב שעשה לצורך הנכרי ואין בו איסור הנאה כשלאל הערים (משנ"ב רעו לו).

הנאה ממעשה נכרי לישראל באיסור תורה – אסור ליהנות ממלאכה שעשה נכרי לישראל בשבת ואפילו אם עשה מדעת עצמו כל שמעשיו מוכיחים שעשה עבור ישראל. ואיסור זה חל על כל ישראל וממשיך מעט במוצאי שבת עד שיעור הזמן שיכל להיעשות בהיתר (שו"ע שז כ. שו"ע הרב שכה יט).

אמנם נכרי שהדליק מדעתו נר או תנור עבור ישראל אין ישראל צריך לצאת מביתו בשל כך. אלא רק להימנע מלעשות פעולות מעשיות שלא יכל לעשות קודם (רמ"א רעו א).

הנאה ממעשה נכרי לישראל באיסור דרבנן – נכרי שעשה איסור דרבנן עבור ישראל, איסור ההנאה הוא דווקא למי שנעשה בשבילו. ולאחרים מותר ליהנות מהם מיד. למעט אם יש כאן איסור מוקצה כגון בפירות שנקטפו (שו"ע תקטו ה. וראה משנ"ב שם מז מי כלול באיסור).

נכרי שעשה עבור עצמו או עבור נכרים

נכרי שעשה עבור עצמו – נכרי שעשה מלאכה עבור עצמו, אם אינו מכיר את ישראל מותר ליהנות ממלאכת הנכרי בשבת. ואם מכיר את ישראל, יכול ליהנות רק במלאכות שאין באופיים חשש שירבה בשבילו (שו"ע שכה יא). לכן נכרי שהדליק אור עבור עצמו בחדר המדרגות מותר ליהודי ליהנות מהאור אפילו שהנכרי מכירו. אבל אם הרתיח מים עבור עצמו אסור ליהודי שמכירו ליהנות ממים אלה כיוון ששייך שירבה בשבילו (שו"ע הרב שכה יח. ארח"ש כג ז).

עשה מבחירתו באיסור – נכרי שעשה פעולה עבור ישראל בדרך איסור, אך יכל לעשותה גם בדרך היתר. אין איסור ליהנות ממנה. לכן נכרי שחיים מים לשטוף כלים, מותר ליהנות מהכלים כיוון שיכל לנקותם במים קרים (שש"כ שם כד ע"פ משנ"ב רעו כז) וכן נכרי שהעלה חפצים במעלית לקומה ג' כיוון שיכל גם להעלותם במדרגות (שש"כ ל כה. ארח"ש כג נג). וכן נכרי שברר פסולת מתוך אוכל כיוון שיכל לברור האוכל בהיתר (שש"כ ל נב) וכן שוער נכרי שפתח דלת במנגנון חשמלי כיוון שיכל לפותחה גם באופן ידני (ארח"ש כג נז).

פעולה מקדימה באיסור – נכרי שעשה פעולה מקדימה עבור הפעולה שצריך לעשות לישראל כגון נכרי שנשלח לחדר להביא לו חפץ והדליק שם את האור לשם כך. או שהדליק נר לצורך הדחת הכלים, נחשבת הדלקת הנר כנעשה לצורך הנכרי ומותר אף לישראל ליהנות ממנו (משנ"ב רעו כז). יש אומרים שדין זה אפילו אם היה הנכרי מוכרח להדליק על מנת לעשות חובתו (ארח"ש כג ט) ויש אומרים שהיתר זה הוא דווקא אם ניתן היה לעשות שליחותו ללא הנר והנכרי הדליק ליתר נוחות (שם בהערה בשם הגרשו"א).

נכרי שעושה עבור רבים – נכרי העושה מלאכה בשבת עבור רבים כמצוי במלונות, אם רובם יהודים או שברור ממעשיו שעושה עבור יהודים דינו כעושה עבור יהודי ואסור בהנאה ואם רובם נכרים כמצוי במלונות בחו"ל דינו כעושה עבור נכרי (שו"ע רעו ב. שש"כ ל ט).

מצבים שאין בהם איסור הנאה

במצבים מסוימים התועלת שהיהודי מקבל ממעשה הנכרי, לא נחשבת הנאה ממעשיו ומותרת. וכן מותר במקרים אלה לרמוז בדרך סיפור דברים ללא הזכרת הפעולה הנדרשת (משנ"ב שז עו) וכל שכן שאין צריך למחות בו.

הנאה שהיתה אפשרית ממילא – נכרי שהדליק אור מדעתו במקום שהיה כבר מעט אור, מותר לשהות באותו מקום ולעשות אותן פעולות שהיו אפשריות גם קודם לכן כל עוד האור הראשון דולק (שו"ע רעו ד). וכן מותר לרמוז לנכרי בדרך סיפור דברים 'הבית לא מואר יפה' על מנת שידליק את האור (שש"כ ל ז).

אמנם הדלקת מזגן שלא במקום המותר היא הנאה חדשה ואסור לרמוז לעשותה שלא במקום צער גדול כדלהלן (אג"מ יו"ד ג מז ב).

פעולה המסלקת הפרעה – מותר ליהנות ממלאכה של נכרי כשמהותה סילוק הפרעה כיוון שאין כאן מעשה חיובי שנהנים ממנו. כגון נכרי שכיבה את האור וכעת נח יותר לישון. או נכרי שכיבה את המזגן כשהיה חם או קר מדי וכעת נעים בחדר. והוא הדין שמותר לרמוז לו בדרך סיפור 'האור מקשה על השינה' והנכרי יכבה את האור (חיי"א סב ג. שש"כ ל ה. ארח"ש כנ"א).

שמר על מצב קיים – נכרי שעשה מלאכה לצורך ישראל באופן שלא שינתה את המצב הקיים אלא מנעה ממנו להחמיר כך שלא נעשתה מלאכה בגוף הדבר שממנו היהודי נהנה, כגון שהדליק את המיחם לאחר תקלה בזמן שהמים היו עדיין חמים (יד סולדת לספרדים וחמים מעט לאשכנזים) מותר ליהנות מהמים בשבת (מג"א רנג לח).

הנאה עקיפה – מותר ליהנות ממלאכת נכרי כאשר ההנאה אינה מגוף הדבר בו נעשה המלאכה. ולכן נכרי שפתח מעטפה באיסור, מותר לקרוא את המכתב שבה (משנ"ב שם מא) וכן נכרי שפתח קופסא בדרך האסורה מותר ליהנות מתכולתה. וכן מותר לרמוז לו בדרך סיפור כך שיפתח את הקופסא (שש"כ ל סט).

היתרים באמירה לנכרי באיסורי דרבנן

צורך מצווה – אמירה לנכרי מותרת באיסורי דרבנן לצורך מצווה. ולכן מותר להגיד לנכרי לטלטל שופר בכרמלית לתקוע בו בראש השנה (שו"ע שז ה).

מקצת חולי – אמירה לנכרי מותרת באיסורי דרבנן לצורך מקצת חולי כגון אדם שסובל מכאב ראש ואפילו קל שאינו נחשב חולה מותר להיעזר בנכרי באיסורי דרבנן (שו"ע שם).

מקום צער גדול – אדם שמצטער מאד, מותר לו להיעזר בנכרי באיסורי דרבנן על מנת להקל על הצער שלו כגון להביא מים בחצר שלא ערכו לאדם שיצטער אם לא ירחץ את עצמו (שו"ע שם) ולכן מותר להגיד לנכרי להדליק מזגן או מאוורר בחום גדול (מנח"י ג כג) ויש מתירים דווקא במציאות של כאבי ראש, סחרחורת וקשיי נשימה (מאמ"ר קכ טז). וכן מותר לומר לנכרי לכבות אזעקה שמפריעה בשבת (אשרי האיש ח ח).

הפסד מרובה – אמירה לנכרי מותרת באיסור דרבנן במקום הפסד מרובה (שו"ע שם. משנ"ב שו"ע שם) ולכן מקפידים שכבה בגלל בעיית חשמל ויש בו בשרים בשווי משמעותי עבורו שיתקלקל, מותר לומר לנכרי להפעילו. ובאיסורי תורה יכול לומר במקום הפסד רק בלשון רמז כגון 'כל המכבה אינו מפסיד' (שו"ע שלד יט. שש"כ שם יג) וכן אדם שנסע לצורך יולדת וכד' וחושש שהרכב יגנב או ינזק יכול לומר לנכרי שהמכבה את הרכב לא יפסיד (אשרי האיש ח יג).

טלטול מוקצה גמור – מותר לומר לנכרי (אפילו שלא במקום מצווה, צער או הפסד) לטלטל מוקצה גמור כגון נר שעווה דלוק לצורך דבר המותר כגון מקומו כיוון שגם יהודי יכל לטלטל אותו בטלטול מן הצד לצורך זה, והוא הדין לצורך שימוש באורו כשהוא לצורך מצווה (רמ"א רעו ג. משנ"ב כט-לא. שש"כ ל כב) אמנם אסור לטלטלו על ידי נכרי לצרכו של המוקצה כגון שלא יגנב (מג"א רעט ט).

טלטול כלי שמלאכתו לאיסור – מותר לומר לנכרי לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפילו לצורך הכלי, כגון שלא יתקלקל. כיוון שבעיקרו הוא מוקצה קל שהותר לטלטול בתנאים מסוימים (משנ"ב שח טו).

היתרים באמירה לנכרי באיסורי תורה

בין השמשות – מותר לומר לנכרי לעשות מלאכה בין השמשות, כלומר עד 13.5 דקות שלאחר השקיעה, לצורך שבת או מצווה או שהוא טרוד ונחפז בגללה אפילו באיסורי תורה כגון להדליק לו נר או פלטה (שו"ע רסא א) וכן מי שהקדים לקבל עליו את השבת מותר לומר לנכרי באופן זה (רמ"א שם).

חולה שאין בו סכנה – חולה שאין בו סכנה כגון אדם שחלוש משפעת רגילה מותר לומר לנכרי לעשות לו כל מלאכה כגון להדליק עבורו תנור לחממו או לבשל עבורו אם זקוק

לכך (שו"ע שו"ה) אמנם אסור לבריא ליהנות ממה שהתבשל לחולה שמא ירבה בשביל הבריא (רמ"א שיה"ב) ויש אומרים שאם הנאת הישראל היא לצורך מצווה מותר (חזו"ע שבת ג עמ' תפג).

מלאכה לקטן או זקן – מותר לומר לנכרי לעשות מלאכה גמורה עבור קטן, כגון לבשל עבורו כשאין לו מה לאכול, שסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה (רמ"א שכת"ז). והוא הדין לזקן חלוש כוח שזקוק לכך (שש"כ שם יא).

מניעת מכשול מרבים – כאשר יש חשש למכשול לרבים מותר לעשות על ידי נכרי אפילו מלאכות גמורות ולכן מותר לתקן על ידי נכרי את העירוב בשבת (משנ"ב רעו כה). וכן מותר לעשות על ידי נכרי כל שנדרש במקוה נשים כדי לאפשר לנשים לטבול (מאמ"ר קכ טז).

לצורך מצווה – למנהג האשכנזים יש מי שמתיר אמירה לנכרי במלאכות דאורייתא לצורך מצווה כשהוא מקום צורך גדול. ולדעה זו מותרת אמירה לנכרי להדלקת הפלטה בשבת כשכתבה לצורך סעודת שבת (רמ"א רעו ב) ורבים מפוסקי אשכנז החמירו אפילו בצורך גדול (משנ"ב שם כד בשם השל"ה. ארח"ש כג עו). ולמנהג הספרדים אסורה אמירה לנכרי במלאכות מהתורה לצורך מצווה.

לצורך מצווה של רבים – גם למנהג הספרדים יש מתירים אמירה לנכרי לצורך מצווה אם היא מצווה של רבים כגון הדלקת תאורת הלוגן בבית הכנסת כשאין אפשרות להתפלל בעל פה (לוית חן יז כה). ויש מתירים רק אם ללא הנכרי עלולים להגיע בבית הכנסת לריב ומחלוקת (מאמ"ר קכ יג).

לצורך מצוות ישוב הארץ – מותר לומר לנכרי לעשות מלאכה גמורה בשבת לצורך מצוות ישוב ארץ ישראל. ולכן מותר לומר לו לכתוב חוזה מכר ברכישת קרקע מנכרי (שו"ע שו"ה).

פסיק רישא – אמירה לנכרי מותרת גם באיסורי תורה כאשר אין עיקר הכוונה בעשיית הפעולה למלאכה האסורה ואפילו כאשר מוכרח שהיא תעשה ממילא (רמ"א רנ"ה. כה"ח פז) ולכן מותר לומר לנכרי לטאטא מלכלוך רצפה שאינה מרוצפת אע"פ שמיישר אותה בכך כיוון שאין הכוונה ליישור הקרקע (רמ"א שלו ב. משנ"ב שם י) וכן מותר לומר לנכרי לפתוח מקרר בשבת אע"פ שתדלק בו נורה כיוון שאין מכוונים להדלקת הנורה (ילקו"י שו"כ טז. שש"כ לא א). ויש מחמירים בזה באיסורי תורה כשנח לישראל בתוצאה (ש"ז רנ"ז יח. גר"א ה) ולשיטתם יש לומר לנכרי לפתוח לצרכו, כגון שיקח לעצמו פרי מהמקרר. וכן נכון לנהוג לכתחילה (מאמ"ר קכ מב).

במקום מחלוקת הפוסקים – בדבר שנחלקו בו הפוסקים יש מקום להקל לומר לנכרי לעשות מלאכה עבור ישראל כשהוא לצורך שבת ואין לו פתרון אחר. ולכן מותר לומר

לנכרי לחמם על הפלטה באופן המותר מרק מבושל שהצטנן כיוון שיש הסבורים שאין בישול אחר בישול בלח (ביה"ל רנ"ג ה' להחם'. ילקו"י שיח נז) וכן מותר לנכרי להעביר דרך רשות הרבים שלנו לצורך מצווה כיוון שיש הסבורים שאין לנו היום דין רשות הרבים דאורייתא (שעה"צ שכה יג).

צער בעלי חיים – במקום צער בעלי חיים מותרת אמירה לנכרי. ולכן מותר לומר לאינו יהודי לחלוב בהמתו בשבת כיוון שהחלב מצערה. אמנם החלב אסור בו ביום (שו"ע ש"ה כ).

מעשה שבת של ישראל

כללי הנאה ממלאכות שבת

איסור הנאה כשחילל במזיד – אדם שחילל שבת במזיד בין באיסור תורה ובין באיסור דרבנן אסור ליהנות ממלאכה זו בשבת. ובמוצאי שבת מותר לאחרים ליהנות מהמלאכה מיד. ולמחלל שבת אסור לעולם (שו"ע שיח א).

חילל בשוגג באיסור תורה – אדם שחילל שבת בשוגג באיסור תורה, כגון שבישל בשבת או הדליק אש, אין ליהנות ממלאכה זו אלא במוצאי שבת (שו"ע שם) ובמקום צורך גדול יש להתיר ליהנות ממלאכת שוגג בשבת עצמה (משנ"ב ז. בית נאמן אור"ח סימן כט. ילקו"י שיח ג)

חילל בשוגג באיסור דרבנן – אדם שחילל שבת באיסור דרבנן בשוגג, כגון לדעת רוב הפוסקים שהדליק בטעות מנורת לד בשבת, מותר בהנאה לכולם כבר בשבת (משנ"ב שיח ג. מאמ"ר קכב ז. ילקו"י שיח סט).

חילל עבור אחרים באקראי – חילל שבת במזיד בשביל אחרים דרך אקראי כגון שבישל חד פעמית עבור חברו, מותר לאותו חבר ליהנות מהמאכל במוצאי שבת כשאר אדם (משנ"ב שיח ה).

מקומות שהחמירו בהנאתם

מחלל עבור אחרים בקביעות – אדם שמחלל שבת באופן קבוע עבור אחרים כגון מסעדה שמבשלת בשבת בשביל למכור במוצאי שבת. אין ליהנות ממאכל זה לעולם, ויש להחמיר לאסור גם למי שנעשה עבורו וכן יש לחוש לאיסור מסייע (כתב סופר אור"ח נ. ילקו"י שיח ט) ויש מקלים בזה (הר צבי אור"ח א קפ).

איסורים שדרך הנאתם מאוחרת – אדם שנטע או זרע בשבת, אסור במוצאי שבת ליהנות מהנטיעה וחייב לעקרו אפילו עשה בשוגג כיוון שלא ניכר הקנס (ביה"ל שיח א' אחת'. ושונה ממבשל כיוון ששם לא ניתן לעקור את הבישול).

צילום שנעשה בשבת – צילום שנעשה בשבת, אם הצילום הוא של אירוע שהתרחש בשבת כגון הפגנה וכד' ושוב לא ניתן לצלמו במוצאי שבת אין ליהנות ממנו לעולם (מאמ"ר קכב כג. אשרי האיש כד ח). וכן אפילו אם האירוע ניתן לשחזור כגון צילום באולפן אלא שיש תועלת למחלל מכך שצופים בו כגון שנמצא באתר שלו ויוצר תנועה לאתר, אסור ליהנות מהצילום כיוון שמסייע בידי עוברי עבירה.

מקומות שהקלו בהנאתם

חלב 'כשר' – חלב המצוי בחנויות בכשרות רגילה שלא הקפידו בו על חליבה בשבת על פי ההלכה, מעיקר הדין מותר בשתיה. כיוון שיש ספק אם החלב שלפנינו נחלב בשבת והוא ספק במעשה שבת (אשרי האיש כד כט לגבי בתי חרושת). וכן כיוון שנתערב עם החלב שנחלב בערב שבת ובמוצאי שבת. ויש לסמוך על זה כשאין בנמצא חלב 'מהדרין'.

אוטובוס סמוך ליציאת השבת – יהודי שיצא קודם צאת שבת באוטובוס ציבורי כדי לאסוף נוסעים מיד במוצאי שבת, בשעת צורך יש לסמוך על הסוכרים שאין חיוב המתנה 'בכדי שיעשו' במחלל שבת ומותר במוצאי שבת מיד (אשרי האיש כד יג).

איסורים במחלוקת – אדם שחילל שבת במלאכה שאיסורה נמצא במחלוקת הפוסקים, מותר לאחרים ליהנות ממנו (משנ"ב שיח ב, ילקו"י שיח א נח. שש"כ מבוא א ד) כגון בישול אחר אפיה (משנ"ב שיח מו) וכן מאכל שהתבשל בערב שבת כמאכל בן דורסאי ובשבת בישלו אותו כל צרכו (משנ"ב שיח כז) ועוד. ויש אוסרים אם לא במקום שיש בדבר משום כיבוד הורים או שלום בית וכד' (מאמ"ר קכב נט. אשרי האיש כד ז).

מלאכה שלא שינתה בגוף המאכל – אדם שהסיע אוכל בשבת, כיוון שלא נעשה שינוי בגוף האוכל, אם גם נעשה בשוגג מותר ליהנות ממנו בשבת. ואם נעשה במזיד אסור ליהנות ממנו. אלא אם הוא בשעת הדחק כגון אוכל חיוני לחיילים או באיסור דרבנן (מאמ"ר שם. חזו"ע שבת ד עמ' תלב בהערות. קובץ תשובות לגריש"א ב כד).

מלאכה שלא נעשתה בגוף המאכל – כשלא נעשה איסור עם המאכל עצמו כגון שפתחו באיסור דלת מקרר ונדלק האור, מותר ליהנות מן המאכלים כיוון שלא נעשה בהם מלאכה כלל (שש"כ י טז. אשרי האיש כד כה) וכן כשתיקנו מכשיר חליבה שאיפשר המשך החליבה בשבת, החלב מותר (אשרי האיש כד ג. ודווקא למוצאי שבת מדין גולד) וכן כשהביאו מפתח באיסור ופתחו איתו

דלת שמותר ליהנות מתכולת הבית (שש"כ יח סג). אך בזה יש אוסרים אף להיכנס בפתח (אג"מ ב עז).

מלאכה ששמרה על מצב קיים – יש אומרים שהעושה מלאכה בשבת ומלאכתו רק גורמת שלא ישתנה המצב הקיים, אבל אין הוא נהנה הנאה של ממש ממעשה השבת, אין זה נחשב הנאה מאיסור שבת (שש"כ מבוא א לד ו) אמנם יש להסתפק בזה (ראה שעה"צ רנו ו).

איסור אמירה לקטן והנאה ממעשיו

איסור אמירה לקטן – אין לומר לקטן לעשות מלאכה בשבת ואפילו אם איסורה מדרבנן (שו"ע שמג א) ואיסור זה הוא בין על אביו ובין על כל אדם (משנ"ב ג. כה"ח ו).

חיוב הפרשה – קטן שמבין מושגים של אסור ומותר (והוא בערך בגיל 3) שעושה מלאכה בשבת אפילו מדעת עצמו ועבור עצמו, יש לאביו חיוב מחאה כלפיו אפילו באיסורי דרבנן (שו"ע שמג א. מג"א ב. ט"ו א. מאמ"ר קכא ב). ויש אומרים שקטן שהגיע לחינוך יש חיוב על כל אדם להפרישו באיסורי תורה (רמ"א שם. משנ"ב ג).

כשהקטן עושה עבור אחרים – קטן שעושה מעצמו מתוך שמבין שנח לאחרים שיעשה מלאכה, כגון שכבה האור ואדם הצטער על כך בקול והקטן ניגש להדליק, יש חיוב לאותו אדם למחות בידו שלא ידליק אע"פ שאינו אביו ואע"פ שעשה מעצמו (שעה"צ שלד נד. כה"ח שלד קכא. מאמ"ר קכא ג).

איסור דרבנן לצורך הקטן – למנהג ספרד אסור להגיד לקטן לעשות איסור דרבנן אפילו לצרכו. אלא בשעת הדחק כגון שאין לו מה לאכול ובאופן שלא נעשה איסור במה שנהנה ממנו. כגון בפתחת דלת של מקרר שתדלק בו נורה ובאופן שאין הקטן יודע שתדלק נורה, שאז נהנה שם מהאוכל שלא נעשה בו איסור כלל (אול"צ ב מא ג. מאמ"ר קכא יג).

למנהג האשכנזים מותר להגיד לקטן לעשות מלאכה דרבנן לצורך עצמו (ביה"ל שם) אם אינו מבין שמועיל לכל בני הבית (שעה"צ שם). ולכן מותר לתת לו סידור לטלטל בכרמלית לבית הכנסת עבור עצמו. ומותר לגדול להצטרף אליו בקריאה לאחר מכן (ביה"ל שמג 'מדברי סופרים'). אמנם אסור לתת לו לטלטל ברשות הרבים אפילו לצורך מצווה ואפילו לעצמו.

טלטול בכרמלית לצורך מצווה של גדולים – אסור לתת לקטן לטלטל טלית עבור גדול בשבת אפילו בכרמלית כיוון שאין זה צורך הקטן. ובאופן שעושה לצורך מצווה ובאקראי ואין נכרי בסביבה המקל יש לו על מה לסמוך (ילקו"י שמג ע"פ שו"ע הרב שמג ו).

הנאה ממעשה שבת של קטן בדיעבד – קטן שעשה מלאכה בשבת. אם עשה מתוך שהבין שהמלאכה תועיל לאחרים, אסור ליהנות ממלאכה זו עד מוצאי שבת בכדי שיעשו. ואם עשה מדעתו ולצורך עצמו, מותר ליהנות מהמלאכה בשבת (ביה"ל שכה י' אינו יהודי שמילא'. ארח"ש כה ו).

מלאכות שבת

ניקוי בגדים בשבת (מלאכת מלבן)

איסור כיבוס

איסור כיבוס – אסור לכבס בגד בשבת. ואיסור זה קיים הן בנתינת הבגד בנוזל הניקוי, הן בשפשוף הבגד כדרך כביסה והן בסחיתתו. כפי שיפורט להלן.

חומר ניקוי יבש – אסור לתת על בגד כל חומר כדי לנקותו ואפילו יבש כגון מלח, אבקת טלק וכד' וכל שכן שאסור לרסס אותו במסירי כתמים או חומרי ניקוי שתורמים לנקיון הבגד (אול"צ ב כד ב. שש"כ טו כז).

ניעור בגד רטוב – אין לנער בשבת בגד שחור חדש מהטל שעליו כיוון שמקפיד שלא ללובשו ללא ניעור, שניעור זה מועיל כמו כיבוס (שו"ע שב א) ובנספג מגשם אסור לנער בכל בגד מחשש סחיטה (משנ"ב שב ג).

ניעור בגד משלג – פתית שלג שלא נמו ומונחים על הבגד מותר לנערם כדין נוצה, ואם החלו להתמוסס בבגד אסור (ביה"ל שב א 'מן הטל'. חזו"ע ד צד).

שפשוף בגד יבש – אסור לשפשוף חלקי הבגד זה על זה בצידו המלוכלך להסיר את הלכלוך אפילו כשהוא יבש כיוון שנראה כמכבס (שו"ע שב ז).

איסור הרטבת בגד

הרטבת בגד במים – אסור לשרות בגד במים בשבת כיוון שבגד 'שרייתו זהו כיבוסו' כלומר בעצם ההרטבה שלו יש איסור כיבוס (שו"ע שב ט).

הרטבת בגד נקי – גם בגד נקי אין להרטיב בשבת (ביה"ל שב ט 'שיש'), ובמקום צורך גדול כגון להניח על מצחו של חולה יש להתיר (חזו"ע ג שפג. אול"צ לו יד).

הרטבה דרך לכלוך – כשהרטבת הבד נעשית דרך לכלוך כגון לנקות רוטב שנשפך, אין בזה איסור כיבוס (רמ"א שב י. מאמ"ר סא כא). ובכל אופן יש להיזהר מסחיטת הבד.

שריה בעור וכבדים סינטטיים

בגד עור – בגדי עור שאינם סופגים מותר להרטיב במים. אך אסור לשפשפו ממש דרך כיבוס כגון שמשפסף צדדיו זה על זה (שו"ע שב ט) ויש אוסרים גם בשפשוף קל ורק להרטיב התיירו בעור (משנ"ב מא ע"פ ארח"ש יג הע' ד).

מפה מיריעת ניילון – מותר להרטיב מפת ניילון במים. ולגבי שפשוף יש מתירים לשפשף בנחת כיוון שניילון קל מעור ולא חודרים אליו מים כלל (אג"מ יו"ד ב עו' ובדבר המפות', צי"א ה י, ילקו"י שב כו). או כיוון שדינם ככלים (אול"צ ב כד ו). ויש אוסרים לשפשף אפילו בנחת (שש"כ טו (1)).

בגד מאריג סינטטי – בגד מאריג העשוי מסיבים סינטטיים, אסור להרטיבו כיוון שהכלוך והמים נכנסים בין הסיבים ושייך בו כיבוס מדרבנן (אול"צ ב כד ו. מאמ"ר סא יד) ויש אומרים שכיוון שהסיב עצמו לא בולע אין איסור בנתינת מים עליו (שש"כ טו ז).

עדשות מגע – עדשות מגע קשות מותר לתתן בנוזל הניקוי שלהם. ובעדשות רכות, יש להקפיד לשפשפם קודם השבת בנוזל שלהם ואז יש להתיר בשעת צורך לתתם בנוזל הניקוי שלהם בשבת מיד לאחר שמוציא מן העין קודם שתייבשו. אך אין לשפשפם בשבת (שולחן שלמה סעי יא. חזו"ע ה עמ' שנב. שש"כ טו פג). ואם שהה וכבר התייבשו אסור לתתם בנוזל שיש לחוש לתיקון כלי. ויש מחמירים לתתם דווקא בתמיסת מלח כיוון שהיא רק שומרת על הלחות ואינה מנקה (שערי יושר ב מה בשם הרב אלישיב) ויש מחמירים לתתם במים בלבד מחשש מלכך בכל חומר אחר (ארח"ש יג יא). אך יש להתייעץ עם מומחים בהשלכות של הנהגות אלו על העדשות והעין

ניקוי בגד ללא תוספת מים

הסרת טיט או תבשיל לח מהבגד – לכלוך עב שנדבק בבגד והוא לח מותר להסירו על ידי סכין או ציפורן או מטלית יבשה.

הסרת גוש טיט יבש – בטיט יבש או בתבשיל שלא נטחן קודם או נתמערך, נכון להחמיר שאין להסירם אם יש בהם חשש טחינה (שו"ע שב ז בשם י"א. שש"כ טו לא) ואם אין בהם חשש טחינה מותר. יש אומרים שהיתר זה דווקא אם משאיר רושם מן הכלוך (שעה"צ שב מא, שש"כ טו כו) ויש שלא מחלקים בזה (שו"ע הרב שב יח. כה"ח נה. חזו"ע ו עמ' צה).

הסרת אבק או לכלוך ללא ממשות מבגד – למנהג הספרדים יש להקל במקום צורך להוריד אבק מבגד חשוב בשינוי כגון עם גב היד או עם מטפת יבשה בנחת (אול"צ כד א. מאמ"ר סא נב. חזו"ע שבת ו עמ' צו בהערות).

ולמנהג האשכנזים יש לאסור לנער את האבק בכל בגד שמקפיד על נקיונו (משנ"ב שב"ו. שש"כ טו כה) כלומר שמקפיד שלא ללובשו כשאינו נקי לגמרי (שש"כ כט).

לכלוך המונח על הבגד – לכלוך המונח על הבגד ולא ספוג או מודבק בו, אין איסור בהסרתו בשבת (שש"כ טו לג).

סחיטת בדים וחומרים בשבת (מלאכת מלבן, דש)

איסור סחיטת בדים

איסור סחיטת בדים – אסור לסחוט בד בשבת, ובסחיטתו פעמים שיש איסור מלבן כיוון שהסחיטה מצרכי הכיבוס וכן פעמים שיש איסור דש כיוון שמוציא את המים הבלועים בו (ב"י שכ"ח. ביה"ל שם 'יש מי').

צמר גפן – אין לטבול צמר גפן בנוזל על מנת למרוח את הנוזל על הגוף בשבת מכיוון שיש במריחה זו איסור סחיטה (שש"כ יד לב. לז ז).

מגבוני בד לחים – מגבונים לחים שבדרך שימושם סוחט את הלחות שיש בהם לצורך הניקוי אסור להשתמש בהם בשבת. ובאופן שאינו משתמש במשקה הבלוע בהם כגון שהלחות בהם מעטה ממש, כך שאין בהם יכולת להרטיב את הנוגע בהם במידה שהלחות תעבור ממנו למקום אחר, מותר להשתמש בהם בשבת (מאמ"ר סא לו. ונראה שגם האוסרים באר"ש יג מו. שש"כ יד לז, יודו בזה) ויש מתירים גם במגבון לח יותר אם אינו מפעיל לחץ על המגבון אלא מנגב בנחת כך שמשתמש במים הנמצאים על פניו (חזו"ע שבת ד עמ' קמח) ולמעשה קשה מאד לדקדק בזה, שפעמים לוחץ ונח לו בנוזלים שנפלטים, ולכן אין להקל בזה אלא לצורך גדול כגון ניקוי תינוק ובנחת (וכן נראה דעת החזו"ע עצמו שסיים בהערה כג 'וכיוון שהוא לצורך תינוק אפשר להקל').

מגבוני נייר לחים – יש מהאוסרים להשתמש במגבוני בד לחים, המתירים להשתמש במגבוני נייר לחים עבור תינוק, כיוון שאין דרך הנייר להיסחט וכן כיוון שהנייר הולך לאיבוד (שש"כ יד לז ובהע' צט) ויש שאוסרים אף בנייר (מאמ"ר סא מ).

רחיצת כלים בכרית ניקוי – אין לנקות כלים בספוג, כיוון שדרך הניקוי להפליט את המים הבלועים בספוג על מנת לנקות איתם את הכלים (שו"ע שכ"ז) והוא הדין לסקוטש או לצמר פלדה ושאר כריות ניקוי מצויות שאסור (אול"צ ב לד ב. שש"כ יב יא).

רחיצת כלים ברשת ניקוי – רשת ניקוי העשויה מסיבים סינטטיים. כגון חוטי פלסטיק, המרוחקים זה מזה באופן שלא יכולים להחזיק בתוכם מים, מותר להשתמש בה בשבת (אול"צ ב לד ב. שש"כ יב יא).

כרית ניקוי לשבת – ספוג המיוחד לשבת שעשוי מרשת פלסטיק שעליה מעטפת סינטטית הנמכרת עם הכשר מתאים. מותר להשתמש בה בשבת ובתנאי שאינו משפשף את הכרית עצמה בסוף השימוש לניקיונה (מכון צומת, הרב מחפור. הרב לגדא) ויש אוסרים כיוון שהמעטפת החיצונית צפופה ויש לחוש למים הנבלעים בה (היכלא ז עמ' קלח אות ב).

איסור טלטול מחשש סחיטה

טלטול בגד רטוב – בגד רטוב ממים, באופן שאם יגע בו ירטבו ידיו כך שיוכלו להרטיב דבר אחר, אם מקפיד עליו שיהיה יבש כגון בגדים המיועדים ללבישה, אסור לטלטל בשבת כלל כיוון שיש חשש שיסחט אותו (רמ"א שא מו). אמנם אם נרטב בלחות מועטה מותר (בא"ח ויחי ד) וכן אם נרטבו ממשקה שאינו מים כגון יין מותר לטלטלו באופן שאינו סוחט (בא"ח ויחי ו).

טלטול באנשים רבים – בגד רטוב האסור בטלטול כמובא לעיל, מותר לטלטלו על ידי שני בני אדם כיוון שמזכירים זה את זה שלא לסחוט (ילקו"י שא פה. שש"כ טו הע' נה בשם הגרשו"א. ארח"ש יג סח) ויש מתירים דווקא בעשרה (בא"ח ויחי ד).

בגדים רטובים שעליו – אדם שהלך בגשם ונרטבו בגדיו, מותר לו להמשיך וללכת איתם רטובים ואינו חייב להסירם, שלא חוששים לסחיטה בבגדים שעליו (שו"ע שא מה) וכן אם אין לו בגד אחר ללבוש מותר לו ללבוש בגדים רטובים (משנ"ב שם קסב).

בד שדרכו להיות רטוב – בד שדרכו להיות רטוב, כגון בד המשמש כמכסה לחבית, מותר לטלטל אותו בשבת באופן שאינו סוחטו כיוון שאינו מקפיד עליו שהוא רטוב (שו"ע שכ טו) והוא הדין במגבת ובמטלית (משנ"ב שא קעב. שש"כ טו יז) ויש מחמירים אפילו במגבת ומטלית כיוון שהיא נדרשת להיות סחוטת על מנת להשתמש בה שוב (מאמ"ר סב ז).

בנין במחובר לקרקע בשבת (מלאכת בונה)

יסודות איסור בונה במחובר

בניה במחובר ושיפור שלו – אסור מהתורה לבנות בשבת במחובר ובכלל זה שיפורים בגוף הבניין כגון מילוי חורים שבקיר או ברצפה, יישור קרקע, חפירה בקרקע או קדיחה בקיר לצורך שימוש וכד'.

דברים הטפלים לבניין – דבר הטפל לבניין כגון חלונות, דלתות, תריסים, רשתות, מכסה ארגז התריס וכד' אסור לפרקו בשבת ואם התפרק אסור להחזירם (שש"כ כג, לו) ואפילו במקום צער של שרב כבד אין להקל (חזו"ע ה"פ"ג) ואיסור זה שייך בדברים אלו אפילו כשמחברים לבניין ברפיון (ארח"ש א"עמ' רסג) כגון לוחות של תקרה דקורטיבית (פסקת"ש שיג. ד).

מסמרים ומתלים – אסור לחבר או לפרק מקירות הבית מסמרים, ברגים, ווים (שש"כ שם מד) כיוון שהם טפלים לבית.

מתלה ואקום לקיר – אסור לחבר מתלה גם כשמחובר בוואקום או בדבק כיוון שדעתו שישאר שם לזמן דינו כחיבור ואסור לעשותו בשבת (אול"צ ב"ב כו"ד, שש"כ שם).

ארון או מקרר גדול – ארון שנפחו ארבעים סאה שהוא כ-332 ליטר (48x48x144 ס"מ) דינו כבניין שכל הטפל לו אסור לפרק ולהרכיב אותו אפילו ברפוי (רמ"א שיד"א. כה"ח שיג. ס. אול"צ ב"ב כו"ד. מאמ"ר פג כג) והוא הדין למקרר.

מודעות – תליית מודעות על לוח מודעות באופן שמשתמש במסמר או נעץ אסורה משום תופר (שש"כ מז).

כיסוי ביוב או בור מים – אסור להסיר מכסה הביוב בשבת אלא אם כן יש למכסה ידיה לאחוז בה או שהמכסה מחובר לצינור על ידי צירים שניכר שהוא כלי שנעשה לפתיחה (שש"כ כג. ח. מאמ"ר פג כ) והוא הדין אם יש בה בליטות או נקבים שעומדים לפתיחה (שש"כ שם בהערה לא) והוא הדין לכיסוי מיכל מים שנתון בגג הבניין (שם מז). והוא הדין בכיסוי בור מים שמותר לפתחו אם יש לו בית אחיזה או אם מחובר בצירים לבור. והיתר זה מהדין אפילו אם אין דרך לפתחו כל השנה (מאמ"ר פג כא).

תליית תמונה על קיר – מותר לתלות תמונה על מסמר קיים בקיר כיוון שמחוברת ברפיון ואינה בטלה למבנה ואע"פ שמיועדת להיות שם בקביעות (שש"כ שם). ובדעת החזו"א

האוסר חיבור דברים בקביעות גם כשאינם טפלים במהותם לבניין ומחברים ברפיון (נב יג) יש אוסרים (שש"כ שם) ויש מתירים (ארח"ש ח יד בשם הגריש"א).

הוצאת תקע משקע – יש אומרים שאם דרך להוציא גם בחול מדי פעם, אין בה חשש בונה כיוון שניכר שאינו חלק מהבניין (שש"כ יג לג. ארח"ש ח יז) ואמנם מחשש מוקצה יש לעשות זאת בשינוי. והיתר זה אפילו לדעת החזו"א האוסר במחבר קבוע וברפיון (שם) ויש אוסרים (מאמ"ר להלן במתג).

מתג חשמלי – מותר לשנות מצב של מתג חשמלי ממצב דלוק למצב מכובה בזמן שהחשמל מכובה על ידי השעון (שש"כ לעיל). ויש אוסרים מחשש בונה (מאמ"ר פג טז).

טיפול בתקלות בבית

דלת שננעלה בשבת – דלת שננעלה בשבת אסור לשוברה. אלא אם ננעל בחדר ילד שמפחד שאז מותר לשוברה על ידי ישראל כיוון שנחשב כעין סכנה (מאמ"ר ק"כ).

פריצת דלת על ידי נכרי – אם יש צורך גדול כלומר עבור חולה או קטן או זקן או לצורך מצווה דרכים, מותר לשבור דלת על ידי נכרי (מאמ"ר פג ו) ולשאר צורך של יחיד בריא ניתן להתיר דווקא בדלת תקינה אלא שהמפתח לא מצוי לפנינו, אבל בדלת מקולקלת יש בשבירתה על מנת לתקן איסור תורה ולכן אסור גם על ידי נכרי (ארח"ש כג צד).

ידית דלת שנתפרקה – ידית דלת שנתפרקה אסור להחזיר אותה למקומה אפילו רפויה (שש"כ שם, מאמ"ר פג, יא) ומותר לפתוח את הדלת עם מברג. ובמקום צער יש להקל לחברה ברפיון על מנת לפתוח את הדלת ולהוציאה מיד (מאמ"ר שם יב) ואם הדרך להכניסה ולהוציאה בכל שימוש מותר לעשות זאת גם בשבת שדינה כמפתח (שש"כ שם).

מזווה שנפלה – מזווה שנפלה ממקומה אסור לקבעה בשבת חזרה לפתח ואפילו ברפיון (מאמ"ר פג טו. ארח"ש ח כג).

סתימת חלון בבגד – חלון שנתפרק או נשבר מותר לתת עליו בגד או שמיכה דרך ארעי מבלי לחברם למסגרת החלון (מאמ"ר פג ז, שש"כ שם מא).

סתימה בכיור – כיור שנסתם, יש להימנע מלפתחו בכל כלי המיועד לכך אפילו במשאבה ביתית ('פומפה'. יבי"א ה לג. ארח"ש ח לא בשם הגריש"א) ואמנם כשפיכת מים רותחים יש להתיר. וכן אם לא נסתם הכיור לגמרי יש להקל במשאבה ביתית (יבי"א שם). ויש מתירים במקום צורך גדול לפתחו בעזרת משאבת גומי ביתית ('פומפה') כיוון שהצינורות נפרדים מהקרקע וניכרים מצד עצמם ואין כאן תיקון בבניין (שש"כ יח יח) ובקפיץ המיוחד לכך, אסור בו בכל אופן.

סתימה בצינור ניקוז – צינור ניקוז שנסתם ויש בבית חשש הצפה או נזק, מותר לפתוח הסתימה בשינוי כגון על ידי לחיצה ברגליו ובצנעה (שו"ע שלו ט) אמנם לטלטל את העלים הצידה ברגליו אסור (משנ"ב שם מז) משום מוקצה, כיוון שדרך לטלטלם ברגלו (מאירי שבת קמ"ד ב.).

בניין בכלים בשבת (מלאכת בונה)

כללי המלאכה

מבוא – דין הרכבת כלים בשבת תלוי בשני נידונים. הראשון הוא סוג החיבור והשני הוא משך הזמן שמקובל לעשות את החיבור.

הגדרת סוגי חיבורים – לגבי בניין בכלים מבדילים בין שלשה סוגי חיבורים:

- **תקיעה** – חיבור שדורש שימוש בכח. והוא הדין כשדורש מומחיות.
- **רפוי** – חיבור שמאפשר תנועה של החלקים השונים.
- **הידוק** – חיבור שממלא את החלל ולא מאפשר תנועה עצמית של החלקים אך לא נדרש כוח לעשותו.

חיבור שדרכו בתקיעה – חיבור חלקי כלים שנעשה בכח או שדורש מומחיות אסור בשבת מהתורה. ואפילו לחבר אותו רפוי אסור מדרכנן שמא יחבר אותו בחוזק.

חיבור שדרכו ברפוי – מותר לחברו ברפוי גם בשבת (משנ"ב שיג מה) ויש מתירים גם בהידוק (חזו"א. ילקו"י שיד ד).

חיבור שדרכו בהידוק – אין לחברו בהידוק בשבת (משנ"ב שיג מה. והחזו"א מתיר. ובילקו"י שם ה' כתב שהמחמיר תבוא עליו ברכה), ומותר לחברו ברפוי (משנ"ב שם מח. ובלבושי שרד שם מחמיר).

דוגמאות לכלים שדרכם להתחבר בחוזק ואסורים בשבת

בורג של משקפיים – בורג של משקפיים שהתפרק אסור להבריגו בשבת. ואפילו להבריגו ברפיון אסור כיוון שדרכו לחבר בחוזק. אך יכול לחבר את החלקים עם סיכת ביטחון ברפיון כיוון שדרך הסיכה שם תמיד להיות רפויה.

מקל של מטאטא – מקל של מטאטא שהתפרק אסור להבריגו בשבת. ואפילו להבריגו ברפיון אסור כיוון שדרכו לחבר בחוזק.

החזרת עדשה למשקפיים – עדשה של משקפיים שיצאה מהמסגרת כיוון שמתחברת בהידוק אסור לחברה חזרה בשבת.

בורג ציר של מאוורר – בורג שנועד לכיוון זווית המאוורר מעלה או מטה, כיוון שעם פתיחתו נשמט המאוורר כלפי מטה באופן שאינו יעיל, וכן אין דרך לפתוח ולסגור אותו בכל יום, אין לכונן אותו בשבת (ארח"ש ח ט).

גומיות של כסא – גומיות שמולבשות בתחתית רגלי הכסא, אסור להרכיבם בשבת כיוון שדרכם להתחבר בכח (שש"כ כג נא. ארח"ש ח נד).

כלים שדרך שימושם בפירוק והרכבה תדירית ומותרים

מכסים וכיסויים – מכסים של צנצנת, מלחיה, מגורת נפט, סיר לחץ מותרים לסגירה ופתיחה בשבת וביו"ט, כיוון שזהו דרך השימוש בהם שאם ישארו סגורים יתבטל תשימש וכן כיוון שעומדים לסגירה ופתיחה תדירית.

הארכת סטנדר – מותר לכונן גובה של סטנדר בשבת (משנ"ב שיג מז. ילקו"י שיד ב. שש"כ כג נ, ארחות שבת ח ס בשם שבת הלוי והרב אלישיב) כיוון שנחשב כלי שלם בכל מצב (ארח"ש שם) וכן כך היא דרך השימוש בו (שש"כ כג הע' קנב) ועוד שאין פתיחת הסטנדר מפרידה את החלקים זה מזה ועוד שהבורג לא נתקע בתוך הברזל רק לוחץ עליו מבחוץ (שבח"ל ו לב) ויש אוסרים ומתירים רק בפין שנכנס ללא לחץ לחור בדופן (מאמ"ר ד פד. מנחת יצחק ט לח).

סיפולוקס – מותר להבריג בלון קטן של סיפולוקס שהיה מצוי בעבר אפילו שנעשה בהידוק כיוון שעשוי להיות מוסר לאחר המילוי (כתבי הרב אלישיב ס ט ז. שש"כ יא לו, ילקו"י שיד ט).

מגש של כסא ילדים – מותר להרכיב מגש של כסא ילדים לילד שיושב שם אם ניתן לפרקו ולחברו בנקל, ועושים כך לעיתים קרובות והכוונה לפרק אותו בגמר האכילה. אבל אסור לחבר את המגש בגמר השימוש על מנת שיהיה מחובר שם לזמן ארוך (שש"כ כג מט).

פוחתן של תכשיט – שרשרת ששני קצותיה מתחברים בהברגה, מותר לסוגרה ולפותחה בשבת כיוון שעשויה לפתיחה תמיד ודרכה להיפתח באותו היום (ילקו"י שיד ח) וכן כיוון שאין דרך להדקה בחזקה (מאמ"ר ד פד נד).

כלים שדרך שימושם ברפיון ומותרים

טבעות שרשרת – שרשרת שבקצה שלה יש קליפס שמאפשר חיבור שלו לחוליה בקצה השני באופן שהקליפס יכול לנוע בתוך החוליה בחופשיות, מותר לחברו בשבת. ואפילו אם כוונתו להשאיר אותה שם לתקופה כיוון שזהו חיבור רפוי.

הארכת שולחן – מותר להרכיב שולחן בלוחות עץ נוספים כאשר הבליטות נכנסות ברפיון אל החלק הקבוע (ארח"ש ח נא).

כלים שחיבורם בהידוק אך עומדים לפירוק לאחר זמן מה

לגו – יש מתירים לילדים להרכיב ולפרק לגו לצורך משחק כיוון שסופו להיות מפורק (יחווה דעת ב נה, ארח"ש בשם הגרשז"א והרב קרליץ) ויש אוסרים כיוון שמתחבר בהידוק ואין דרכו להיות מפורק באותו יום (שם בשם הרב אלישיב, מאמ"ר פד מה).

סודה סטרים – יש מתירים להרכיב בלון גז חדש במכשיר 'סודה-סטרים' כיוון שדרך להחליפו תדיר (שש"כ יא לו) ויש אוסרים כיוון שעומד לשבוע או שבועיים ואינו עומד להחלפה בו ביום (מכתבי הרב אלישיב סט ז).

מזרק למחט – מותר לחולה שאין בו סכנה להרכיב מחט למזרק כיוון ש'עשוי לפרק ולהחזיר' (הליכות שלמה א, יא. שש"כ לג ט. ארח"ש ח הע' קג בשם הרב אלישיב).

בורג סיבוב של מאוורר – יש מתירים לקבוע את פין המאוורר בשבת על מנת שיסתובב כיוון שזהו דרך שימוש (שש"כ יג ז). ויש אוסרים משום תוקע (מאמ"ר ד, פד) או משום שינוי זרם (הגרמ"א שם וכן דעת הגריש"א ארח"ש כו הע' נח).

סתירה בכלים בשבת (מלאכת בונה)

איסור סתירה בכלים

סתירה בכלים – בכלים חזקים וטובים יש איסור סתירה. אמנם כלי שמוגדר רעוע מותר לסתור על מנת להשתמש בתכולתו בשבת (שו"ע שיד א).

אריזות וקופסאות הנשמרות לשימוש חוזר – אריזות וקופסאות שדרך העולם לעשות בהם שימוש חוזר, ולאחסן בהם דברים לאחר ריקון תכולתם הראשונית, אין לפותחם בשבת. ומותר לפתחם דרך השחתה לצורך השבת ולהעביר תכולתם מיד לכלי אחר, ולזורקם (שש"כ ט ב).

אריזות וקופסאות ששימושם מתמשך – קופסאות שימורים וכדומה שאין דרך בימינו להשתמש בהם שימוש חוזר אלא לזורקם בגמר השימוש אמנם אין דרך לרוקן תכולתם הראשונית מיד אלא בזמן ממושך, כגון קופסה של זיתים, מותר מהדין לפתחם בשבת.

ו**טוב** שיפתח אותם קודם השבת כשאפשר (כה"ח שיד לח. שש"כ ט הע' י בשם הגרשו"א) או שיריק את תכולתה לאחר הפתיחה (מאמ"ר פו ד) או שיחורר אותה למטה קודם פתיחה (ילקו"י שיד כד).

ויש אוסרים אם לא נקב הקופסה קודם (חזו"א בא יא. נטיית שש"כ ט ג) או שבשעת פתיחתה מיד מעקם את המכסה כך שלא יהיה ראוי לסגירה ופתיחה (שש"כ שם ע"פ מנח"י ואפילו לא מוציא כל תכולתה מיד).

אריזות שדרך לרוקנם ולזרוק מיד – אריזות שדרך לרוקן תכולתן ולזרוקם מיד לאחר הפתיחה כגון שקית תה ארוזה, שקית סוכר לכוס שתיה אחת, שקיות ממתקים, נייר של ארטיק וכד', מותר לכל הדעות לפתחם בשבת (שש"כ ט ד).

כיסוי מתכת בקופסת קפה – מהדין מותר להסיר כיסוי מתכת הנתון בפי קופסת קפה כשאינו מקפיד שתצא שלימה כדי להשתמש בה שוב כיוון שאינה חלק מהכלי (ארח"ש יב ט) ויש מחמירים מהדין לפתוח דרך קלקול של הנייר שלא יהיה ראוי למטרה כלשהי (שש"כ ט יג) וטוב להחמיר לפתחה מערב שבת (מאמ"ר פו ז).

כיסוי אלומיניום על אריזת תרופות – מותר להסיר בשבת כיסוי אלומיניום שעל אריזת תרופות כיוון שהוא דבר נפרד מהכלי (שש"כ לג ד, ילקו"י שכח נה).

איסור עשיית פתח יפה

עשיית פתח – כשם שאסור לסתור כלי כך אסור לעשות בו פתח. ואפילו בכלי רעוע שמותר לעשות פתח הוא דווקא שלא מכוין לעשות נקב יפה (שו"ע שיד א).

לשונית פתיחה קלה של שימורים – למקלים בפתיחת קופסאות שימורים, מותר מהדין לפתוח גם קופסאות שימורים שפתיחתם נעשית על ידי משיכת לשונית עם מכסה הפח במחובר לה. כיוון שהפתח שנוותר עשוי לפצוע, אינו נקרא שמכוין לפתח יפה (מאמ"ר פו ה).

לשונית פתיחה קלה של פחית – יש אומרים שפחית חמורה מקופסת שימורים כיוון שנעשה פתח שנח להניח עליו את השפתיים נקרא שמכוין לעשות פתח יפה שאסור גם בכלי רעוע. ולכן צריך לשפוף תוכן הפחית לאחר השתיה לכלי אחר (מאמ"ר שם ח) או לפתחה באופן חלקי בלבד מחשש שמא ישתה עם פתיחתה (אול"צ שם).

ויש מקלים לפתחה כרגיל כיוון שאין שם כלי על הפחית שהיא בטלה למשקה שבתוכה וכן הפתיחה מקלקלת אותה מיעודה לשמירת המשקה (מנחת שלמה ב לב).

שקיות חלב – שקית של חלב מותר לחתוך לה פתח בסכין או במספריים ובלבד שלא יקפיד על צורת הפתח או מיקומה שתהיה מיטבית לשימוש (מאמ"ר פו יז). ויש מתירים רק דרך קלקול (ארה"ש יב ו בהכנת החזו"א).

פתיחת פקקים בשבת

פקק פח של בקבוק – פקק של בקבוק העשוי פח (שנוצר על ידי הלבשת כלי גולמי ללא הברגה על פתח הבקבוק ויצירת ההברגה וטבעת סגירה בלחץ לאחר מכון), יש אומרים שכיוון שרק עם פתיחתו וניתוק הטבעת נעשה ראוי לשימוש כפקק הברגה בכל מקום, הפתיחה היא כעשיית כלי ואין לפותחו בשבת אלא דרך קלקול (שש"כ ט יח) וכן יש שסוברים שיש בניתוק הטבעת התחתונה חשש מחתך כיוון שנחתכת במקום מדויק (אשרי האיש לט ה).

ויש אומרים שמותר לפתוח פקקי מתכת כיוון שקודם ההלבשה על הבקבוק כבר היתה למכסה צורת כלי ולכן אין בפתיחתו שוב חשש עשיית כלי (מאמ"ר פו יג. ילקו"י שיד יט) וכן כיוון שקודם פתיחתו כבר שימש כפקק בעל הברגה על בקבוק זה (יחווה דעת ב מב).

פקק פלסטיק של בקבוק – פקק פלסטיק של בקבוק מותר לפתחו בשבת כיוון שכבר היתה נכרת צורת הברגתו קודם שכיסה את הבקבוק (שש"כ ט יח) ויש מי שאוסר גם כזה מצד מחתך (אשרי האיש לא א).

פקק כתר ושעם – מותר לפתחם ואפילו בכלי המיוחד לכך, כיוון שלא נעשה בהם שינוי בפתיחה זו (שש"כ ט כא).

אוהל ומחיצת ארעי בשבת (מלאכת בונה)

אוהל ארעי בשבת

אוהל קבע – אסור מהתורה לעשות אוהל קבע, וגדרו כשנועד להגן או להשתמש באוויר שנוצר תחתיו ועושה אותו לכמה ימים ויש בחללו טפח על טפח ואפילו עשוי מבדים רכים (משנ"ב שטו א), וכן אסור מהתורה להוסיף על אוהל קבוע קיים (שעה"צ ו).

עשיית אוהל ארעי – אסור מדרבנן לעשות אוהל ארעי שנועד להגן או להשתמש באוויר שנוצר תחתיו ואפילו עושה אותו על מנת לפרקו בו ביום (שו"ע שטו א) ואפילו כשעושה אותו בתוך הבית (ילקו"י שטו ג. שש"כ כד ה).

תוספת לאוהל ארעי – אוהל ארעי שהיה פרוס טפח מבעוד יום מותר להוסיף עליו בשבת, וכן מוטות לבודים (שהמרחק ביניהם קטן מג' טפחים) דינם כאוהל לענין זה ומותר לפרוס עליהם שמיכה בדרך ארעי (שו"ע שטו ב) ולכן מותר לפרוס שמיכה על כלוב ציפורים כדי להגן מפני החמה על מנת להסירה בו ביום.

אוהל בכלים שונים

כסא מתקפל – מותר לפתוח כסא מתקפל אע"פ שנוצר מתחתיו כעין אוהל כיוון שחלקיו מחוברים כבר וגם אין כוונתו לאוויר שתחתיו אלא להשתמש על גביו (שו"ע שטו ה).

גג שמיועד לפתיחה וסגירה – מותר לפתוח בשבת גג המחובר בצירים לתקרת הבית כיוון שדינו כדלת שמותר לפותחה ולסוגרה (רמ"א תרכו ג).

מטריה – אסור לפתוח מטריה בשבת כיוון שנועדה לטלטול יש בה יותר חשש של תיקון כלי, ויש בה עובדין דחול (חזו"א אור"ח נב) וכן כיוון שמתכוין להשתמש באוויר שתחתיה וזהו גדר שגדרו גדולי הדורות (שש"כ שם טו).

סוכך המחובר לקרקע או לעגלה – יש מתירים לפתוח בשבת סוכך שמחובר באופן קבוע לעגלת ילדים או לקרקע או לקיר הבית כיוון שסבורים שגם דינה כדלת הקבועה במקומה (שש"כ כד יג) ויש אומרים שאין דינה כדלת אלא כמטריה שפתיחתה אסורה בשבת ואין להתיר אלא אם היתה פתוחה טפח מערב שבת (אול"צ כח א,ג. מאמ"ר פח לו, צח) ונכון להחמיר בזה ולפתוחה טפח מערב שבת (אג"מ ד קה ג. ילקו"י שטו י).

כובע – למנהג הספרדים אין ללבוש בשבת כובע ששוליו קשים כגון מגבעת או כובע קסקט כל שיש בהם טפח על טפח (כשמונה ס"מ) כיוון שיש בזה משום עשיית אוהל (שו"ע שא"מ. מאמ"ר שם עה. חזו"ע ה' עמ' שכח) אמנם כובע ששוליו רכים ונכפפים מותר.

ומנהג האשכנזים להקל בכובע ממספר טעמים (משנ"ב שא"קנב) ולמעשה גם להם יש להתיר רק בתוך מבנה ולא בחוץ כשמתכוין לצל (ארח"ש ט"ז מד בשם הגר"ש"א).

העמדת שולחן או מיטה כשמשמש תחתיהם – שולחן או מיטה שמעמידים אותו על מנת להשתמש מעליו, ודרכו להשתמש גם תחתיו כגון מיטה שדרכו להניח תחתיה מנעלים אסור להעמידה כדרכה אם יש ברגליהם שתי מחיצות (משנ"ב שטו כב). וגדר מחיצה יבואר להלן).

העמדת שולחן או מיטה כשאינו משמש תחתיהם – שולחן או מיטה שמעמידים אותו על מנת להשתמש מעליו, ואין כוונתו להשתמש תחתיו אם יש ברגליהם ארבע מחיצות, יש להחמיר שלא להעמיד עליהם את לוח השולחן כדרכו (משנ"ב שטו כב. שש"כ שם יח. מאמ"ר פח טז) ויש מקלים כשאנו מתכוין להשתמש תחתיו אפילו אם יש ארבע מחיצות (א"ר שטו ו. כה"ח שטו לט. חזו"ע שבת ה' עמ' שכ בהע').

הגדרת 'מחיצה' – האיסור להעמיד את לוח השולחן כשיש דפנות הוא דווקא כשיש לדפנות דין מחיצה כלומר שרחבים טפח וסמוכים ג' טפחים לקרקע (משנ"ב שטו כא) ולכן רגלי שולחן העשויות מצינורות מתכת שאינם רחבים טפח אין איסור להעמיד עליהם את לוח השולחן (שו"ע שטו ג). ויש מחמירים לחוש לאסור גם באופן הזה (בא"ח ב שמות ו).

שינוי סדר – אם רוצה להעמיד שולחן וכדומה באופן שיש ברגליים מחיצות טפח ודרך גם להשתמש תחתיו, יכול לשנות מסדר הנתינה באופן שקודם יעמיד את הפלטה ואז אחרים יעמידו תחתיה את הרגליים שעשויות כמחיצה. (שו"ע שטו ג. שש"כ שם יט).

ובפירוק יש אומרים שמועיל שינוי סדר (שש"כ שם כב) ויש חולקים (שם בהערה בשם הגר"ש"א).

מחיצות שהיו מבעוד יום – מחיצות שהיו עומדות מבעוד יום, מותר להניח עליהם את הפלטה ולא צריך לשנות מהסדר אפילו כשכוונתו גם להניח דברים תחתיה (משנ"ב שם מח) ולכן מותר להניח כסא לילד על עגלה שהיתה פתוחה מבעוד יום, למרות שיש שימוש גם באוויר תחתיו (אול"צ ב כה ד).

כיסוי כלים בשבת

כיסוי סיר קטן במכסה – מותר לכסות כלי במכסה המיועד לו אע"פ שיש אוויר טפח תחתיו כיוון שאינו נראה כעושה אהל. והוא הדין אם הכין עבורו נייר כסף מערב שבת (מאמ"ר פח סד).

כיסוי חבית בבגד – אסור לכסות באופן מלא חבית או כלי גדול מאד בבגד באופן שיש תחת הבגד טפח של אוויר אלא ישאיר חלק מהכלי מגולה (שו"ע שטו יג). ושיעור הכלי שנקרא גדול הוא כשהוא מכיל 330 ליטר לפחות (שהם 40 סאה. אול"צ ב כח ה. חזו"ע שבת ה עמ' שו) או שקוטרו רחב מ-50 ס"מ (ארח"ש ט הע' עד). ויש אוסרים לכסות כל כלי בבגד כיוון שאין בבגד תיקון המוכיח עליו שהוא עומד לכיסוי (בא"ח ב שמות י).

מחיצות ארעי

מחיצת קבע – אסור מהתורה לעשות בשבת מחיצת קבע לכל מטרה.

מחיצת ארעי המתרת – מחיצה שיש לה משמעות הלכתית כגון דופן שלישית של סוכה או מחיצה המתירה טלטול, אסור לעשותה בשבת אפילו ארעי (שו"ע שטו א).

מחיצה שמכסה ספרי קודש – מחיצה שמעמידים בפני ספרי קודש כדי שיהא מותר להושיב שם תינוק לעשות צרכיו, או לשמש מיטתו, יש אומרים שאסור לעשותה בשבת כיוון שהיא מתרת אסור (רמ"א שטו א. מאמ"ר פח קיה) ויש מתירים לעשותה ארעי בשבת כיוון שיכולה להתיר מדין כיסוי ולא מדין מחיצה (חזו"ע ה עמ' רפא ע"פ מג"א שם) ויש לסמוך על זה בשעת הדחק (משנ"ב שם י).

מחיצת ארעי לצניעות – מותר לעשות בשבת מחיצת ארעי לצורך צניעות כלומר להפריד בין אנשים לנשים בשמיעת הדרשה (רמ"א שטו א ומשנ"ב ה) וכן להגן מפני הרוח (רמ"א תרמ ד) כיוון שאינה מחיצה המתרת.

מחיצה לתפילה – מחיצה שנועדה להפריד בין גברים ונשים בתפילה באופן שיש מהנשים שאסור להתפלל כנגדן יש אומרים שאין היא מחיצה מתרת כיוון שהיא מועילה אפילו כשאין בה דיני מחיצה כגון שיש רוח ג' טפחים בתחתיתה (משנה הלכות טו קיב. ארח"ש ט הערה נו) ולכן מותר לעשותה ארעי. ויש אוסרים שסוף סוף היא מתרת התפילה (ירושלים במועדיה שבת ג).

הוספה על מחיצת ארעי – מחיצה שפתוחה טפח מערב שבת מותר לפתוח אותה כל צרכה בשבת גם אם היא מחיצה המתרת.

מחיצה התלויה מלמעלה – מחיצה התלויה מלמעלה בלבד מותר לעשותה בשבת אפילו קבע כיוון שאין לה דין מחיצה (משנ"ב שם ו. ילקו"י שם ו) ויש אוסרים (חזו"א נב יג).

ציידת בעלי חיים ומזיקים בשבת (מלאכת

צד)

ציידה בשבת – אסור לעשות כל פעולה בשבת שמגבילה את תנועת הניצוד כגון שתופס אותה בידו, או סוגר אותה בחדר (שו"ע שטז א) או משסה בה את הכלב שתופסו (רמ"א שם). כל אלו אסורים משום צידה. ופעמים שאיסורו מהתורה ופעמים שאיסורו מדרבנן.

ציידה מהתורה – איסור צידה מהתורה דווקא כשמתקיימים שלשה תנאים מצטברים:^א שסוגר הניצוד במקום שיכול לתופסו בניסיון אחד בלי הפסקה למנוחה (שו"ע שטז א. משנ"ב ד).^ב שמדובר בבעל חיים שדרך לצוד אותו (שו"ע שם ג),^ג שצד אותו על מנת להשתמש בו (שו"ע שם ח).

ציידה מדרבנן – בכל מציאות אחרת שצד בעל חיים יש איסור צידה מדרבנן, כגון שצד למקום גדול או שצד בעל חיים שאין דרך לצוד אותו או שאין לו כוונה לעשות בו שימוש.

בעל חיים ביתי שאינו חומק – כבשים וכד' שאין דרכם לברוח מיד האדם אין בהם איסור צידה (אמנם אסור לטלטלם משום מוקצה) ולכן מותר לסגור כנגדם את שער החצר. והוא הדין לחלק מהכלבים כשהם מביייתים היטב ולא חומקים מבעליהם.

בעל חיים ביתי שחומק אך חוזר – אווזים ותרגוליים שפעמים חומקים מהאדם אך עתידים לחזור לביתו בערב יש אומרים שאין בהם איסור צידה (שו"ע שטז יב, חזו"ע ה קיא) ויש אומרים שיש בהם איסור צידה מדרבנן (רמ"א שם. שש"כ כז לה), והוא הדין לכלבים מסוימים וכן לחתולים שדרכם לא לאפשר אפילו לבעליהם לתופסם, שאין לסגור את החצר כנגדם וכן אין לקושרם בשבת.

בעל חיים שבורח ולא חוזר – בעלי חיים שמורדים, כלומר שבורחים מהאדם ולא ישובו לביתו בערב, יש בהם איסור צידה מהתורה (שו"ע שטז יב).

כלוב של ציפורים – כלוב של ציפורים שפותחים אותו להכניס להם אוכל צריך להקפיד לשמור את הפתח סגור תמיד בידו או בגופו, שאם לא כן יהיה שוב אסור לסגור משום צידה.

בעל חיים שנכנס לבית – ציפור שנכנסה לבית דרך חלון פתוח אסור לסגור את החלון או הפתח עד שתצא הציפור. ואם הבית רחב ידיים שקשה לתפוס את הציפור בתוכו וגם סוגר מפני הקור בלבד ולא רוצה בציפור יש להקל כיוון שאינו מתכוין וגם עדיין אינו

יכול לתופסו במרוצה אחת (שהוא תרי דרבנן במקום צער). אך אם מדובר בבעל חיים גדול שניצוד בסגירת הבית או בבית קטן שקל לתופסו, אסור בכל אופן (משנ"ב שטז ה).

בעל חיים ישן – בעל חיים ישן יש בתפיסתו איסור צידה מהתורה כיוון שיכול להתעורר ולברוח (שו"ע שם ב).

בעל חיים חלש – בעל חיים חולה באופן שאין בכוחו לברוח איסור צידתו מדרבנן (שם).

בעל חיים איטי – יש אומרים שצב, נמלה וכדומה אין בהם איסור צידה ונחשבים כניצודים ועומדים (שש"כ כז מה) ויש אומרים שאסור אפילו בתולעת (מאמ"ר צ סז שהוא מחלוקת ראשונים).

פח עם זכובים – אסור לסגור פח או קופסא קטנה אחרת שיש בה זכובים באופן שנחשבים ניצודים שם, כיוון שהוא פסיק רישא שיצודו. ואפילו שלא מתכוין לכך וגם אין במינם ניצוד (רמ"א שטז ג) אמנם אם יש ספק אם נותרו בה זכובים מותר (משנ"ב טז. יחור"ד ה כט. מאמ"ר צ כז. ובחזו"ע ה' עמ' קי כתב 'טוב להחמיר להפריחם') וכן אם הכלי גדול שלא ניתן לתפוס בו את הזכוב מותר (משנ"ב שטז טו).

מתכוין לדבר אחר – אדם היודע שבסגירת דלת יצוד בעל חיים בביתו, אסור לו לסגור את הדלת אפילו אם כוונתו בסגירה רק למטרת שמירת הבית. ויש בסגירה זו איסור תורה (משנ"ב שטז כה. ילקו"י שטז ג).

חרקים שאין עקיצתם מצערת הרבה – חרק שעוקץ ואפילו שאין עקיצתו מצערת הרבה כפרעוש ונראה שהוא הדין יתוש, אם כבר עוקץ את האדם אין איסור צידה בנטילתו והשלכתו (שו"ע שטז ט) ויש מקילין גם קודם שעקצו והוא על חלוקו מכפנים פן יבוא לידי עקיצה. ובכל אופן אם יכול להשליכו ללא נטילה יש להחמיר קודם שעקצו (משנ"ב שטז לו).

חרקים שעקיצתם מצערת הרבה – חרק שעקיצתו מצערת הרבה כפשפש ונראה שהוא הדין דבורה, מותר להסיר אותו גם כשהוא על בגדיו מבחוץ ולהשליכו (כה"ח עה. מאמ"ר צ נב).

נחשים במקומם – אדם החושש שנחש יישך אותו מותר להניח עליו כלי גם כשעומד במקומו ואפילו אינו ממית בנשיכתו (שו"ע שם ז. משנ"ב כז).

העמדת מלכודת – מלכודת עכברים וכד' אסור להעמיד אותה בשבת אפילו שלא ניצודים מיד. אמנם מותר להעמיד אותה בערב שבת אפילו שניצודים בשבת (משנ"ב שטז יח).

קשירת קשרים והתרתם בשבת (מלאכת הקושר)

(המתיר)

כללי איסור קשירה והתרה

איסור עשיית קשר – אין לעשות קשר בשבת אם לא במקום שהותר להלן. ואיסור זה פעמים שהוא מהתורה ופעמים שהוא מדרבנן.

קשר אומן – כל קשר שעשייתו דורשת מומחיות אסור לעשותו בשבת ואפילו לזמן קצר (שו"ע ש"ז א). וקשר שמהודק היטב אך אינו דורש מומחיות בעשייתו, יש אומרים שדינו כקשר של אומן (רמ"א ש"ז א, משנ"ב יד. מאמ"ר צא ה) ויש מקלים כשעושהו לזמן קצר (אול"צ ב כט א. חזו"ע שבת ה עמ' סב).

קשר לזמן ממושך – כל קשר שנעשה ליותר מיום אחד אין לעשותו בשבת ואפילו הוא קשר הדיוט. ובשעת צורך יש להקל בקשר הדיוט שנעשה לפתיחה עד שבעה ימים (ביה"ל ש"ז ד. אור לציון ב כט א. שש"כ טו נה) וזמן זה תלוי באופן שבו רגילים לעשות את הקשר בד"כ (ביה"ל ש"ז א) ויש מקלים על פי כוונת האדם בזמן הקשירה (ט"ז שם).

קשר שיכול להתירו ביד אחת – גם קשר שיכול להתירו ביד אחת אסור לקושרו כיון שלא יהיה נותר מעצמו (משנ"ב ש"ז א).

התרת קשר – כל קשר שאסור לקשרו בשבת אסור גם להתירו (משנ"ב ש"ז ז).

סוגי קשרים מצויים

קשר עניבה בלבד – עשיית עניבה בלבד ללא קשר בסיס לא נחשבת קשר ומותר לעשותה בשבת (שו"ע שם ה) והוא הדין שני קשרי עניבה זה על זה (מאמ"ר צא ט).

קשר יחיד – מותר לקשור קשר יחיד אפילו לזמן מרובה כיון שאין זה נחשב קשר (שש"כ טו. נד).

קשר נעליים – קשר ועניבה עליו כמצוי בנעליים הוא קשר של הדיוט ומותר לעשותו לכתחילה עד לכ"ד שעות (משנ"ב ש"ז כט. מאמ"ר צא ב) ויש אומרים שכיון שיש ספק בעצם איסורו וכן יש להסתפק בגדר 'זמן קצר' ניתן להקל בו עד שבעה ימים (חזו"ע ה עמ' מז ובהערות שם עד עמ' נ).

קשר עניבות – קשר המצוי בעניבות הוא קשר הדיוט כיון שנפתח בקלות במשיכה. ומותר לעשותו לכתחילה בשבת רק כשדרכו להתיר את הקשר בו ביום (שש"כ שם סב) וכן אין להתיר קשר ועניבה עליו שעמדו כבר זמן ממושך (מאמ"ר שם יג).

קשר המהודק היטב – יש אומרים שכל קשר שמהודק היטב הוא קשר של אומן. ולכן אסור לעשות או להתיר קשר כפול בשבת אפילו לפתיחה בו ביום כגון קשר של שקית חלה או קשר מהודק במטפחת (רמ"א שו"א, משנ"ב יד. מאמ"ר צא ה). ויש אומרים שרק קשר שדרך אומנים לעשותו הוא קשר אומן ולכן מותר לעשות קשר כפול לפתיחה בו ביום וכן מותר להתיר קשר כזה שנקשר בו ביום (אול"צ ב כט א. חזו"ע שבת ה' עמ' סב). והמחמיר בזה תבוא עליו ברכה (חזו"ע שם). והוא הדין לקשר יחיד בראש חוט (רמ"א שו"א).

קשר עניבה שנעשה קשר כפול – אדם שהתכוין לקשור קשר עניבה ובטעות נעשה קשר כפול, כגון בנעליו. מותר לפתחו בשבת (משנ"ב שו"א כג) ויש אומרים שהוא דווקא במקום צער (מאמ"ר שם טז).

חוט ברזל המלופף על אריזה – יש להיזהר בפתיחה וסגירה של חוט ברזל המלופף לסגירת אריזה, כיון שהיא כעין פתילת חבל שאסורה בשבת. ובכל אופן אם אי אפשר להסיר את החוט בדרך אחרת, או שדרכו לפתוח אריזה זו לזמן קצר מותר (שש"כ ט יד). וכן אם אינו מלפף פעמים רבות (שבת הלוי יסא. חוט שני שבת ב עמ' רכה. חזו"ע ה' עמ' עז) ויש שלא מתירים אלא בליפוף יחיד וברפוי או בפתיחה בשינוי על ידי מזלג (מאמ"ר שם כו-כז).

היתרים בקשירה בשבת

צורך מצווה – קשרים שאין איסורם אלא מדרכנן, מותר לקשור או להתיר אותם לצורך מצווה (שו"ע שם א) כשאי אפשר בעניין אחר (משנ"ב שו"א יב). כגון קשר הדיוט שאינו לקיום לצורך מדידת מקווה.

קשר לולב – אין לאגוד לולב בשבת בקשר גמור אלא בעניבה (שו"ע תרנא א. משנ"ב שו"א כט. חזו"ע ה' עמ' סג) כלומר עניבה על גבי עניבה (בכורי יעקב תרנא ה) או בכריכה ותחיבת הראשים (רמ"א שם. חזו"ע שם עמ' סג) כיון שקשר זה מתקיים לעולם ולכן יש אומרים שאיסורו מהתורה. או כיון שאין באגד מצווה גמורה אלא רק בחינת נוי מצווה (ראה משנ"ב שם ז).

קשר של ספר תורה – יש מקלים להתיר ולקשור קשר ספר התורה בשבת במנחה כיון שכל קשר שאפשר שיפתחוהו לזמן קצר לא נקרא קשר של קיימא ולכן כיון שיש אפשרות שיפתחוהו להגהה תוך זמן קצר מותר (חזו"ע שם עמ' סו ע"פ ט"ז ב) או כיון שהוא צורך מצווה ויש להתיר בו בקשר הדיוט עד שבעה ימים (שש"כ טו הערה קפ"ח בשם הגרשז"א).

ויש אומרים שיש לכרוך החוט סביב ספר התורה ולתחוב הקצה בכריכה ולא לקשור (שש"כ טו 12) או לקשור בקשר שאינו מהודק. ולגבי התרה להתיר רק כשאין ספר אחר או שקשור בקשר ועליו עניבה (מאמ"ר שם נח-סג).

מקום צער – קשרים שאין איסורם אלא מדרכנן, כגון קשר הדיוט שנעשה לפתיחה לאחר זמן ממושך. מותר לקשור או להתיר אותם במקום צער (רמ"א שיז א. מאמ"ר צא יד).

אריזות הקשורות בחוט – מותר להתיר בשבת קשר של אריזות כיון שהקשר אינו עומד לקיום (שו"ע שיד ח. משנ"ב שם מא-מב) ואע"פ שהיה קשור ליותר מיום אחד מותר כל שאינו קשר שרגילים לחזור ולקשור (שש"כ טו הע"ס) וכן מותר לחתכו כיון שאינו חותך החוט על מנת להשתמש בו ומקלקל בחיתוך תלוש מותר לגמרי (שו"ע שם. ב"י שיז בשם שבה"ל).

ברירה באוכלים ובכלים בשבת (מלאכת

בורר)

כללים בדיני ברירה

אוכל ופסולת – אוכל ופסולת המעורבים קיים בהם איסור ברירה ואסור להפריד ביניהם אלא בהתקיים שלשה תנאים, שבקיומם הברירה היא 'דרך אכילה' (שו"ע שיט א, ב).^א שמוציא האוכל מתוך התערובת.^ב שמפריד בידו ולא בכלי.^ג עושה על מנת להשתמש מיד.

שני מיני אוכלים – בשני מיני אוכלים כגון בוטנים ושקדים מעורבים, הסוג שאותו אדם מעוניין לאכול עתה נקרא אוכל. והשני נקרא פסולת. ולכן יש להפרידם על פי כללי ההפרדה של אוכל ופסולת. כלומר לקחת את האוכל ביד על מנת לאכול מיד (שו"ע ורמ"א שיט ג).

הבורר פסולת לבהמה – אדם שרוצה לתת לבהמה לאכול פסולת מתוך תערובת שיש בה אוכל אדם, כעת מאכל הבהמה מוגדר כאוכל ולכן יברור את הפסולת שאותה הוא מתכוין לתת לבהמה ויאכיל אותה לבהמה לאלתר (מאמ"ר צד לה. חזו"ע שם).

גדר לאלתר – בהגדרת פרק הזמן קודם האכילה בו מותר להתחיל לברור נחלקו הפוסקים. ולכן נכון לכתחילה להשתדל להסמיך עצמו לאכילה ממש. ובשעת צורך יש

אומרים שיכול להתחיל כחצי שעה קודם (חזו"ע עמ' קפ. וכ"כ הרב וזנר אפילו שלא בשעת צורך. מבית לוי ו' עמ' מב בהערה ב) ויש אומרים שעה קודם האכילה (בא"ח ב בשלח א. מאמ"ר צד י) ויש אומרים שאינו נמדד בדקות אלא כל משך הזמן שדרוש על מנת לסיים בסמוך לסעודה (אג"מ ד עד יג).

חתיכות גדולות – דין ברירה קיים גם בחתיכות גדולות שכל אחת ניכרת בפני עצמה כגון שני מיני דגים (רמ"א שיט ג) או קערת פירות.

מין אחד בגדלים שונים – כשיש לפניו תערובת של חתיכות מאותו המין אך בגדלים שונים מותר לברור את הגדול שהוא מעוניין בו ואין בזה איסור ברירה (רמ"א שם) והוא הדין אם יש שם שני מינים, אך אינו מתייחס למין רק לגודל (שם). ויש שהחמירו גם בברירה של שני גדלים מאותו מין (בא"ח בשלח ב). ובכל אופן גם במין אחד אסור לברור בין טובים לרעים (משנ"ב שיט טו).

הוצאת הפסולת עם מעט אוכל – מותר להוציא פסולת מתערובת אם מוציא איתה גם מעט אוכל (ט"ז יג. משנ"ב שיט סא) ולכן מותר להוציא גרעין לימון שנפל לסלט אם מוציא איתו מעט מהסלט (מאמ"ר צה מד). ויש מי שאוסר (חזו"א סימן נג).

ברירה בכלים – כשם שיש איסור ברירה באוכלים כך שייך איסור ברירה בכלים ובנגדים (בא"ח בשלח יג. משנ"ב שיט טו. כה"ח כה. ילקו"י שיט עב) אמנם נראה שאיסורו מדרבנן (אול"צ ב לא ד).

ברירת סכו"ם בגדים וספרים – על מנת להפריד בין סוגים שונים של חפצים כגון להפריד את המזלגות מהסכינים, יש לקחת מהבא לידו באקראי אחד אחד ואז להניחו במקומו (אול"צ לא ד. מאמ"ר צה קז). ויש שהחמירו שצריך לקחת על מנת לעשות בו פעולה כגון על מנת לנגבו ואז רשאי להניחו במקומו (ארח"ש ג קכב בשם הגרי"א. שש"כ ג פח. ובספרים התיר גם כשלוקח אקראי שאפשר שניינו סדר ולא מיון. וכן בחזו"ע ד עמ' רד כתב שטוב להחמיר לנגב ולהניח).

ופעמים שהכלים לא ממש מעורבים אלא כל כלי ניכר בפני עצמו ואין צורך במבט חודר להבחין ביניהם, והם נפרדים זה מזה בפני עצמם. ואז יש מקום להקל במונם (יבי"א ה לא).

ברירה במשקים – כאשר יש מוצק בתוך נוזל והוא גדול וניכר, מעיקר הדין אין בו דין ברירה. כגון להוציא מתוך נוזל ביצים מבושלות, מלפפונים חמוצים או גוש גבינה. ולכן מותר לשפוך המים אע"פ שמוציא הפסולת (ילקו"י שיט נא) ומותר להוציא האוכל אע"פ שלא משתמש לאלתר (שש"כ ג ד) ולגבי הוצאתם ברשת המיועדת לכך, יש מתירים (ארח"ש ג פג) אך יש מחמירים שלא להשתמש בכלי המיוחד לברירה בכל אופן (מאמ"ר צה קו).

אמנם כשהחתיכות קטנות כגון בתירס, אפונה או בפתיתי טונה שייך ברירה גם מתוך נוזל ויש להקפיד על כללי הברירה (שש"כ ג כ).

וכן כתבו הפוסקים שנכון להחמיר כשמוציא זכוב מכוס להוציאו עם מעט משקה (משנ"ב ש"ט סא. בא"ח בשלח יג. חזו"ע רלב).

ברירה בכלים שונים

תיון עם מסננת – נחלקו הפוסקים בשימוש בתיון עם מסננת בקצה הזרבובית שלו שנועדה לעצירת עלי התה.

יש מתירים להשתמש בתיון כזה כיוון שהוא מיועד לברירה לצורך מיידי בלבד. והוא הדין למלחיה (שש"כ ג' הע' קמ בשם הגרשו"א. חזו"א סימן נג' מ'ן האמור') או כיוון שהתמצית ראויה לשתיה גם עם מעט עלים וכן אינו מתכוין לברירה בפעולתו (ילקו"י ש"ט יג).

ויש אוסרים שימוש בתיון כזה (בא"ח בשלח יח. כה"ח קיג. ארח"ש שם עז בשם שכיתת השבת) אמנם אם מפלס הנוזל גבוה והעלים שקועים בתחתית מותר לכל הדעות (ארח"ש שם. חזו"א שם).

שימוש בקולפן – מותר לקלוף בקולפן קליפות שדבוקות לפרי כאשר הפרי יכול להיאלץ גם עם קליפתו וללא קילוף כגון בתפוח עץ או מלפפון, אבל לא בפירות שאין קליפתן נאכלת כגון קיווי (שש"כ ג' לה).

ויש מתירים שימוש בקולפן בכל פרי כיוון שהוא גוף אחד עם קליפתו ואינו נחשב בורר אלא חותך את הפרי. ומותר לקלוף בו אפילו על מנת להניח (אול"צ ג' יט ז והובא בחזו"ע ד' עמ' רלב ונראה שמסכים לדבריו). ויש אוסרים שימוש בקולפן, שסוברים שהוא כלי המיועד לברירה ומתירים רק לקלוף בסכין (מאמ"ר צד כז).

כלים שנחשבים יד ארוכה – כאשר בורר במזלג כגון שמוציא ירק מסוים מתערובת שבסיר על מנת לאכול נחשב כידו הארוכה ואינו נחשב ברירה בכלי כיוון שאין צורת המזלג מסייעת לברירה, ומשתמש בו רק על מנת שלא להתלכלך. אמנם כשמשמש במצקת מחוררת יש לאסור כיוון שצורתה מיועדת לברירה (שש"כ ג' מט).

הצמדת מצקת לדופן הסיר – יש להיזהר בהצמדת מצקת לדופן הסיר כדי להפריד את הנוזלים מהמוצקים שבו מחשש ברירה בכלים. וכן בהצמדת כפית לדופן הצלחת וכן שימוש במכסה לריקון נוזלים שבסיר (שש"כ ג' הערה קעז בשם הגרשו"א. ארח"ש ג' עה עז) ויש אומרים שגם בזה יש להתיר משום ידא אריכתא (ארח"ש שם בשם הרב שמואל אויערבך) ולמעשה נראה שכל שמבנה הכלי מקל את פעולת ההפרדה ביחס לשימוש בידיו יש לאסור.

שקית תה – מותר להשתמש בשקית תה בשבת כשאין חשש בישול (ראה בפרק על בישול). אמנם לאחר הוצאת השקית לא ישהה את השקית על הכוס כדי שיטפטפו המים מהשקית אלא יוציאה מיד (שש"כ ג' סד).

עירוי על עלי תבלין – כשאין חשש בישול מותר לתת עלים במסגרת ולערום עליהם מים שיקבלו את טעם העלים כיוון שהמים ראויים לשתייה בלאו הכי (שם ע"פ שו"ע שיט ט').

ריקון כלי מנוזלים – כלי שיש בו נוזל וכן מעט מוצקים מעורבים בו בתחתית, מותר לשפוך הנוזל מהכלי כל עוד המים שנשפכים לא מעורבים במוצקים. ומשלב זה אסור שכן מוכח שבורר ביניהם (שו"ע שיט יד).

ואם ממשיך כברירה, יש אומרים שאם האוכל נשאר בכלי שבידו נחשב כבורר אוכל מפסולת ולכן מותר כשעושה לאלתר כגון בריקון השמן מקופסת טונה (אול"ב לא י. חזו"ע ד רכט בהע'. משנ"ב בהקדמה) ויש אומרים שכיוון שהנוזל הוא שיוצא מהתערובת נחשב כבורר פסולת ואסור אפילו לאלתר (ארח"ש ג סב. משנ"ב נה) ובכל אופן אם מוציא גם מהאוכל עם הפסולת יש להתיר (ע"פ ט"ז יג).

ברירה במאכלים שונים

דג עם עצמות – מותר להפריד את הבשר מהעצמות, כשנעשה תוך כדי אכילתו (שש"כ ג יב בשם חזו"א נד ה. וכל הפוסקים להלן).

וכן מותר מעיקר הדין להסיר העצמות מן הבשר על מנת לאוכלו לאחר מכן לאלתר כיוון שהם מחורבים נחשב כתיקון המאכל ולא כברירה (בא"ח ב' בשלח י. משמעות ביה"ל 'מתוך' מעיקר הדין. כה"ח מד. חזו"ע עמ' קצו. ובשש"כ יד כתב שיש לו על מה לסמוך) ויש אוסרים (חזו"א שם).

גרעיני אבטיח ופירות – מותר להכות בגב אבטיח על מנת להוציא ממנו את הגרעינים. ואם לא מועיל בכך, יש להתיר להוציא הגרעינים בידו על מנת לאכול מיד כיוון שכן דרך אכילתו, אך טוב שיעשה בשינוי לדחותם כלאחר יד (בא"ח ב' בשלח ז. חזו"ע ד עמ' קצה. שש"כ ג הע' לד בשם הגרשו"א. ארח"ש צח בדעת המשנ"ב. אול"צ לא ב כשהם גוף אחד) והוא הדין בשאר גרעיני הפירות שמותר להוציאם בידיים בשעת אכילה (משנ"ב שכא פד. חזו"ע ד קצג. מאמ"ר צה מט).

אמנם בכלי המיוחד לכך כגון מכשיר להוצאת גלעיני זיתים אסור (שש"כ ג נט).

קילוף פירות – קליפות שומים ובצלים מותר לקלפם בשבת רק על מנת להשתמש בהם מיד. וכן כל הפירות שאין קליפתם גוף אחד עם הפרי ואין דרך לאכלם. כגון תפוז. והוא הדין כביצים וכד' (רמ"א שכא יט).

גרעיני מלון – מותר לנקות את גרעיני המלון הצבורים בתוך הפרי סמוך לאכילתו כיוון שהם כעין קליפה שפנים. ועוד שאפשר שלא נחשבים מעורבים כלל (שש"כ ג לו ובהערה שם).

שטיפת פירות – מותר לשטוף פירות מהלכלוך הדבוק בהם בזרם מים על מנת לאכול אותם לאלתר (שש"כ ג כב. חזו"ע ד יז. מאמ"ר צה ס וכתב שלא ישפוף) אמנם פירות קטנים המעורבים

בעפר באופן שרוב בני אדם נמנעים מלאכלם, אסור להזרים עליהם מים להפריד הפסולת מהאוכל, וכן אסור לשרות פירות במים למטרה זו (ש"כ שם).

סחיטת פירות וירקות בשבת (מלאכת

מפרק, דש)

סחיטה בסוגי פירות שונים

סחיטת פירות בשבת – אסור לסחוט פירות בשבת ואיסור זה בין בכלי ובין ביד (שו"ע שכ א), ובין שסוחט לתוך כלי ריק ובין שסוחט לתוך משקה (משנ"ב כח. חזו"ע ד קמב).

סחיטת זיתים וענבים – זיתים וענבים איסור סחיטתם מהתורה (משנ"ב שכ א) כיוון שהמשקה היוצא מהם חשוב.

סחיטת שאר פירות – גם שאר פירות שדרך לסחוטן, אסור לסחוטן בשבת מדרבנן (חזו"ע עמ' קמה בהערות. מאמ"ר הקדמה לפרק צו. משמעות ש"כ ד) ויש אומרים שכיוון שתפוזים רוב שימושים למשקה דינם כענבים שאיסור סחיטתן מהתורה (דרשו הע' 4 בשם הגריש"א וכדעת החזו"א שביעית כה לב).

פירות שדרך לסחוטן במקום אחד – גם פרי שדרך לסחוטו רק במקום מסוים, למנהג הספרדים יש לאסור סחיטתו בכל מקום (ב"י שכ) ולמנהג האשכנזים, אם הפרי מצוי בכל מקום ועדיין אין דרך לסחוטו אלא במקום מסוים, איסור סחיטתו רק במקום שבו נהגו לסחוטו (רמ"א שם א). ולמעשה יש להחמיר כמובא בסעיף הבא.

פירות שאין דרך לסחוטן – מעיקר הדין מותר לסחוט פרי שאין דרך לסחוטו בשום מקום (רמ"א שם). וגם בזה יש מחמירים שלא להתיר את סחיטתם אלא לצורך אכילתם ולא לצורך שתיה (ב"ח ב. בא"ח ב יתרו ג. כה"ח שכ ח). ולמעשה המציאות היום שדרך לסחוט את כל הפירות והירקות ולכן כולם אסורים בסחיטה.

סחיטת לימון – בזמנו של השו"ע לא היה דרך למלא מיץ לימון בבקבוקים (כמובא בב"י שכ ו) ולכן התירו לסחוט לימון גם למשקה כיוון שבא רק להטעים את המים. אמנם בימינו שנוהגים למלא בבקבוקים של מיץ לימון, אסור לסחוט לימון בשבת כשאין פירות גם לדעת השו"ע, ולכן יש לסחוטו על סוכר באופן שרוב המיץ נבלע בו (משנ"ב שכ כב. בא"ח שם ה בשם

החיד"א. כה"ח לו) ויש מקלים שגם היום מותר לסחוט לימון למשקה (חזו"ע שם עמ' קלד) ויש מחמירים שאפילו סחיטה על סוכר אסורה כיוון שכוונתו לעשות משקה (חזו"א נו ז).

סחיטה לצורך אכילה

סחיטת פירות לתוך אוכל – מותר לסחוט פירות לתוך אוכל (שו"ע שם ד. בא"ח שם ד) ובאופן שרוב המשקה נבלע במאכל (משנ"ב תקה ה. חזו"ע ד קלו) ובכל אופן לסחוט לקדירה ריקה על מנת לתת אחר כך לאוכל אסור (משנ"ב יח). ובענבים טוב להחמיר שלא לסחוט אפילו לתוך מאכל (משנ"ב ל. שש"כ ה ד).

סחיטת בוסר לתוך אוכל – פירות שלא ראויים לאכילה כמו שהם כגון בוסר הסתפק השו"ע אם מותר לסחוט אפילו לתוך מאכל, כיוון שיש שדינם כפסולת ויש לחוש לבורר בסחיטתם. ולמעשה יש מתירים לסחוט פירות בוסר לתוך מאכל כשעושה זאת על מנת לאכול לאלתר (חזו"ע ד קמ ע"ט ו"ז ועלת שבת) ויש אוסרים כיוון שבמלאכת דש לא שייך היתר לאלתר (בא"ח שם ד. משנ"ב כ ע"פ מג"א).

סחיטת ירקות כבושים – מותר לסחוט ירקות ממין הכבישה אם אינו צריך את הנוזלים אלא עושה כן לתיקון הפרי (שו"ע שם ז) וטוב לעשות זאת על מנת לאכלם לאלתר (שש"כ שם ח).

הוצאת משקים שלא בדרך סחיטה

מציצת מיץ הפרי – בשאר פירות שאינם ענבים, מותר למצוץ את המשקה שלהם מתוכם לתוך הפה כשמחזיקים בידו. כיוון שאין דרך סחיטה בכך אלא דרך אכילה (רמ"א שכ א) והוא הדין במציצת פת השרויה ברוטב (חזו"ע ד עמ' קמד). ובענבים נחלקו הפוסקים ולמעשה יש להחמיר ולא למצוץ אותם לתוך פיו כשמחזיקים בידו (משנ"ב שם יב. חזו"ע ד קמג) ואם מכניס הפרי ממש לתוך פיו מותר (משנ"ב שם).

אכילת אשכולית עם כפית – מותר לאכול אשכולית עם כפית באופן שנוזהר שלא לסחוט את המיץ ומתכוין לאכול את בשרו, ובאופן זה אפילו אם נסחט מעצמו מותר (מאמ"ר צו יד. שש"כ שם יב שהוא פסיק רישא בתרי דרבנן שנעשה כלאחר יד) אמנם לסחוט בכוונה בלחיצת כפית אסור (מאמ"ר שם טו).

חיתוך פירות בצלחת – מותר לחתוך פירות שאינם ענבים על צלחת למרות שוב מהם מיץ, כיוון שאינו מתכוין לסחיטה, ואינו דרך פעולה של סחיטה ועוד שאינו מתכוין לשתות ומתעתד לשופכה (אבני ישפה ב כח. חזו"ע ד עמ' קמח) ויש אומרים שיש להחמיר לחתוך על משטח ישר כך שהמשקים לא יצטברו (אבני ישפה ב כח בשם הגריש"א).

מיץ שזב מעצמו מהפירות – מיץ שזב מהפרי מעצמו ללא כוונת אדם. בוינים וענבים המשקה אסור בשתיה בשבת. ובשאר פירות, אם כוונתו היתה לאכול את הפירות, מותר לשתות המשקים שזבו מהם מעצמם. ואם התכוין לסחוט אותם למשקה אסור לשתות את המשקים היוצאים מהם אפילו שיצאו מעצמם (שו"ע שכא).

טחינה וחיתוך של מאכלים בשבת (מלאכת

טוחן)

איסור טוחן בשבת

איסור טחינה בכתישה – אסור לטחון בשבת, כלומר לכתוש גוף גדול לפירורים. איסור זה קיים בין באוכלים ובין בחומרים אחרים כגון לפורר גוש עפר, עץ או מתכת (משנ"ב שכא מה).

איסור טחינה בחיתוך דק – בכלל איסור טחינה הוא גם חיתוך גוש גדול לחתיכות קטנות. ולכן אסור לחתוך ירקות חיתוך דק כפי שמקובל בסלט ירקות (שו"ע שכא יב). אמנם אם חותך בסכין בסמוך לסעודה ועל מנת לאכול מיד מותר שזוהי דרך אכילה (רמ"א שם) ויש אומרים שגם כשעושה לאכילה מיד נכון לחתוך חתיכות גדולות מעט מרגילותו (משנ"ב מה ע"פ פ"י. מאמ"ר צט ד).

חיתוך לאנשים מוגבלים – היתר חיתוך דק לאכילה מיד קיים גם לצורך אדם שמתקשה באכילה ללא חיתוך כגון זקן או חולה (שש"כ ו).

טחינה בבשר – בדברים הראויים לאכילה אין טחינה אלא בגידולי קרקע ולכן מותר לחתוך בשר מבושל דק דק עבור בני אדם אפילו שלא לאכילה מיד. אבל בשר שאינו מבושל שנחתך לצורך עופות אסור לחותכו דק על מנת להניח, כיוון שבכך מתקנו לאכילה (שו"ע ורמ"א שכא ט) ואם חותכו לשימוש לאלתר מותר (משנ"ב לג). אמנם לצורך זקנים שמתקשים באכילת בשר מבושל מותר לחתוך אפילו שלא לשימוש מיד, כיוון שהוא ראוי לאכילה כמו שהוא לרוב בני אדם (משנ"ב לב).

טחינה אחר טחינה – מאכלים שנטחנו כבר כגון עוגיות שנעשות מקמח, שוב לא שייך בהם איסור טחינה ומותר לפוררם בשבת (רמ"א שכא יב).

פירות שנותרים גוש אחד – פירות שטחינתם אינה יוצאת פירות נפרדים אלא משאירה אותם כגוש אחד כגון בננה ואבוקדו יש אומרים שיש בהם איסור טחינה (שש"כ ו א וארה"ש ה יב בהבנת החזו"א נז) ויש אומרים שלא שייך טחינה אלא בדברים המתפוררים בטחינה לחלקים נפרדים (תהל"ד רנב מו. אג"מ ד עד וכן הבין גם בדעת חזו"א) והמקל יש לו על מה לסמוך.

פירות וירקות מבושלים – פירות וירקות מבושלים היטב שנתרככו בבישול אין בהם איסור טחינה (שש"כ ו ט. מאמ"ר צט יב) אך י"א דאין לרסקן עד תומן (מאמ"ר שם) ואם עושה בשינוי כדלהלן מותר בכל אופן.

שימוש בכלים לטחינה

כלים המיועדים לטחינה – אין להשתמש בשבת כלל בכלים המיועדים לטחינה כגון מגרדת, הן מחשש טוחן והן מאיסור עובדין דחול. ומצד זה אסור גם להשתמש בהם לגבינות אף על פי שאין בהם איסור טחינה (שו"ע שכא י).

סלייסר וקוצץ בצל – כלים שמיועדים לחיתוך דק כגון מכשירי סלייסר, קוצץ בצל וכדומה, שהדרך לקצוץ בהם דק, אין להשתמש בהם בשבת אפילו לשימוש לאלתר (משנ"ב שכא מה. מאמ"ר צט ו. אול"צ ב לג א. שש"כ ו ג).

קרש חיתוך – אדם שמשתמש בקרש חיתוך בימי החול גם כאשר חותך לחתיכות גדולות וגם לחיתוך דק, מותר לו להשתמש בקרש חיתוך בשבת לחתוך בדרך המותרת כגון שחותך דק על מנת להשתמש לאלתר. אמנם אם כל שימוש לחיתוך דק, יש אומרים שאין להשתמש בו בשבת כדין כלי שמיועד לטחינה (מאמ"ר צט ו. אול"צ ב לג א) אלא אם יעשה שינוי כגון שחותך חתיכות גדולות (אול"צ שם) ויש מתירים בכל אופן לחתוך עליו בדרך המותרת כגון שחותך דק לשימוש לאלתר (ילקוט יוסף שכא ז).

מכשיר לחיתוך פרוסות – סלייסר שטוח שנועד להעביר עליו ירק על מנת לחתוך פרוסות בגודל קבוע וכעין זה מכשיר לחיתוך ביצים, מותר להשתמש בו בשבת.

טחינה בשינוי

טחינה בשינוי – מותר לדוך תבלין לצורך השבת אם עושה בפעולתו שני שינויים כלומר שדך בכת הסכין וגם בתוך קערה או צלחת אבל לא במכתשת המיועדת לטחינה (שו"ע שכא ז). וכשעושה כך יש אומרים שיכול לטחון בבת אחת לכל מה שצריך לשבת (משנ"ב כד) ויש אומרים שטוחן דווקא לאותה סעודה (כה"ח שכא לו. מאמ"ר צט יז).

מעיקה במזלג – יש אומרים שמעיקה במזלג היא טחינה בשינוי ומותרת בשבת (אול"צ א כח) ויש אומרים שצריך להשתמש בצד המזלג (מאמ"ר צט יח) או בידית המזלג (חזו"א נז. שש"כ ו ח).

ולמעשה יש להתיר לעשות בשינוי המזלג דווקא בדברים שיש בהם צד נוסף להקל כגון ירקות שנתרככו היטב בכישול או פירות שנותרים כגוש לאחר הסחינה כגון בננה, חצילים מבושלים, ואבוקדו. ויעשה בסמוך לאכילה (ראה כעין זה בחזו"ע ד עמ' קנה).

לישה ועירוב של מאכלים וחומרים בשבת (מלאכת לש)

כללים במלאכת לש

הגדרת מלאכת לש – מלאכת לש עניינה חיבור חלקים של חומר אחד בדרך כלל מוצק על ידי עירוב בו של חומר נוסף בדרך כלל נוזל.

סוגי החיבור – יש חומרים שעירוב שלהם מעורר יצירת קשר חזק ויציב בין המרכיבים והם נחשבים 'ברי גיבול', בכלל זה קמח חיטה ומים, אדמה ומים וכן דייסות במים. וישנם חומרים שהקשר שנוצר הוא רופף והם נחשבים 'שאינם ברי גיבול' כגון אפר ומים, או חול ים ומים וכן קמח חיטה קלוי במים.

גודל החתיכות – כאשר המוצק שבתערובת הם חתיכות גדולות לא שייך בהם איסור גיבול. ולכן מותר לתת חתיכות גדולות של לחם או ביסקויט לתוך גבינה רכה (אול"צ לג 1). וכן מותר לערב דבש באגוזים שלמים (שש"כ ח ד) וכן מותר לערב משקים בחתיכות ירק גדולות קצת (בא"ח משפטים יח. משנ"ב סח. שש"כ שם). אמנם בחתיכות קטנות יותר שייך איסור גיבול כגון בירקות הקצוצים לסלט (משנ"ב שכ"א סח. אול"צ ב לג ג). ופעמים שגודל החתיכה ששייך בה גיבול תלוי גם בתכונות החומר, ולכן בתפוח אדמה שהוא בעצמו דביק כאשר הוא מבושל יהיה שייך גיבול בחתיכה גדולה יותר מאשר כרום קצוץ כיוון שאינו דביק (ראה מאמ"ר ק סעיפים יג, טז).

נוזלים מגבלים – כל נוזל שגורם לדיכוכ שייך בו חשש לישה בין שהנוזל מעורר תכונות דיכוכ שקיימות בחלקיקים עצמם כמו מים לגבי חטים ובין אם הנוזל בעל תכונות דיכוכ מצד עצמו כדבש ושומן (פמ"ג משב"ז שכא יב). מבחינת רמת הדיכוכ, יש אומרים ששייך גיבול אפילו בנתינת חומץ בירקות קצוצים דק (משנ"ב סח ע"פ ט"ז. וכן משמעות בא"ח יח) ויש אומרים שלא שייך גיבול אלא בדברים המתדבקים ככדור (רש"ל וב"ח. הלכש"ב לש כח).

איסור כבר בנתינת מים – יש לדעת שפעמים שאיסור לש קיים גם בנתינת המים עצמם עוד קודם העירוב, ופעמים שהאיסור רק בעירוב. ויש בזה דעות שונות ומקרים שונים כפי שיבואר להלן.

זרעי פשתן, שומשום וכד' – זרעי פשתן ושומשום מיוחדים בכך שעם נתינתם במים מפרישים ריר שהוא מעין ג'ל שמדבק את הזרעים זה לזה. ולכן בהם מוסכם שבעצם נתינתם למים יש איסור תורה (ובחים צד ב. שו"ע שמ יב).

סמיכות העיסה ומשמעותה ההלכתית – איסור לישה תלוי בסמיכות התערובת. תערובת שהיא מימית לגמרי לא שייך בה איסור לישה כלל. תערובת שהיא סמיכה אך נשפכת שייך בה איסור לישה מדרבנן ובתערובת עבה שאינה נשפכת אלא יוצאת כגוש שייך איסור לישה מהתורה (חזו"א נח ט).

עשיה בשינוי – פעמים שאף על פי שקיים איסור לישה, יהיה מותר לעשותו בשינוי או בשני שינויים כפי שיפורט להלן. השינויים העיקריים הם:

- שינוי בסדר הנתינה כגון שאם רגיל לתת את הנוזל לתוך המוצק, יתן את הנוזל לצלחת ואז יתן לתוכו את המוצק וכן להפך.

- וכן שינוי באופן הבחישה כגון שלא יערב במעגלים כהרגלו אלא בשתי וערב, או על ידי נענוע הכלי. או שיערב באצבעו. וכן יכול לערב בכלי שיעילותו פחותה בבחישה כגון בסכין או בידית הכף (אג"מ ד עד עא).

לישה בירקות מבושלים – ירקות שנתרככו היטב בבישול מותר למעכם בשינוי מזלג ולערבם עם הרוטב ואין בזה משום לש (ביה"ל שכא יד 'שמא'. ש"ש כ ח כד. הלכ"ב ע"ב עמ' תשכא) כיוון שבכך מרכז את התערובת ומפריד את מרכיביה ולא מקבץ אותם (חזו"א נח ז 'כתב עוד'). ויעשה מעט לצורך אכילתו ולא יערב בכח. ויש אוסרים בתערובת עבה. ובתערובת דלילה מתירים בשינוי (מאמ"ר ק יב).

לישה אחר לישה – יש אומרים שיש איסור לישה אחר לישה באופן שבלישה השניה מתייפה העיסה יותר. ורק אם נילווה כבר לגמרי ומוסיפים לה מים לדללה אין בזה איסור לישה (ביה"ל ל יד 'אין מגבלין'). ויש אומרים שאין לישה אחר לישה (חזו"א נח ה). אמנם אם העיסה שנילושה נטחנה ושוב נילווה בנוזלים חדשים מוסכם שיש לישה אחר לישה כיוון שבטלה לישה ראשונה (חזו"א נז 'ענין') וכגון שגיבל קמח מצה במים (משנ"ב שכא נז) או שטחן עוגה וחזר וגיבל הפירורים ועשה כדורי שוקולד.

לישה לאכילה לאלתר – לישה לאלתר נאסרה ואינה כטחינה לאלתר (משנ"ב שכא טו).

עירוב של בלילות רכות

הגדרת בלילות – בלילות רכות הכוונה עירוב חומרים שאין באף אחד מהם רכיבים גרגיריים או גושיים כלל. כגון:

- שמנת בגבינה לבנה רכה.
- דבש או ריבה בגבינה לבנה רכה.
- מים בטחינה גולמית (וראה בזה פירוט להלן).

הדין בעירוב של בלילות – עירוב של בלילות ללא רכיבים גושיים או גרגיריים מותר. כיוון שאין בהם חלקים מפורדים שנדבקים על ידי זה וכן הבלילה המתקבלת תהיה רכה, לא שייך בהם מלאכת מגבל כלל (אג"מ ד עד יג. אול"צ ב לג ט. ארח"ש ו' הערה כא בשם הרב קרליץ).

ויש אוסרים אם התוספת מסמיכה את בלילת הבסיס (מאמ"ר ק יא) ויש אוסרים בכל אופן (שש"כ ח א) ולשיטתם צריך שינויים גם בבלילה רכה כאמור להלן. וכיוון שאפשר בקל טוב לחוש לשיטתם ולשנות.

הכנת טחינה – בעשיית טחינה פעמים שנתנית המים גורמת לטחינה בתחילה להפוך לגוש ורק לאחר מכן נעשית נוזלית. ולכן אף על פי שמעיקר הדין עשייתה מותרת ללא שינוי (אול"צ שם ט), נכון להחמיר לעשותה בשינוי (הרב אלישיב הלכות שבת בשבת ח"א פי"ג סט"ז). ובכל אופן מי שמומחה בהכנת טחינה באופן שלעולם לא מתגבשת לו בתחילה, יכול להקל לעשות ללא שינוי (מאמ"ר ק י).

עשיית בלילה מימית ורכה

בלילה מימית – בלילה מימית מתקבלת כאשר מערבים מעט אבקה שנמסה במים ואפשר שמשנה את צבע המים אך לא את סמיכותם. כגון:

- סוכר או קקאו שניתנו במים.
 - אבקת מטרנה ללא דיסה בכמות כזו שהתערובת עדיין מימית.
- בכל אלו כיוון שהמים לא נעשו סמיכים לא שייך בהם איסור מגבל ומותר לעשותו בשבת באופן הרגיל.

בלילה רכה – בלילה רכה היא בלילה סמיכה שאינה מימית אך עדיין נשפכת. ואסור לעשות אותה בשבת מדרבנן.

דוגמאות לבלילה רכה – דוגמאות למאכלים שיש בהם בלילה רכה הם:

- דייסה לתינוק כאשר היא סמיכה קצת אך עדיין נשפכת והתינוק שותה אותה בד"כ דרך חור מוגדל בבקבוק.
- פירורי לחם שמערבים באשל מנוער באופן שהתערובת סמיכה קצת אך עדיין ברת שפיכה.
- הדין בבליילה רכה – כיוון שאיסור הכנת בליילה רכה מדרבנן, מותר לעשותה בשינוי. למנהג הספרדים די לעשותה בשינוי אחד או בסדר הנתינה או באופן הבחישה (שו"ע שכא יד. אול"צ ב לג 1) ולמנהג האשכנזים יש להחמיר ולעשות אותה בשני השינויים (משנ"ב נז. שש"כ ח ט. ולחזו"א די בשינוי אחד).

תערובת עבה ברת גיבול

- דברים ששייך בהם גיבול – תערובת שעל ידי גיבולה נעשה קשר חזק ויציב בין המרכיבים, אסור לכל הדעות אפילו רק לשפוך מים על המרכיבים מבלי לערב אותם. וכל שכן שאסור לערבם (שו"ע ורמ"א שכא טז).
- תערובת עבה – תערובת עבה היא תערובת סמיכה באופן כזה שלא ניתן לשפוך אותה בחלקים אלא נעשית כגוש.
- דוגמאות לתערובת ברת גיבול – התערובות הבאות נקראות ברי גיבול.

- קמח דגן ומים.
- אדמה ומים.
- אבקת פירה במים.
- אבקת חומוס אינסטנט במים.
- דייסת אורז, תירס וכד' במים.
- עשיה בשינוי – בתערובת עבה ברת גיבול לדעת השו"ע אסור לעשות כלל ואפילו בשינוי (משנ"ב שכד 1) ולמנהג האשכנזים לכתחילה יש לתת מים מבעוד יום (משנ"ב שם נז) אמנם בסוג של תערובת שאי אפשר להכין מבעוד יום כיוון שיתקלקל טעמו מותר לעשות בשני שינויים (ט"ז שכא יב. משנ"ב סח. שעה"צ פד) וכן לצורך קטן שזה מאכלו (חזו"א נח ח 'כשכותשין').

תערובת עבה שאינה ברת גיבול

- דברים שלא שייך בהם גיבול – תערובת שעל ידי גיבולה נעשה גוש שחלקיו אינם מדובקים היטב לשו"ע מותר לתת בהם נוזלים אך בגיבולם יש איסור מדרבנן (וכ"כ בחזו"ע עמ' רפב) ולרמ"א יש לחוש בעצם נתינת המשקים בהם לאיסור תורה (דרכ"מ שכ"ד) וכן חשו

להחמיר רבים מפוסקי ספרד (בא"ח משפטים יד. אול"צ ב לג ג), אמנם התיירו בשני שינויים כמובא להלן.

דוגמאות לתערובת שאינה ברת גיבול – התערובות הבאות נקראות תערובת עבה שאינה ברת גיבול.

- ירקות חתוכים קטן כמו בסלט מעורבים במיונז (משנ"ב שכא סח. אול"צ לג ג).
- כרוב או גזר מגורדים מעורבים במיונז.
- פירורי לחם מעורבים בגבינה (אול"צ לג ו).
- חצילים קלויים חתוכים לקוביות בטחינה או מיונז.
- פתיתי טונה במיונז.
- ביצים חתוכות או מרוסקות מעורבות במיונז (וראה פירוש בהמשך).
- תפוחי אדמה חתוכים או מרוסקים מעורבים במיונז (וראה פירוש בהמשך).
- אפר או חול ים שמעורב במעט מים.

עשיה בשינוי – למנהג הספרדים מותר לעשות תערובת כזו שהיא עבה שאינה ברת גיבול כשמשנה גם בסדר הנתינה וגם בצורת העירוב (בא"ח משפטים יד. אול"צ לג ג) ויש מחמירים שלא לעשות תערובת עבה כלל (כה"ח קיג. מאמ"ר ק ח).

ולמנהג האשכנזים לכתחילה יש לתת את הנוזלים בתערובת זו מבעוד יום (משנ"ב שם נז). ולא מועיל שינוי בתערובת עבה שאינה ברת גיבול כיוון שמתחייבים מהתורה כבר בנתינת המים (ביה"ל שכד ג 'אין') אמנם בסוג של תערובת שאי אפשר להכין מבעוד יום כיוון שיתקלקל טעמו מותר לעשות בשני שינויים (ט"ז שכא יב. משנ"ב סח. שעה"צ פד) וכן לצורך קטן שזה מאכלו (חזו"א נח ח 'כשכותשין').

סלט ביצים או תפוחי אדמה – סלט זה לכתחילה דינו כמובא לעיל שלמנהג אשכנז יש לכתחילה לעשותו מערב שבת או להקל בשבת בשני שינויים, כיוון שהוא בלילה עבה מדובקת בדבר שאינו מתגבל (שש"כ ח כח. הלכות שבת בשבת א תכ). אמנם רבים מהאשכנזים מקלים לעשותם בשבת בלי שינוי, בצירוף מספר סברות. ויעשו בכמות קטנה הנדרשת לסעודה ובסמוך לה.

תיקון מאכלים בשבת: צביעה, מליחה

ומירוח

צביעה באוכלין ובמשקין

תבלינים הצובעים – מאכלים שרוצים לתבלם ועל ידי התיבול גם צובעים את המאכל, אין לחוש בזה לאיסור צביעה. ולכן מותר לתת כורכום במאכל להטעימו אע"פ שעל ידי כך גם צובע אותו, וכן מותר לתבול את הפת ברוטב לאכלה אע"פ שהיא נצבעת (שו"ע שכ"ב יט. שש"כ יא לט).

מתכוין לצבוע את האוכלין – מעיקר הדין היתר צביעה באוכלין הוא גם כאשר מתכוין לכך ולכן מותר לתת פפריקה על חומוס (הרמ"א בדרכ"מ שכ"ב. משנ"ב שכ"ב נט מעיקר הדין). ויש אומרים שההיתר בנתינת תבלין הוא דווקא כשכוונתו לתת טעם, אך אם מתכוין בנתינה לצבוע את האוכל אסור (בא"ח ב פקודי ג. וכן הבין המשנ"ב שם בנשמת אדם). ולכן טוב להימנע מלתת תבלין למאכל כאשר מטרתו היא שינוי צבע המאכל בלבד (שש"כ יא לט).

צביעה במשקין – מעיקר הדין אין צביעה גם במשקין (משנ"ב שם. חזו"ע ה ע"ב לב) ובפרט כאשר אין המשקה נצבע באופן שניתן לצבוע איתו דבר אחר (אול"צ א כט). לכן מותר לתת יין אדום ביין לבן וכן לתת אבקת קפה או תמצית תה לכוס מים באופן שאין חשש בישול.

ויש אוסרים צביעה במשקים כיוון שדרך לעשות ממשקים צבע (רב פעלים ג יא. מאמ"ר צח יט). ולשיטה זו יש להקפיד לתת דווקא היין הלבן לתוך היין האדום וכן את המים החמים לתוך מי התמצית שבכוס. וכן לשפוך את המים על אבקת הקפה וכד' כיוון שבאופן זה אין הצביעה ניכרת. וטוב להחמיר בזה כשאפשר (שש"כ וילקו"י שכ"א) ובאופן זה מותר גם כשמתכוין לצביעה (מאמ"ר צח יט).

צביעה במשקה עשיר – גם המחמירים בצביעה במשקים זה דווקא במשקים צלולים אבל משקים שמעורבים בהם דברים נוספים כגון מרק שיש בו בשר או שומן או ירקות אין איסור צביעה בהם כיוון שאין דרך לעשות צבע ממשקה כזה (ר"פ שם) והוא הדין הוספת קפה לכוס קפה קיים (מאמ"ר שם כג).

צביעת מאכלים לאומן – ההיתרים של צביעה באוכלין הם דווקא לאדם שמכין מאכל בביתו לאכילה. אבל אדם שמכין מאכלים למכירה אסור לתת בהם צבע במטרה שיראו טוב יותר ויוכל למוכרם (משנ"ב נו).

כבישת ירקות – אין לכבוש ירקות בחומץ או במי מלח אפילו לזמן קצר כיוון שכבישה בנוזל חריף מהירה ודינה כמבשל (משנ"ג ג בסופו. מאמ"ר קב. חזו"ע ד תמו).

להחזיר ירקות לחומץ – יש מתירים להחזיר ירק שנכבש חלקית לנוזל הכבישה (חזו"ע ד תנב) ויש אוסרים אלא אם נכבשו כל צרכם (מאמ"ר קב טו).

הכנת מי מלח עזים – אסור להכין בשבת מי מלח עזים באופן שיש בהם שני שלישים מלח ושליש מים כיוון שדומה לעיבוד, ואפילו אם עושה כמות מועטה אסור (שו"ע שכא ב).

הכנת מי מלח חלשים – מותר להכין בשבת מי מלח חלשים, כלומר שאין בהם כמות של שני שלישים מלח, אם עושה כמות קטנה כדי לתת לתוך התבשיל או לשפוך על עוף או דג צלוי (שו"ע שכא ב. משנ"ב יא). ומותר להכין את מי המלח גם לסעודה אחרת באותה שבת (משנ"ב יא).

מליחת ירק שדרך לכובשו – ירק שדרך לכובשו אין למלוח ממנו מספר חתיכות בבת אחת מפני שנראה ככובש כבשים שהוא כמבשל. ומותר למלוח חתיכה חתיכה ולאכול מיד (שו"ע שכא ג) וגם כשמולח חתיכה אין להניחה במלח עד שתזיע (משנ"ב שם יד).

מליחת ירק שאין דרך לכובשו – ירקות שאין דרך לכובשם כלל או שאין דרך לכבוש אותם כמו שהם עתה, מותר למלוח בשבת גם מספר חתיכות (משנ"ב יג). לכן מותר למלוח מלפפונים מקולפים כיוון שדרך לכובשם רק בקליפתם. וכן מותר למלוח עגבניות אדומות כיוון שדרך למלוח אותם ירקות (שש"כ יא הערה ו. חזו"ע ד תנא) וימלח סמוך לסעודתו. ובשעת צורך כל שהוא לשימוש בו ביום מותר (שש"כ יא ב).

אבל רצועות פלפל כיוון שדרך לכובשן כך, אסור למלוח מספר חתיכות בבת אחת.

הקדמת השמן – אם נותן שמן בירק קודם שנותן המלח, או לפחות נותן את השמן מיד לאחר נתינת המלח, מותר למלוח גם מספר חתיכות כיוון שהשמן מבטל כוח המלח. אבל בסדר הפוך ומשהה קצת אסור (משנ"ב שם יד).

מליחת בשר ודגים חיים – בשר ודגים חיים אסור למלחם בשבת כיוון שנראה כמעבד ואפילו רוצה לאכלם מיד לאחר המליחה (משנ"ב שכא כא).

מליחת בשר, דגים וביצה מבושלים – בשר, דגים וביצה מבושלים מותר למלוח על מנת לאכול לאלתר אבל לא על מנת להניח (שו"ע שכא ה. חזו"ע תנוד) ויש מתירים למלוח אותם גם לסעודת שבת הבאה (גר"א הוב"ד במשנ"ב כא).

מליחת פולים מבושלים – אין למלוח ביחד הרבה פולים ועדשים שנתבשלו בקליפתן שהמלח מרכך הקושי שיש בהם מצד קליפתן (שו"ע שכא ו) והוא הדין ברוביא שבשלוה בקליפתה (בא"ח בא טז) וקליפה זו יש אומרים שהיא הקליפה שיש על כל עדש בעצמה וממילא גם בפול יש למלוח אחד אחד ולאכול (כה"ח לו) ויש אומרים שהיא קליפת התרמיל (חזו"ע בשם אחרונים).

ממרח באוכלין

איסור ממרח – איסור ממרח עניינו מלאכה שנעשית להחלקת פני משטח מסוים, כגון החלקת עור של בהמה ויש במלאכה זו איסור תורה (רמב"ם שבת יא ה).

הכשר לאכילה במירוח – מאכל שעל ידי החלקתו נעשה מוכשר לאכילה, יש במירוח איסור מדרבנן ואסור למרחו בשבת (משנ"ב שכא פב).

מאכל שכבר ראוי לאכילה – מאכל שראוי לאכילה בלא מירוח, מותר מהדין למרוח אותו בשבת ולכן מותר ליישר פני צלחת חומוס, וכן לעצב במריחה גביע גלידה. ובכל אופן המחמיר תבוא עליו ברכה (רמ"א שכא יט. שש"כ יא לד).

מריחת מאכל על פרוסה – מותר למרוח מאכל על פרוסה אם כוונתו לוודא הגעת הטעם לכל חלקי הפרוסה ולא להחליק את פני הממרח ואע"פ שפני הממרח יחליקו ממילא (משנ"ב שם פב. שש"כ שם).

תפירה, הדבקה וקריעה בשבת (מלאכת

תופר, קורע)

תפירה וקריעה

תפירה – אסור לתפור בשבת, ואפילו עושה תחיבה אחת ואינו יכול להתקיים אסור מדברי חכמים. ואם עושה באופן שמתקיים, כלומר שתופר שתי תפירות עם חיזוק של קשר מעליו או שלש תפירות אפילו בלי חיזוק של קשר איסורו מהתורה (רמב"ם שבת י ט).

תפירה לזמן קצר – אסור לתפור בשבת גם כשכוונתו לפרום את התפירה לאחר זמן קצר (חזו"א מועד שמ. מאמ"ר צב ה. אול"צ ב כט ו. הגר"ש"א באר"ח ש שנו. חזו"ע שבת ה עמ' פה).

הידוק חלקי בגד בשרוך – שרוך שמושחל בכד הבגד באופן שנכנס ויוצא דרך חורים צרים כפי שהיה מצוי פעם בשרולים, אסור להדקו בשבת, אפילו לזמן מועט. ואם יש לו חורים רחבים וגם מתוקנים סביבם בתפירה בעיגול, מותר למתוח אותו בשבת (שו"ע שם ז).

אמנם שרוך שמושחל בכפל הבגד כמצוי בכובע של מעיל דובון או שקיות זבל מותר להדקו בשבת שאינו דרך תפירה (אר"ח"ש יא הע' ח).

איסור קריעה – אסור לקרוע בשבת בדים או ניירות בין בגופם ובין בהפרדת דיבוקם ואפילו כשקורע שלא על מנת לתפור אסור מדרבנן.

קריעה של תפירת ארעי – תפירה שנעשית לזמן קצוב מתוך כוונה לפרום אותה עד שבעה ימים, מותר לפותחה בשבת (אור לציון ב לו טו. יחו"ד ו כד. אר"ח ש שנו בשם הגר"ש"א) ויש אוסרים אם לא בצירוף ענין נוסף (חזו"א מועד שמ. מאמ"ר צב ה).

הפרדת זוג גרביים תפורים – גרביים או חלקי לבוש שנתפרו יחד לאחר ייצורם, באופן שצמודים בתפירה זה לזה זמן מרובה אם שכח להפרידם קודם השבת מעיקר הדין מותר להפרידם בשבת כיוון שנעשו להפרדה (אול"צ ויחו"ד שם וכן שש"כ טו סז. וכן פרק לה הע' סז בשם הגר"ש"א). ויש שמחמירים בזה כיוון שהיה תפור לזמן מרובה (מאמ"ר צב ו. אר"ח ש יא הע' כא).

קריעת חוט – מותר לקרוע חוט התפור בעוף כיוון שלא נאסר פסיקת תלוש אלא כשעושה במידה או שמתקן בחיתוכה (ב"י שו"ע שיד ח) וכן כיוון שבחוט לא שייך כלל קריעה על מנת לתפור אותו (ביה"ל שיד ח. אר"ח ש יא טז) ויש מתירים רק לצורך שבת (כה"ח ע בשם תו"ש).

הפרדת דפים בספר – ספר שלא הופרדו דפיו כראוי בדפוס יש בהפרדתם איסור תורה כיוון שבכך גומר את הכנת הספר. ואם נדבקו לאחר שהופרדו מותר להפרידם, וזהו ממחיקת האותיות (ארח"ש יא כו-כו).

קריעת נייר טואלט – אסור לקרוע נייר טואלט והוא הדין טישו צץ רץ שקצוות הדפים מחוברים זה לזה. בשעת הדחק התירו קריעת נייר טואלט מפני כבוד הבריות וחתוך אותם בשינוי כגון במרפקו.

הדבקה והפרדה

הדבקה – הדבקה של ניירות בדבק דינה כתפירה שאסורה בשבת. והפרדתם לאחר ההדבקה אסורה כקורע.

הסרת הנייר הדבוק בפלסטר או בטיטול – מעיקר הדין מותר להסיר הנייר הדבוק על הפלסטר או על הטיטול כיוון שנחשב הדבקה ארעי ואע"פ שכבר דבוק ימים רבים (אול"צ ב לו טו. מאמ"ר צב לב. ארח"ש הע' מו בשם הרב קרליץ) ובנוסף אינו הדבקה חזקה וניתנת להסרה בקלות לכן אינה כתפירה ממש (מאמ"ר הע' לג, לו) וכן כיוון שכל עניינה לשמור על משטח ההדבקה ולא להיות מחובר שם (שש"כ לה הע' סו בשם הגרש"א).

והוא הדין למדבקה המחברת זוג גרביים וכן מדבקה מחיר על בגד וכתנאי שיודע שאינה תולשת מסיבי הבגד (מאמ"ר כב) ולכתחילה יסיר מערב שבת (חזו"ע שבת ה עמ' פה).

סגירת טיטול בגמר השימוש – נכון להימנע מלסגור טיטול במדבקות לאחר השימוש בו כיוון שהדבקה זו תשאר לזמן רב ולכן לכתחילה יעטוף אותו בשקית או בגומיה (מאמ"ר צב מג. ילקו"י שמ ב). ויש מחמירים בזה גם בסקוטש (מאמ"ר שם) ויש מי שמתיר כיוון שזורק אותו מיד ואין לו ענין בהמשך החיבור לא נחשב קבע (שש"כ לה הע' סז).

הדבקה סימניה – יש מתירים הדבקה סימניה בספר אפילו אם תשאר זמן רב כיוון שאינה מתחברת באופן חזק לדף שהפרדתה גורמת לקריעת הנייר ולכן לא נחשבים כלל כתפירה וקריעה (מאמ"ר שם כח) ויש מתירים רק בהדבקה לזמן קצר (שש"כ כח ח).

אמצעי חיבור נוספים

סיכת ביטחון – מותר להשתמש בסיכת ביטחון בשבת בחיבור ארעי ומהדין אפילו בתכיפות רבות (בא"ח ב כי תשא ט. חזו"א מועד רנז. אול"צ ב, כט. שש"כ טו עד) וטוב להיזהר שלא לעשות יותר משתי תחיבות (בא"ח שם).

הידוק ניירות – הידוק ניירות דינו כתפירה ואסור בשבת. אמנם הסרת הידוק ממעטפה שנתנה בה על מנת לפותחה מותרת (שש"כ כח ז).

מגנט – מותר להניח מגנט על מקרר בשבת ואינו כתופר כיוון שמחברים זה לזה רק על ידי כוח המשיכה שיש במגנט ואינם חיבור ממשי ביניהם כתופר (ילקו"י ימים נוראים שפ. חוט שני שבת עמ' קלה) ויש מי שאוסר (שש"כ כג מז).

כפתורים, רוכסן וסקוטש – חיבור חתיכות בגד בכפתורים, רוכסן, סקוטש וכד' מותר בשבת כיוון שצורתם מוכיחה עליהם שלא נועדו לחיבור החלקים זה לזה אלא לפתיחה וסגירה כשימוש.

כתיבה ומחיקה בשבת (מלאכת כותב, מוחק)

איסור כתיבה

כתיבה – אסור לכתוב אפילו אות אחת. ואיסור זה פעמים שהוא איסור תורה ופעמים שהוא איסור מדברי סופרים.

סימנים – סימן בעל משמעות כגון סימן קריאה דינו כאות לעניין כתיבה (ארה"ש טו ז). וסימן חסר משמעות כגון קו פשוט יש בו איסור דרבנן אם הוא מתקיים (שם ז).

ציורים – אסור מהתורה לצייר בשבת ציור בעל משמעות ודינו ככותב (ארה"ש ה ע"פ רמב"ם יא ז).

כתיבה על כתב קיים – כשכותב על כתב קיים, אם משפר את הכתב כגון שהיה הכתב דהוי וכעת מחזקו חייב מהתורה משום כותב ומשום מוחק. ואם מקלקל כגון שהכתיבה הראשונה היתה כבר טובה וכעת יפה פחות, אסור מדרבנן (משנ"ב שם כב).

כתיבה שאינה מתקיימת – אם כותב בדבר שאינו מתקיים כגון במים על השולחן או באדים על חלון או שכותב בדיו על דבר שאינו מתקיים כגון עלה של ירק איסורו מדרבנן (שו"ע שמ ד).

והוא הדין לכתוב במים על עלה של ירק שאסור, למרות ששניהם אינם מתקיימים (משנ"ב שמ יט).

שינוי – הכותב ביד שאינו מורגל בה או בגב ידו או במרפקו איסורו מדרבנן.

סוגי כתיבה שונים

חריטה בעור האדם – המשרט על בשרו צורת כתב אסור מדרבנן כיוון שאין דרך כתיבה בכך (משנ"ב כב).

סימון בציפורן – מותר לסמן בציפורן על ספר כיוון שאינו דבר המתקיים (שו"ע שמ ה) ובספרים שלנו יש אומרים שאסור כיוון שהנייר רך ונחשב דבר המתקיים (משנ"ב כה. בא"ח פקודי ב) ויש מתירים (חזו"ע ה קסח).

כתיבה באוויר – אם כותב באצבעותיו באוויר מותר ואין בזה חשש כתיבה (רמ"א שמ ד).

חותמת – חותמת דינה ככתיבה שאסורה מהתורה ולא מועיל בה שינוי (חזו"ע ה קמא. חוט שני א קנד). ויש אומרים שבשינוי איסורה מדרבנן (שבת בשבת ג קפט).

כתיבה במחשב – כתיבה במחשב איסורה מדרבנן כיוון שאין דרך כתיבה בכך וכן כיוון שאינה מתקיימת (הגרשו"א בנשמת אברהם עמ' תקעה. חזו"ע ה קמא. הרב קרליץ בארח"ש הע' נה) ויש אומרים שאיסורה מהתורה כיוון שמתקיימת לזמן הנדרש לה (שבט הלוי ו לו).

פאזל וחיבור צורות – משחקים שבהם מצרפים אותיות לבניית מילה או ליצירת ציור אם החלקים לא מתחברים אחד לשני וגם לא למשטח וגם אין מסגרת שמאגדת אותם, מותר לשחק בהם בשבת (שש"כ טז כד). ולכן אין לחבר חלקי פאזל החתוכים בקווים מעוקלים אחד לשני כיוון שמתחברים היטב זה לזה. וכן אין ליצור ציור אפילו מחלקים מרובעים אם נתונים בתוך מסגרת או מתקבעים למשטח המשחק.

איסור מחיקה

מחיקה – אסור למחוק בשבת כל מחיקה, ומחיקה זו פעמים שהיא מהתורה ופעמים שהיא מדברי סופרים (שו"ע שמ ג).

חיתוך בסכין אותיות בעוגה – עוגה שכתובים עליה אותיות או ציורים שלא מחומר העוגה נכון להחמיר ולאוכלה בפה ולהימנע מחיתוך האותיות בסכין (חזו"ע שבת ה רו) ויש אומרים שאסור מהדין לחותכה בסכין (משנ"ב יז. כה"ח לא. מאמ"ר יד).

חיתוך בסכין בין אותיות העוגה – כאשר מקפיד שלא לחתוך האותיות עצמן רק בין האותיות אפשר להקל לחתוך גם בסכין (שש"כ ט הע' נא בשם הגרשו"א).

חיתוך בסקוויטים – כאשר האותיות עשויות ממין העוגה כמצוי למשל בביסקויטים או חריטה שנעשתה מערב שבת על העוגה עצמה, מותר לחתוך בשבת גם עם סכין את האותיות עצמן (משנ"ב שם).

פתיחת ספר שכתוב בעוביו – ספרים שכתבו על חוד הדפים שלהם ובפתיחת הספר מופרדות האותיות מותר לפותחם בשבת (רמ"א שו"ת קיט. חזו"ע ה קנט) כשאין ספר אחר (משנ"ב יז. מאמ"ר שם כ) ויש מחמירים לפתוח בשינוי (מאמ"ר שם).

דף שנקרע – מותר לקרב שני חלקים של דף שנקרע אחד לשני על מנת לקרוא ממנו (שש"כ כה, ד).

צביעה ואיפור בשבת (מלאכת צובע)

איסור צביעה בשבת

צביעה בשבת – אסור לצבוע בשבת בין צביעה המתקיימת ובין צביעה שאינה מתקיימת וסופה להיעלם. אלא שצביעה המתקיימת איסורה מהתורה. וצביעה שאינה מתקיימת איסורה מדרבנן (רמב"ם שבת ט כג. שו"ע הרב שכ כח).

סבון אסלה – אדם שקונה סבון אסלה ובוחר בכוונה את הסוג שצובע את המים מגלה דעתו שנח לו בצביעת המים ויש לו להסיר את הסבון מהאסלה קודם השבת.

ואם קנה את סוג הסבון הצובע שלא במתכוין וגם לא נהנה משינוי גוון המים, יש מתירים להשאיר אותו באסלה כיוון שהמים סופם להישטף וגם אינו מתכוין לצביעה וכן אפשר שהוא גרמא (חזו"ע שם כח) או כיוון שאין המים נצבעים במידה שניתן לצבוע בהם דבר אחר (אור לציון א כט. ובנוסף לטעמים לעיל) ויש אומרים שכל אופן יוציא את הסבון הצובע קודם השבת (שש"כ כג טו).

משקפיים המשנים צבע – מותר לצאת לשמש עם משקפיים המשנים צבע כיוון שאין דרך צביעה אלא בנתינת חומר צובע על חומר אחר ועוד שלא עושה דבר במשקפיים רק נעשה דרך הליכתו (חזו"ע ה עמ' כג) ועוד שחוזר לצבעו הראשון ואינו מתקיים (אג"מ ג מה. משנה הלכות ח מד. שולחן שלמה שכ הע' כט) ואין בזה משום מתקן מנא כי זוהי תכונת הכלי מתחילתו (אג"מ שם). ויש אוסרים (אשרי האיש ב עמ' שלט).

מד חום צבע – מד חום שעם נתינתו על האדם משתנה צבעו לפי רמת החום, ואין בו אותיות או מספרים מותר להשתמש בו בשבת לצורך חולה קצת, כיוון שאינה דרך צביעה

וכן אינו מתכוין. ואם יש בו אותיות או מספרים אם היו ניכרים קצת מתחילה מותר ואם מופיעים רק בשימוש אסור משום כתיבה (שש"כ מ ב).

איפור בשבת

איפור לאשה – אסור לאשה להתאפר בשבת ולצבוע את פניה מכמה סיבות. ראשית משום איסור צובע (שו"ע שג כה. ביה"ל שם). ובנוסף פעמים שיש לחוש גם לאיסור כותב אם עושה צורה מסוימת כגון סביב העין להדגיש צורתה וכן פעמים יש בזה איסור ממרח כשהאיפור אינו יבש אלא משחתי ומחליקה אותו על פניה.

איפור 'מיוחד לשבת' – יש מקום להתיר לתת אבקה צבעונית על הפנים לצבעם וכתנאי שהיא אבקה פשוטה כמו טאלק שאינה מתקיימת כלל (אג"מ ה כו. חזו"ע ה עמ' ט) אמנם במתקיימת זמן מועט אין להתיר ויש לחוש בו משום צובע (חזו"ע שבת ה עמ' ט) כגון שמתקיימת שעותיים שאסורה (שש"כ יד הע' קעג בשם הגרשו"א) ולמעשה נראה שהאיפור שנמכר היום כ-'איפור שבת' מתקיים קצת ואין להתיר בו לכל אשה. אלא בצורך גדול כגון משום שלום בית או כשהכרחי לאשה לדימויה העצמי. ותקפיד לתת על פנים יבשות ונקיות שלא יהיה צבע המתקיים.

ולתת אבקת טלק רגילה לבנה מותר (מאמ"ר צח ה).

לכה שקופה לציפורניים – אין לתת לכה על הציפורניים בין צבעונית ובין שקופה משום צובע (שש"כ יד סג. חזו"ע ה עמ' יא) והוא הדין לתת שפתון אפילו שקוף ליפות מראה השפתיים (שש"כ שם סד).

צביעה כשאינו מתכוין

אכילת פירות – מותר לאכול פירות הצובעים כגון תותים ורימונים ואפילו אם נצבעות השפתיים כיוון שאין הכוונה לצביעה ואין דרך צביעה בכך.

ניגוב לכלוך מפירות צבעוניים – אסור לנגב בבגד את השפתיים או הידיים שנתלכלכו מפירות צבעוניים כיוון שצובע בכך את הבגד (שו"ע שכ ב) ובמקום שאין אפשרות אחרת המקל יש לו על מה לסמוך כיוון שהוא דרך קלקול (משנ"ב נט) אמנם מותר להשתמש במגבוני נייר חד פעמיים (מאמ"ר צח הע' 18).

פצע שותת דם – פצע שיוצא ממנו דם, תחילה יש לרחוץ אותו במים ורק לאחר מכן לתת עליו בגד, על מנת שלא לצבוע את הבגד בדם ישירות בהנחה (שו"ע שכח מח). אמנם מותר לתת עליו נייר טישו ללא שטיפה (ע"פ מאמ"ר לעיל) וכן מותר לתת עליו תחבושת שמיועדת לכך (שש"כ לה יט) ויש מתירים רק בשעת הדחק (מאמ"ר שם כט).

נתינת יוד – מותר לתת יוד על פצע בשבת אע"פ שהוא צובע כיוון שהוא דרך לכלוך ואין לו עניין בצבע (שש"כ לב נט. מאמ"ר שם ל) ואין צביעה מהתורה על עור האדם (משנ"ב שג עט) ואפילו שמתקיים כמה ימים (מאמ"ר שם).

שיוף, גירוד ומריחה בשבת (מלאכת ממחק, ממרח)

מלאכת ממחק

מלאכת ממחק – אסור לשייף כל חומר בשבת על מנת להחליקו ויש בזה איסור תורה של ממחק. לדוגמא שיוף חתיכת עץ בנייר או בשופין לצורך החלקתו.

גירוד בוץ מהנעל – אין לגרד בוץ בסכין חדה מנעל עור משום ממחק. ונעל שאינה של עור יש אוסרים (שש"כ טו מב) ויש מתירים (אול"צ ב כד ה. מאמ"ר פו ה).

צמר פלדה – אין להשתמש בצמר פלדה בשבת לשטיפת כלים משום ממחק וכן משום סוחט (אול"צ לה ב. שש"כ יב יא). ויש אוסרים גם משחה שמעורב בה חול (מאמ"ר פו ב).

מלאכת ממרח

איסור ממרח – מריחת משחה באופן שמחליק ומיישר את פניה אסורה בשבת. וחומרת האיסור תלויה במידת סמיכות המשחה כמובא להלן.

משחות סמיכות מאד – משחה שהיא עבה כשעווה כגון חלב ושומן יש לחוש במירוח שלה לאיסור תורה (משנ"ב שיד מה), בכלל זה וזלין עב שנמצא בקופסא או בשפתון, משחה סמיכה לתינוק בפחית כגון פנאטן, דאודורנט סטיק קשיח וכד' (ראה צי"א ז ל).

משחות רכות – כל משחה רכה שאינה נשפכת כנוזל, כגון קרם ידיים הבא בשפופרת, יש בה איסור דרבנן של ממרח ואסור למרוח אותה בשבת (שש"כ לד יב).

חומרים נוזליים – חומרים נוזליים שנשפכים בהטיית הכלי אין איסור במירוחם ואפילו אם הם עבים קצת כגון סבון נוזלי (וכן אין לחוש לנולד ביצירת הקצף כיוון שאין כוונה לכך. מאמ"ר פו יא).

נתינה ללא מירוח – מותר לתת משחה על עור התינוק בטפיחות מבלי למרוח אותה ואפילו אם בסגירת הטיטול אפשר שתתמרח מאליה (שש"כ יד לא) וכן מותר לתת משחה על גוף האדם ללא מירוח כשאין חשש משום איסור רפואה, ולתת תחבושת עליה (שש"כ לג יד).

מירוח להבלעה – כאשר מורח משחה עבה על מנת להבליע כולה במשטח אין בזה איסור ממרח (מג"א שטז כד. משנ"ב שם מט) ולכן מותר למרוח משחה על העור באופן ששם כמות מועטה ומבליע אותה בתוך העור, כשאין חשש משום רפואה בשבת (חזו"ע שבת ג שפד. מנח"י ז כ. הגרשז"א בשש"כ לג הע' סד) ויש מי שאוסר (שש"כ לג יג ובהע' שם).

הדבקות נרות – אין להדביק נרות ביום טוב לפמוטות על ידי חימום שמא ימרח את השעווה (משנ"ב תקיד יח. חזו"ע יו"ט עמ' סא).

פלסטלינה – אסור לכייר בפלסטלינה, בפימו, בחמר, בשעווה, בגבס וכיו"ב משום ממרח, כיוון שעל ידי המשחק בחומרים אלו מוחלקים פני החומר (שש"כ טז יג).

סבון מוצק – אין להשתמש בסבון מוצק בשבת כיוון שמחליק את פני הסבון ויש בזה איסור ממחק (משנ"ב שכו י. אול"צ לה ה. מאמ"ר פו י) ויש מתירים (יחו"ד ב ג).

משחת שיניים – אין להשתמש במשחת שיניים בשבת משום שמורח אותה על השיניים, ויש להשתמש בתכשיר נוזלי או מי פה (אג"מ א קיב. צי"א ז ל. אול"צ לה ו. מאמ"ר פו יד) ויש מתירים (יבי"א ד כז).

מירוח באוכלין – בתנאים מסוימים אין ממרח באוכלין כמפורט בפרק על תיקוני מאכל בשבת.

איסור קוצר וזרע

איסור זריעה – אסור מהתורה לעשות בשבת כל פעולה שתגרום להצמחת הצמח כגון זריעה, שתילה, זמירה, השקיה במים וכו' שכולם אסורים משום זרע.

איסור קוצר – אסור מהתורה לעשות בשבת כל פעולה שתגרום להפסק הצמיחה של צמח או חלקו כגון קטיפת פרחים, עלים, עשבים או פירות.

הליכה על עשבים – מותר ללכת על עשבים בשבת כיון שלא מתכוין לתלוש וכן לא מוכרח שהם יתלשו כתוצאה מכך (שו"ע ש"ג) ואפילו בעשבים ארוכים כשהולך בנחת (משנ"ב כד) אמנם לרוץ על עשבים ארוכים באופן שודאי יתלש הוא פסיק רישא ואסור (משנ"ב כה).

הליכה על קוצים – אסור ללכת על קוצים אפילו יבשים בשבת באופן שהם קשים וודאי נשברים מההליכה שיש בזה חשש תולש (משנ"ב לו).

עשבים שנתלשו – אדם שישב או הלך על דשא אפילו באופן המותר ומצא שנתלשו עשבים, אין לטלטל אותם בידיו כיון שהם מוקצים (משנ"ב כד).

נטילת ידיים על צמחיה – אסור ליטול ידיים על צמחיה בשבת ואע"פ שלא מתכוין להשקות, כיון שמוכרח שיושקו הצמחים בשפיכת המים (שו"ע שם).

מי רגליים – מותר לתת מי רגלים על צמחים כיון שהרכבם אינו מועיל לצמח (שו"ע וביה"ל שם) ויש מחמירים (כה"ח לא) ולכן נכון לתת אותם מצידי הצמח כשאפשר (לוי"ט חן סימן קב).

נתינת והסרת צמח מאגרטל

גדר אגרטל – בהלכות אלו נגדיר 'אגרטל' כצמח שאין לו שורשים והמים רק שומרים על חיותו, וכן אין לו כוונה להשריש אותו.

לטלטל אגרטל – אגרטל שמקומו על שולחן ליופי או להרחח ודרך לטלטלו ממקום למקום, מותר לטלטלו בשבת ואין לחוש למוקצה או לזרע וקוצר ואפילו יש בו פרחים (שש"כ כו כה).

הוצאה והחזרה למים – מותר להוציא את הצמח מתוך אגרטל וכן להכניס אותו חזרה רק אם מתקיימים כל התנאים הבאים:

- **השרשה:** אין לצמח שורשים וגם אין כוונה להשריש אותם רק לשמור על חיותם.
- **החזרה לאותם מים:** הצמח היה במים והוא רק מחזיר אותו לאותם מים אך אינו מוסיף מים לאגרטל משום טרחא. (ויש מתירים גם לאגרטל אחר ויש מי שמתיר גם למלא מים).
- **פרחים:** אין לצמח פרחים כלל. או שיש לו ונפתחו לגמרי. וטוב להחמיר בכל אופן בפרחים כיון שלא ברור מתי נפתחו לגמרי.
- תלישת צמח מאגרטל – בשמים שנתנו במים להרחח ולא השרישו ואין כוונה להשרישם מותר לחתוך מהם בשבת.**

דיני עציץ

- גדר עציץ – בהלכות אלו נכנה 'עציץ' צמח עם שורשים שגדל בתוך מצע גידול, או שניתן שם על מנת שישיריש (שו"ע שלו י).**
- גרירת עציץ – מותר לגרור עציץ על הרצפה או על שולחן בבית באופן שלא מגביהו כלל. אמנם אין לגרור אותו ממקום מרוצף למקום שאינו מרוצף כיון שאם הוא נקוב יונק מהקרקע בשרשיו ואפילו אינו נקוב יש לחוש שיונק מהקרקע מנופו. ובעציץ שאין דרך לטלטלו יש לגרור ברגליו משום מוקצה.**
- הגבהת עציץ – אין להגביה עציץ בשבת, למעט אם מתקיימים כל התנאים הבאים:**
 - **חומר אטום:** העציץ עשוי ממתכת, זכוכית או פלסטיק עבה.
 - **אינו נקוב:** העציץ אינו נקוב בתחתיתו. (ואם הוא נקוב אבל יש לו צלחת מחומר מועיל שצמודה לתחתיתו ומגביהה איתה נחשב שאינו נקוב).
 - **מקום ריצוף:** ההגבהה נעשית בתוך מקום מרוצף, שבאופן זה לא חוששים גם ליניקת הנוף. או לחילופין שאין נוף הצמח יוצא מחוץ לגבולות העציץ. (ויש מתירים בריצוף פורצלן אפילו בעציץ נקוב או עשוי מעץ).
- הרחת צמח – צמח שגדל בעציץ או בגינה מותר להריח את עליו או את פרחיו אך אסור להריח את פירותיו או חלקיו האחרים הראויים לאכילה שמא יקטפם (שו"ע שלו י). ואם ענפיו רכים, מותר לגעת בהם באופן שאין חשש תלישה (משנ"ב מח) ויש מחמירים בהרחת ובנגיעה (שעה"צ שם).**

שימוש באילן בשבת – אסור לעשות כל שימוש באילן בשבת, כגון לטפס עליו (שו"ע שלו א) וכן אסור להניח עליו כלי או להשעין על צדדיו סולם, שכל זה שימוש בגופו (משנ"ב נט).

הסרה מהעץ בשבת – אסור להסיר חפצים מהעץ בשבת אפילו כשנפלו עליו מעצמם בשבת. ולכן בגד, כיפה או כדור שעפו על עץ אין ליטול אותם בשבת (שש"כ כו טו). ויש מקילים במקום שיש בו משום כבוד הבריות (פסקת"ש שם ג').

הנחה על עץ בערב שבת – אסור להניח על עץ בערב שבת חפץ על דעת שישתמשו בו על ידי טלטול. ולכן אין להניח שם עששית בערב יו"ט להאיר בו (שו"ע קעז ד) אמנם דבר מוקצה מותר להניח (שו"ע שם) וכן דבר שאין כוונה לטלטלו כגון נדנדה (שש"כ כו הע' נה בשם הגרשו"א) וכן דבר שמניח בכוונה שלא להשתמש בשבת (פסקת"ש הע' 26 בשם תהלה לדוד).

שימוש בצדדי האילן – גם בצדדי האילן, כלומר בדבר המחובר או נסמך לאילן אסור להשתמש (שו"ע שם), כגון אם יש מסמר שתקוע באילן אסור לתלות עליו מעיל. ואם יש ערסל או נדנדה שקשורים לאילן ישירות אסור לשבת עליהם.

שימוש בצדדי צדדי האילן – מותר להשתמש בדבר שאינו מחובר לאילן ישירות אלא מחובר לעצם אחר שמחובר לאילן (שו"ע שם). כגון אם יש טבעת שתחובה באילן ולטבעת הזו מחובר ערסל מערב שבת, מותר לשבת על הערסל בשבת (אמנם אסור לחבר בשבת ערסל לטבעת כדלעיל) אמנם אסור לנתק את הערסל מהטבעת. וכן אם יש מגבת התלויה על מסמר התקוע בעץ מותר לנגב בה בשבת אך אסור להסירה מהמסמר.

גזע עץ קטום – גזע עץ קטום שנבחה שלשה טפחים אסור לשבת עליו בשבת אפילו הוא יבש לגמרי (משנ"ב א. אול"צ ב מז כט. מאמ"ר קיב ג).

השענות על עץ – אין להישען על עץ אלא אם האדם והעץ חזקים כך שהאדם לא נשען בכל משקלו וכן העץ לא זז (משנ"ב שלו סג).

טלטול צמח מחובר – צמח שענפיו רכים, מותר לגעת בו גם אם מנידו באופן שאין חשש תלישה (משנ"ב מח) אמנם בענפים קשים דינו כעץ שאסור לטלטלו בשבת (רמ"א שלו יג).

ישיבה על דשא – מותר להשתמש בשבת בצמחים שגבעוליהם רכים (רמ"א שלו א). ולכן מותר לשבת על דשא בשבת.

רפואה בשבת

איסור עשיית רפואה בשבת

גזירת רפואה - אסרו חז"ל על עשיית רפואה

בשבת לאדם שיש לו מיחוש קל. אמנם חולה שחלש כל גופו אפילו שאין בו סכנה מותר לעשות לו רפואה (שו"ע ורמ"א שכת' לו).

גדר מיחוש קל - כאבים שאסור לקחת תרופה עבורם הם כאב שיניים קל או כאב גרון וכן נזלת ושיעול שאין בהם השפעה על תפקודו הכללי של האדם. אמנם כאבים או תחושות שמצריכים מנוחה או שמצערם הרבה את האדם ופוגעים בתפקוד הכללי מותרים ברפואה (שש"כ לד א-ג).

חשש חולי - אדם שיודע בעצמו שאם לא יטפל בכאב הקל יחמיר מצבו לכאב כבד מותר לו לקחת רפואה למנוע את חוליו (שש"כ לד טז). לכן מותר לתת חומר חיסוי על פצע למנוע זיהום שלו.

מאכל שמקובל אצל בריאים - מותר גם לבעל מיחוש קל לעשות רפואה באכילת מאכל שמקובל גם אצל אדם בריא. לכן מותר למי שחש בשיניו לשתות קוניאק אמנם אסור לו לגרגר אותו בפיו. ומותר למי שחש בגרונו למצוץ סוכריית מנטה או לימון רגילה וכן לשתות כוס תה. אבל אין לקחת כדור מציצה לכאבי גרון. וכן מותר למי שיש לו עצירות לאכול פירות המעוררים תנועת מעיים אבל לא לקחת תרופה המיועדת לכך.

הכנת מאכל מרפא מערב שבת - מותר גם למי שחש מיחוש קל להמיס כדור נגד כאבים במים מערב שבת ולשתות אותו בשבת. באופן שלא ניכר לרואים שמים אלו מכילים תרופה. כיוון שעושה בשינוי. ואם זו דרך השימוש הרגילה של התרופה אסור (שש"כ לד ה).

נתינת צמר גפן באוזן - מי שהקור חודר לאוזניו וגורם לכאב אוזניים מותר לו לשים צמר גפן באוזניו כדי למנוע כניסת הקור ויצירת הכאב כיוון שאין בזה רפואה (שש"כ שם ט).

בקבוק מים חמים - מותר לתת בקבוק מים חמים על הבטן לרפואה כיוון שאין חשש שישפך ויבוא לידי רחצה (אול"צ ב לו א) או כיוון שרבים משתמשים בו היום גם כדי להתחמם ואין בזה כבר חשש רפואה (מאמ"ר קה לו. שש"כ לד יא) ובמקום שלא נוהגים בזה לתענוג, יש אוסרים אם לא לצורך גדול (משנ"ב שכו יט. שש"כ שם). ולחמם בגד ולרפא בו מותר לכו"ע (משנ"ב שם כ).

הלוקח תרופה ברצף – אדם שלוקח תרופה כמה ימים ברצף, אם ינזק או יפגע בטיפול מאי הלקיחה בשבת כגון באנטיביוטיקה מותר לו לקחת גם בשבת. ובאופן שלמניעת התרופה לא תהיה השפעה על האדם יש מתירים (שש"כ לד הע' עז בשם מנחת שבת וחזו"א. ילקו"י שכת פא). **ויש אוסרים** (שם בשם הגרשו"א והאג"מ. אול"צ שם ט).

ויטמינים – למנהג הספרדים מותר לאדם בריא לקחת ויטמינים בשבת ואפילו כאלו שדרך חולים לקחתם (אול"צ ב לו י. ילקו"י שכת סד).

ולמנהג האשכנזים אסור גם לאדם בריא לקחת את אותם ויטמינים שמקובל לתת אותם דווקא לחולים. אמנם מותר לקחת ויטמינים כאשר דרך בריאים לקחת ויטמין זה (תשובות והנהגות ג קד) או שדרך לקחתם על בסיס יומי קבוע (שש"כ לד כ) ובכלל זה במקומות שנוהגים לקחת לקראת החורף באופן קבוע ויטמין C או D או אומגה 3 או אבץ לחיזוק המערכת החיסונית. וכן יש להקל לאדם בריא לקחת שאר ויטמינים שנועדו אצלו רק למניעה אך לא לרפואה ממש (אג"מ ג נד) **ויש מי שאוסר ויטמינים בכל אופן** (ארחות שבת כ קלח).

התעמלות ועיסוי לרפואה – התעמלות או עיסוי שמטרתם הזעה אסור לעשותם בשבת (שו"ע שכת מב).

התעמלות ועיסוי להנאה – התעמלות שנעשית להנאה כמקובל במשחקים של נערים מותרת בשבת (שו"ע שא ב).

מאכל חולים עבור בריא – למנהג הספרדים מותר לבריא לאכול מאכלים המיוחדים לחולים, כיוון שלא גזרו על בריא כלל (שו"ע שכת לו. אול"צ ב לו י) ולמנהג האשכנזים אסור גם לבריא לקחת מאכלים המיוחדים לחולים אם לוקח לחיזוק מזגו (משנ"כ שם כב).

התעמלות לחיזוק – התעמלות שנעשית על ידי אדם בריא לחזקו, למנהג הספרדים מותר ואפילו במכשירים כל שהאדם בריא ולא עושה לרפואה (אול"צ לו יא-יב).

ופוסקי אשכנז התיירו פעילות גופנית רק כשעושה קצת תנועות קלות בידי וברגליו כדי להתעורר. וכן אם יהיה לו צער אם ימנע מאימון (ארחות שבת כ קנט. שש"כ שם כב – כג).

תרגילי פיזיותרפיה – תרגילים שאדם צריך לעשות אפילו לצורך בריאותו ואי אפשר להשיג התועלת על ידי כדורים וכן לא נעשים בטורח מותרים בעשיה בשבת (שו"ע שכת מג. ארח"ש שם קס. אול"צ שם. ונראה שאם נעשים בטורח מותר רק אם יצטער אם ימנע מעשייתם) **ויש אוסרים אלא אם צריך להמשיך בטיפולו כדי למנוע הדרדרות** (שש"כ שם).

רפואה במכשירים – רפואה שנעשית במכשירים כגון פלטה לשיניים או קיבוע לכף הרגל כיוון שאין דרך לעשותם על ידי תרופות, מותר להשתמש בהם כרגיל בשבת (שש"כ שם כט ל).

יוד על פצע – מותר לתת יוד על פצע כיוון שמטרתו למנוע זיהום (שש"כ לה יג) ויש אוסרים כיוון שמסייע גם לרפא את המכה (אול"צ שם ז) ובכל מקום שיש חשש זיהום אין להחמיר.

פיקוח נפש – חולה שיש בו סכנה בשבת

גדרי חולה מסוכן וחייב ההצלה

חייב הצלה בחולה – חולה שיש בו סכנה מצווה לחלל עליו את השבת להצילו. והזריז הרי זה משובח (שו"ע שכח ב).

דוגמאות לחולי שיש בו סכנה:

- **פצע שיש בו חשש לזיהום** (מאמ"ר קו נט).
- **שבר של עצם** (מאמ"ר קו ס).
- **בליעה של חומר רעיל או של מחט** (מאמ"ר קו סב. שש"כ שם י).
- **ננשך על ידי בעלי חיים שיש ספק אם מסוכנים כגון כלב שוטה** (מאמ"ר קו סג. שש"כ שם יב).
- **חום גבוה אפילו קצת בתינוק ובזקן** (מאמ"ר קו סו. שש"כ לב יא ב) ובמבוגר חום גבוה באופן ניכר ולא נקבעה הסיבה לו (שש"כ שם. ובחזו"ע כתב 40 מעלות) וכן חום נמוך בצורה קיצונית מהרגיל אצל אדם (שש"כ שם יז).
- **דלקת עיניים חריפה שגורמת לדמעות או דלקת** (מאמ"ר קו נח. חזו"ע ג רלג).
- **כל חולי לב** (מאמ"ר קו עב) וכן כאבים או מיחושים בחזה היכולים להיות סימנים להתקף לב (שש"כ שם טז).
- **התקף אסטמה בילדים** (מאמ"ר קו עד ופעמים גם בגדולים).
- **חולה סכרת המטופל באינסולין** (מאמ"ר קו עו).
- **מכת חום או מכת שמש, או כוויות חמורות שנגרמו מן השמש, ממים רותחים או מאש, וכן כוויה מחומר כימי** (שש"כ שם י).

- לגבי סכנת איבר, בדין השו"ע (שכח יז) אין מחללים עליו. והיום יש לחוש בו לסכנה (חזו"ג רל"ה בשם צ"א).

יולדת – יולדת נחשבת חולה שיש בו סכנה, ומותר לחלל עליה את השבת כל שיש צורך בכך (שו"ע של א) וראה להלן לגבי שינוי.

חולי נפש – חולה נפש שיש חשש שיזיק לעצמו וכן אדם הסובל מחרדות ויש חשש שיתקף בחרדה ויסתכן, מותר לתת להם את הטיפול הנדרש אפילו אם הוא כרוך בחילול שבת, כדין חולה שיש בו סכנה (מאמ"ר קו נד).

ספקות בפיקוח נפש

ספק בפיקוח נפש – מחללים שבת להציל חולה אפילו כשיש ספק אם הוא מסוכן.

ספק עתידי – מחללים אפילו כאשר החולה אינו במצב של פיקוח נפש כרגע ויש ספק אם מצבו הנוכחי יהפוך לפיקוח נפש אם לא יחללו עליו את השבת (משנ"ב שכח יז).

ספק חי – מחללים על אדם שספק חי וספק כבר נפטר.

ספק נכרי – מחללים על אדם מסוכן אפילו אם הוא ספק ישראל ספק נכרי.

ספק במיקום – מחללים גם בספק אם נמצא במקום מסוים וצריך לחלל כדי להגיע אליו (שו"ע שכת ג. חזו"ג רצה) כגון שצריך לחפש במספר מקומות כדי להציל אדם שנמצא בסכנה.

ספק בתרופה – וכן מותר לחלל שבת לצורך תרופה ידועה שהועילה לחולים אחרים אפילו אם יש ספק אם תועיל לחולה זה (כה"ח שכח ט) וכן לעשות החייאה אפילו אם סיכויי ההצלחה קלושים ביותר (שש"כ שם כ).

אופן הטיפול בחולה מסוכן

הצלה ע"י נכרי – יש להציל על ידי ישראל אפילו אם אפשר על ידי נכרי מבלי פגיעה בחולה (שו"ע שכח יב. מאמ"ר קו ו) ולכן כשמזמינים נהג אמבולנס לחולה מסוכן נכון להזמין נהג יהודי (מאמ"ר קו). אמנם אם יש מעלה לנכרי בהצלה, יעשה על ידי נכרי (משנ"ב שם לו. שש"כ לב ו).

ישראל קטן, גדול וחכם – כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י קטן אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת (שו"ע שכח יב) ויש אומרים שכשיש תלמיד חכם בסמוך שיש ביכולתו לרפא מצווה שהוא ירפאנו יותר מאשר גדול שאינו חכם (ט"ז שם ה. משנ"ב שם לד. מאמ"ר קו ז).

עשיה בשינוי ביולדת – ביולדת בשעת לידה מוסכם שאם השינוי לא יגרום לעיכוב יש לעשות צרכיה בשינוי כיוון שזהו תהליך טבעי ואין אחת מאלף מתה בלידה (שו"ע של א). אמנם קודם הלידה ולאחריה יש אומרים שדינה כחולה שיש בו סכנה רגיל (אול"צ ב לו ג).

שינוי בחולה – בחולה שיש בו סכנה אם ניתן לעשות בשינוי מבלי שתהיה פגיעה באיכות הרפואה, יש אומרים שחייב לעשות בשינוי (רמ"א שכח יב. שש"כ שם כב. מאמ"ר קו יא) ויש אומרים שלא צריך לשנות (משמעות השו"ע שם ע"פ אול"צ ב לו ג. ילקו"י שכח קכב) אמנם בדברים שאינם חלק מהטיפול עצמו כגון כתיבת מרשם יש לעשות בשינוי (חזו"ע ג עמ' רנג).

טיפול שאין במניעתו סכנה – מותר לעשות לחולה מסוכן פעולות שיש בהם צורך רב עבורו או ע"פ שאין במניעתם חשש סכנה (שעה"צ שכח יא) כגון צרכים שיש בהם משום חיזוק ורענון גופו כגון מקלחת חמה או מאכל חם (שש"כ לב כב). וכן בדברים שמניעתם תגרום חולשת גוף לחולה (אול"צ ב לו ב) וכן להדליק לו תנור כשקר לו ונדרש לחממו אפילו אין סכנה בקור (שש"כ לב פג והע' רלו) וכן בטיפול להפחתת כאבים חזקים (שכט הלוי ו לב. שש"כ שם כג) כגון לעשן קנבים רפואי.

ויש מתירים לחלל את השבת עבורו אף בדברים שיש בהם לחולה צורך קצת כל שרגילים לעשות לו בחול (שו"ע שכח ד ע"פ משנ"ב יד. רדב"ז ד קל).

אמנם דברים אלו כשאפשר יש להעדיף לעשות על ידי נכרי (מאמ"ר קו י) או בשינוי כגון על ידי שני אנשים (חזו"ע שבת ג עמ' רנו).

ישוב הדעת – מותר לעשות מלאכה לחולה שיש בו סכנה אפילו אם אין רפואה בעצם המלאכה אלא רק בישוב דעתו. לכן קטן או יולדת שדורשים שיתלוו אליהם אדם נוסף לנסיעה לבית החולים, מותר לאדם נוסף להתלוות אליהם (מאמ"ר קו כא. אול"צ לו כג) ואם יש חשש שיכנס לעצבות בלי ליווי יש להתלוות אליו אפילו לא ביקש (שש"כ לב כו) וחולה שביקש לשלוח לצדיק שיתפלל עליו שולחים לו לישב דעתו (חזו"ע ג שה).

מלאכה לדחיית המיתה – מותר לעשות מלאכה לחולה שיש בו סכנה אפילו אם ברור שאין במלאכה זו להצילו לגמרי אלא רק לדחות את מיתתו (שו"ע שכט ד).

חולה שאין בו סכנה

גדר חולה שאין בו סכנה – חולה שאין בו סכנה הוא כל חולה שבשל מחלתו צריך לשכב במיטה או נחלש כל גופו ומצטער ממחלתו (שש"כ לג א) או שסובל מכאבים חזקים כל כך שמונעים ממנו לתפקד (מאמ"ר קה מה. שש"כ שם ג) וכן אם כרגע מרגיש חזק אך עשוי ליפול למשכב אם לא יטופל כגון חולה אסטמה או סכרת (שש"כ שם אות ד) וכן יולדת תוך שלשים יום ללידתה (שו"ע של ד).

מלאכה דרבנן על ידי יהודי – חולה שאין בו סכנה מותר ליהודי לעשות עבור רפואתו מלאכה שאיסורה מדרבנן בשינוי. כגון להדליק נורת לד במקום שצריך לכך על ידי המרפק. או להדליק עבורו מזגן לחימום על ידי המרפק.

סכנת איבר – אם יש באדם סכנת איבר, מדין השו"ע מותר לעשות עבורו רק מלאכה דרבנן ואפילו ללא שינוי (שו"ע שכח יז) ודעת הרופאים היום שיש בכל סכנת איבר חשש פיקוח נפש ולכן יש להקל בהם כחולה שיש בו סכנה (מאמ"ר קה נא. חזו"ע ג רלה בשם צי"א).

מלאכה דאורייתא על ידי נכרי – מותר לעשות לחולה שאין בו סכנה על ידי נכרי גם מלאכות מהתורה הנדרשות עבורו לשבת כגון להדליק תאורה או לבשל עבורו לחזקו (שו"ע שם) ומותר לחולה לסייע לו באופן שהנכרי יכל לעשות המלאכה מעצמו (רמ"א שם). וכן מותר לרופא ישראל לנסוע בתוך העיר לטפל בחולה ברכב שנוהג בו נכרי (שש"כ לח ג).

מלאכה דאורייתא על ידי ישראל – אין לעשות מלאכה גמורה על ידי ישראל עבור חולה כגון צילום רנטגן, גיבוס, כתיבה, טלטול ברשות הרבים וכד'. אמנם במציאות שלא ניתן להיעשות על ידי נכרי והחולה זקוק לכך, יש לסמוך לעשות בשינוי מלאכה גמורה על ידי ישראל החיונית לרפואת החולה (שש"כ לג הע' יח בשם הגרשז"א).

תרופות – מותר לחולה שאין בו סכנה לקחת תרופות לרפואתו כיוון שאין בזה סרך מלאכה לא גזרו בו משום שחיקת סממנים (רמ"א שם לו. משנ"ב קכא).

מדידה – לצורך חולה מותרת מדידה ושקילה כשאין בה מלאכה נוספת (שו"ע שו"ז), ולכן אדם שלא חש בטוב ורוצה למדוד את לחץ הדם שלו מותר לו למדוד אותו במכשיר מדידה מכני (מאמ"ר קה נב) והוא הדין למדידת חום במד חום של כספית וכד'.

טלטול מוקצה – מאכל מוקצה מותר באכילה לחולה וכן מותר לטלטל מוקצה עבור חולה וטוב שיטלטלנו בשינוי (משנ"ב שכח נח).

צרכי קטן

מלאכה לקטן ע"י נכרי – מותר לומר לנכרי לעשות מלאכה גמורה עבור קטן כגון לבשל עבורו כשאינן לו מה לאכול, כיוון שסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה (רמ"א שכח יז). וכן מותר לישראל לעשות לו מלאכה דרבנן בשינוי (כחולה לעיל) וכל זה דווקא בצורך שחיוני עבורו (משנ"ב רעו ו) וכן מותר לתת לו כל תרופה הנצרכת לו, שאין בקטן איסור שחיקת סממנים.

סוגי הצרכים – לצורך קטן מותר לעשות על ידי נכרי גם שאר צרכיו החיוניים ולא דווקא אלו שנוגעים לאכילתו (ביה"ל שב יז. אול"צ לו ד. חזו"ע ג עמ' שסא).

גיל הקטן – קטן שדינו כחולה הוא כל קטן עד גיל כתשע או עשר שנים (מנח"י א עח. חזו"ע ג עמ' שסא. שש"כ לו ב) ויש מחמירים שהוא עד כשלש שנים (הבנת צי"א בחזו"א. הגרשז"א בנשמת אברהם שכח נד) ויש מקלים עד גיל מצוות (אול"צ ב לו ד).

ראשי תיבות וקיצורים

ראשי תיבות של ספרי מקור

אג"מ	-	אגרות משה (הרב משה פיינשטיין)
אול"צ	-	אור לציון (הרב בן ציון אבא שאול)
או"ח	-	אורח חיים
א"ר	-	אליה רבה
א"א	-	אשל אברהם (בפמ"ג)
בא"ח	-	בן איש חי (הרב יוסף חיים מבגדאד)
ביה"ל	-	ביאור הלכה (למשנה ברורה)
ב"י	-	בית יוסף
ב"ח	-	בית חדש
ברכ"י	-	ברכי יוסף
גר"א	-	הגאון רבי אליהו מווילנא
דרכ"מ	-	דרכי משה
הליכ"ע	-	הליכות עולם (הרב עובדיה יוסף)
הלכש"ב	-	הלכות שבת בשבת
הר צבי	-	שו"ת הר צבי (הרב צבי פסח פרנק)
חזו"ע	-	חזון עובדיה (הרב עובדיה יוסף)
חזו"א	-	חזון איש
חו"מ	-	חושן משפט
חיי"א	-	חיי אדם
חת"ס	-	חתם סופר
ט"ז	-	טורי זהב
יבי"א	-	יביע אומר (הרב עובדיה יוסף)
יחו"ד / יחו"ד	-	יחוה דעת (הרב עובדיה יוסף)

יו"ד	-	יורה דעה
ילקו"י	-	ילקוט יוסף (הרב יצחק יוסף)
כה"ח	-	כף החיים (הרב יעקב חיים סופר)
כנה"ג	-	כנסת הגדולה
מאמ"ר	-	מאמר מרדכי (הרב מרדכי אליהו)
מג"א	-	מגן אברהם
משב"ז	-	משכבות זהב
משנ"ב	-	משנה ברורה
מנח"י	-	מנחת יצחק
מנח"ש	-	מנחת שלמה
מנו"א	-	מנוחת אהבה
נ"א	-	נשמת אדם
ערוה"ש	-	ערוך השולחן
פמ"ג	-	פרי מגדים
פר"ח	-	פרי חדש
פסקת"ש	-	פסקי תשובות
צי"א	-	ציץ אליעזר (הרב אליעזר וולדנברג)
ר"פ	-	רב פעלים
רדב"ז	-	רבי דוד בן זמרא
ש"ך	-	שפתי כהן
שכה"ל	-	שכט הלוי (הרב שמואל ואזנר)
שו"ע	-	שולחן ערוך
שו"ת	-	שאלות ותשובות
שו"ת הרשל"צ	-	שו"ת הראשון לציון לרב יצחק יוסף
שעה"צ	-	שער הציון (למשנה ברורה)
שש"כ	-	שמירת שבת כהלכתה (הרב יהושע ישעיה נויבירט)
תהל"ד	-	תהלה לדוד
תו"ש	-	תוספת שבת

ראשי תיבות לשמות פוסקים

רמב"ם	-	רבי משה בן מימון
רמ"א	-	רבי משה איסרלס
רש"י	-	רבי שלמה יצחקי
רשב"א	-	רבי שלמה בן אדרת
הריב"ש	-	רבי יצחק בר ששת
ריא"ז	-	רבי ישעיה מטראני
רש"ל	-	רבי שלמה לוריא
החיד"א	-	רבי חיים יוסף דוד אזולאי
השל"ה	-	השל"ה הקדוש
ר"ש, כר"ן	-	ר"ש; כדעת הר"ן
הגרשז"א	-	הרב שלמה זלמן אויערבך
הגריש"א	-	הרב יוסף שלום אלישיב
הגרמ"א	-	הרב מרדכי אליהו
הגרח"ק	-	הרב חיים קנייבסקי

קיצורי לשון

אע"פ	-	אף על פי
ע"פ	-	על פי
ע"י	-	על ידי
ע"ג	-	על גבי
י"א	-	יש אומרים
לכו"ע	-	לכולי עלמא
מ"מ	-	מכל מקום
משא"כ	-	משא"כ (מה שאין כן)
וכ"כ	-	וכן כתב
הוב"ד	-	הובאו דבריו
אח"כ	-	אחר כך
בד"כ	-	בדרך כלל
וכד' / וכיו"ב	-	וכדומה / וכיוצא בזה
כ"א	-	כי אם
בעה"ב	-	בעל הבית
חז"ל	-	חכמינו זכרם לברכה
הקב"ה	-	הקדוש ברוך הוא
רוה"פ	-	רוב הפוסקים
תע"ב	-	תבוא עליו ברכה
פס"ר	-	פסיק רישא
גו"ק	-	גרופה וקטומה
צה"כ	-	צאת הכוכבים
מוצ"ש	-	מוצאי שבת
יו"ט	-	יום טוב
ברה"ר	-	ברשות הרבים
סכו"ם	-	סכין, כף ומזלג
תפו"א	-	תפוחי אדמה
ס"מ / סמ"ק	-	סנטימטר / סנטימטר מעוקב